

► EDITORIAL

Sonia Catrina

► IMIGRAȚIE/EMIGRAȚIE

Sabin Drăgulin

Anița Grigoriu

Dan Oprescu

Oana Albescu

Silviu Petre

Livia Todirică

Emanuel Copilaș

► IDENTITATE NAȚIONALĂ

Alexander Ghaleb

Daniela Mihaela Spînu

Sorin Cristian Semeniuc

► ESEU

Alexandru Ștefănescu

► ARHIVA

Stelian Tănase

► RECENZII

Cristina Gavriliuță

Andrei Băcanu

Marin Covlea

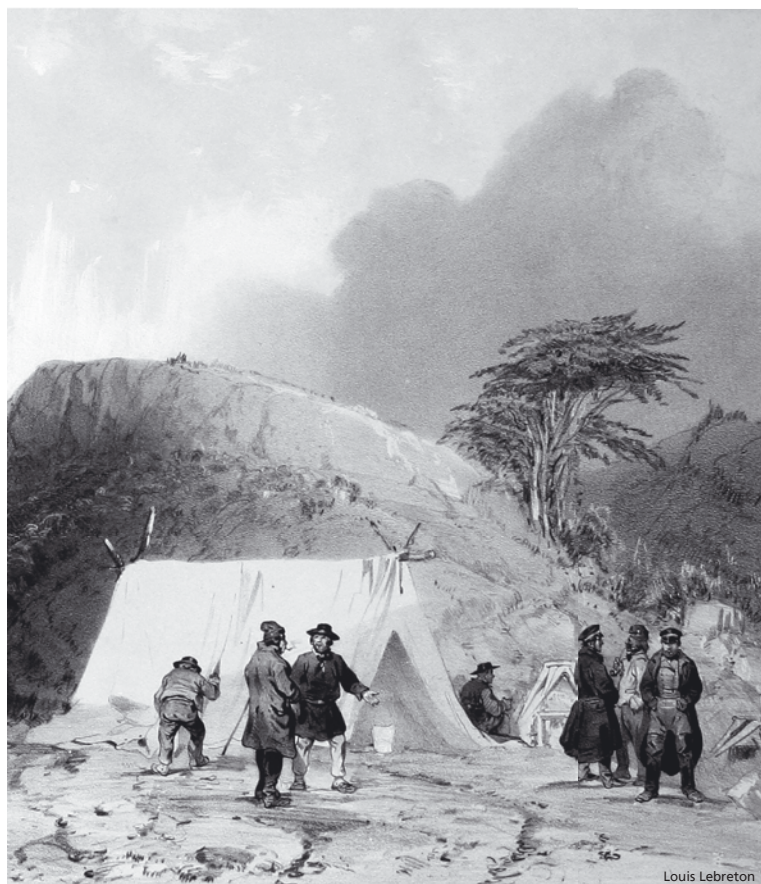
► SEMNALE

Sfera Politicii

REVISTĂ DE ȘTIINȚE POLITICE

EDITATĂ DE FUNDAȚIA SOCIETATEA CIVILĂ

APARIȚIE LUNARĂ

Louis Lebreton

VOLUM XIX
NUMĂRUL 4 (158)
APRILIE 2011

Imigrație/Emigrație și identitate națională

Sfera Politicii este prima revistă de știință și teorie politică apărută în România, după căderea comunismului. Revista apare fără întrerupere din 1992.

Sfera Politicii a jucat și joacă un rol important în difuzarea principalelor teme de știință și teorie politică și în constituirea și dezvoltarea unei reflecții politologice viabile în peisajul științific și cultural din România.

Sfera Politicii pune la îndemâna cercetătorilor, a oamenilor politici și a publicului, analize, comentarii și studii de specialitate, realizate pe baza paradigmatelor teoretice și metodologice ale științei și teoriei politice actuale.

Sfera Politicii își face o misiune din contribuția la consolidarea și dezvoltarea societății democratice și de piață în România.

Revistă editată de:

Fundația
Societatea Civilă

INDEXĂRI INTERNAȚIONALE:

- Central and Eastern European Online Library (CEEOL)
- International Political Science Abstract / Association internationale de science politique (IPSA/AISP)

INDEX COPERNICUS
I N T E R N A T I O N A L

Clasificare CNCIS: "B+"
Apare lunar

EDITORIAL BOARD

Călin Anastasiu

Consilier Principal al Președintelui Societății Române de Radiodifuziune, București, România

Daniel Chirot

University of Washington, Seattle, Washington, USA

Dennis John Deletant

Professor, University College, London, United Kingdom

Anneli Ute Gabanyi

Cercetător asociat al Institutului German pentru Probleme Internaționale și de Securitate (Stiftung Wissenschaft und Politik), Berlin, Germania

Dinu C. Giurescu

membru al Academiei Române

Gail Kligman

Professor, University of California, Berkeley, USA

Steven Sampson

Professor, Lund University, Lund, Sweden

Gisèle Sapiro

Directrice de recherche au CNRS, Directrice du Centre européen de sociologie et de science politique (CESSP), Université Paris-Panthéon-Sorbonne/CNRS/EHESSa

Michael Shafir

Profesor, Facultatea de Studii Europene, Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca, România

Lavinia Stan

Professor, Department of Political Science, St. Francis Xavier University, Canada

Vladimir Tismăneanu

Professor, Department of Government and Politics, University of Maryland (College Park), USA

G. M. Tamas

Budapest, Hungary

Katherine Verdery

Professor, City University of New York Graduate Center, USA

DIRECTOR

Stelian Tănase

Profesor, Facultatea de Științe Politice, Universitatea din București

REDACTOR ȘEF

Alexandru Radu

Profesor, Facultatea de Științe Politice, Universitatea Creștină „Dimitrie Cantemir”, București

SECRETAR GENERAL DE REDACȚIE

Sabin Drăgulin

REDACȚIE

Nicolae Drăgușin

Aurora Martin

Ioana Paverman

Camelia Runceanu

Daniel Șandru

Cecilia Tohăneanu

TEHNOREDACTOR

Liviu Stoica

Sfera Politicii

VOLUMUL XIX, NUMĂRUL 4 (158), aprilie 2011

Editorial

- De la mobilité des objets culturels à l'identité mobile.....3
Sonia Catrina

Imigrație/Emigrație

- Fenomenul migrator în România. Studiu de caz: italienii (1868-2010).....9
Sabin Drăgulin
- Românii din Italia, între identitate și alteritate 22
Anița Grigoriu
- Minoritățile naționale din România. O privire din avion.....29
Dan Oprescu
- Multiculturalismul în Europa. Între artefact și realitate.....44
Oana Albescu
- Discriminarea etnicilor indieni în Marea Britanie..... 51
Silviu Petre
- Uniunea Europeană la răscruce între politica migrației și asigurarea securității
individului58
Livia Todirică
- Despre „poporul muncitor unic” și locul minorităților naționale în cadrul
națiunii socialiste”. Maghiari, germani și evrei în România lui Ceaușescu (I).....65
Emanuel Copilaș

Identitate națională

- End of Westphalia: The Implications of the UN Resolution 1973 (2011)
for the State-Territorial Sovereignty of Romania 75
Alexander Ghaleb
- Imigrația musulmană și identitatea națională în Europa. Împreună sau separați?83
Daniela Mihaela Spînu
- Migranții, între noua limbă și gândirea românească. Scurte considerații
asupra „sub-identităților” naționale.....93
Sorin Cristian Semeniuc

Eseu

- Controversa secolului XVII – între politică, filosofie și religie..... 100
Alexandru Ștefănescu

Arhiva

- Arhivele Sfera Politicii – Miron Radu Paraschivescu 108
Stelian Tănase

Recenzii

- Ceva și nimic – două paradigme între care se mișcă lumea contemporană..... 114
Cristina Gavriliuță și Andrei Băcanu
George Ritzer, Globalizarea nimicului: cultura consumului și paradoxurile abundenței
- Tranzițiile est-europene în retrospectivă 116
Marin Covlea
Adrian Pop, Originile și tipologia revoluțiilor est-europene

Semnale.....119

Index de autori..... 120

De la mobilité des objets culturels à l'identité mobile

■ SONIA CATRINA

[„Dimitrie Gusti” Institute of Sociology, Romanian Academy]

Abstract

The patrimonial construction is meant to be a resource for underpinning and affirming a unity of a territory and for defining the “nation-memory” of a people. Therefore, we consider patrimony closely linked to the building of each nation’s collective identity. But what does it happen when one of its different items is seen as part of more than one national identity? What are the driving forces behind its mobility, even temporarily, from one state to another? Is there a strategy that places a mobile cultural object with a multifaceted identity, such as the sword of Steven the Great [Ștefan cel Mare], on the field of international relations as a transnational medium, able to trigger debates on the political relations between the two countries that claim the same cultural object as part of their national identities?

Keywords

Sword of Stefan the Great [Ștefan cel Mare], cultural object, mobility, „historical-memory”, collective identity, „nation-memory”

Introduction

Par «mobilité» nous entendons généralement le déplacement des individus, notamment la migration. Pourtant, il serait restrictif de ne pas associer ce terme aux déplacements des biens, services ou connaissances. Dans cette étude, nous situons l’analyse dans le champ patrimonial des objets culturels mobiles, plus précisément des objets considérés comme appartenant de droit à un autre espace géographique que celui où ils sont préservés qui à un moment donné quittent leur soi-disant domicile pour un autre, même temporaire. D’autre part, de nos jours, les biens considérés comme appartenant au patrimoine font l’objet des codifications de plus en plus complexes qui méritent être étudiées, telle l’épée du Voïvode roumain Etienne le Grand [Ștefan cel Mare], mise présentement en exposition dans le palais Topkapi¹, en Turquie. Au regard de la demande de restitution de cette épée, symbole de la politique externe menée le Voïvode, son ancien possesseur, surtout en rapport avec les Turcs, ses actuels possesseurs, nous nous demandons quels enjeux pourraient se tisser autour d’un tel objet patrimonial revendiqué² par les autorités roumaines.

1 Depuis 1924, «Topkapi Palace was the official and primary Istanbul residence of the Ottoman Sultans from 1465 to 1853», <http://www.trekexchange.com/tours/136>.

2 Considéré comme objet offert, pas volé

Ces considérations préliminaires nous incitent à chercher des explications par rapport aux démarches des acteurs du champ culturel turc qui, sous le chapeau de l'Etat, choisissent à agir contre la restitution de l'objet patrimonial en question, en nous rendant en échange une copie de cette épée (qu'ils font faire en Turquie pour l'offrir à la place de l'objet originel). Comment concevoir, dans cette perspective, l'attitude des autorités turques, détentrices de cet objet ? Faut-il restituer aux Autres ce qui est considéré comme leur ayant appartenu ? Quel est l'imaginaire qui se construit autour de cet objet ? Et comment interpréter sa mobilité d'un pays à un autre ?

Notre choix concernant la circonscription de l'analyse des enjeux d'un objet revendiqué dans des pratiques de mise en exposition repose principalement sur l'idée que le patrimoine est une ressource identitaire qui suscite des « processus d'appropriation ». Ricoeur qui reprend Halbwachs considère que « pour se souvenir on a besoin des autres »² et que le patrimoine en tant qu'« expression de notre être au monde » se construit à travers l'Autre. Ainsi, en nous ralliant aux idées exprimées précédemment, nous intéressons-nous à l'appropriation collective de ce genre d'objets et ses conséquences dans le présent. D'autre part, le phénomène de fixation d'une identité nationale dans des objets patrimoniaux induit une mise en rapport du Temps (en tant qu'ancrage temporel de la « mémoire historique »³) avec l'Espace (en tant que territoire délimité de l'Etat-nation). En utilisant cette approche, nous suivons donc les considérations de Michel Rautenberg selon lequel le « patrimoine » donne accès à « une réappropriation conjuguée du territoire et du temps qui passe »⁴. Introduite dans ce genre d'approche, l'épée d'Etienne le Grand, conçue comme bien culturel, nous permet de définir la « mémoire-nation »⁵, symbole d'une accumulation identitaire qui fait sens pour l'Etat-nation sous lequel une « mémoire officielle » prend corps. Mais qu'est-ce qui se passe quand il s'agit d'un objet à identité mixte ? Comment interpréter sa mobilité identitaire en fonction de son rattachement à l'identité d'une Nation ou d'une autre ? Nous situons ainsi l'épée du Voïvode Ștefan au plan des relations internationales et concevons l'objet patrimonial en tant que forum transnational (le processus de patrimonialisation étant considéré lui-même comme « construction d'un objet médiatique »), initiant des débats sur le climat politique entre les deux pays se revendiquant un même objet comme repère identitaire. En situant l'analyse dans un plan scientifique, notre souhait est donc de contribuer à la compréhension des démarches autour de la mobilité de cet objet culturel, entré depuis sa revendication dans un débat polémique.

(conformément aux propos de Răzvan Theodorescu, l'ancien Ministre roumain de la Culture et des Cultes, cité dans l'article de presse « Turcii cu originalul, noi cu copia », *Jurnalul Național*, du 20 mars 2004, <http://www.jurnalul.ro/special/special/turcii-cu-originalul-noi-cu-copia-71216.html>, consulté le 25.03.2011), nous ne nous intéressons pas à la notion de bien culturel en Roumanie et des principes juridiques (du droit (inter)national,) qui sont attachés à ce genre de biens, car la logique de sa restitution ne place pas cet objet culturel au cœur d'un statut juridique.

1 En 2004, lors de l'anniversaire de 500 ans depuis la mort du Voïvode, événement introduit sur la liste des anniversaires de l'UNESCO: http://portal.unesco.org/fr/ev.php-URL_ID=18522&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html.

2 Paul Ricoeur, *La mémoire, l'histoire, l'oubli*, (Paris: Seuil, 2000), 147-148.

3 L'usage de la notion de « mémoire historique » implique le rejet de la notion de « mémoire sociale ». Ces termes sont utilisés par Michel Rautenberg, « L'émergence patrimoniale de l'ethnologie: entre mémoire et politiques publiques », in Dominique Poulot (coord.), *Patrimoine et modernité* (Paris: l'Harmattan, 1998), 278-289/282, qui, en partant des réflexions de Maurice Halbwachs, fait une distinction entre le patrimoine comme « catégorie définie a priori par la science ou l'administration » et le point de vue des indigènes (acteurs locaux) dans le choix des éléments à patrimonialiser.

4 Michel Rautenberg, « L'émergence patrimoniale... », 281.

5 Pierre Nora, « La nation-mémoire », Pierre Nora (coord.), *Les Lieux de mémoires*, le 2-e volume (Paris: Gallimard, 1997), pp. 2207-2216/p. 2208.

Le champ théorique-fixé, il convient dès lors de souligner, dans un premier temps, le rapport de l'objet avec le Temps et l'Espace, dimensions réclamées dans notre équation patrimoniale. Dans un second temps, seront analysées les formes de reconnaissance du collectif à partir de la mobilité des objets patrimoniaux, avant que, la réflexion, de la partie finale, n'envisage les raisons concrètes qui ont permis la constitution de l'épée en tant que patrimoine mémoriel.

Des objets patrimoniaux en Relation avec le Temps et l'Espace: mise en contexte de l'épée du Voïvode Etienne le Grand

Le terme de patrimonialisation désigne généralement la sélection d'éléments manifestant au présent un passé disparu et étant l'objet d'une institutionnalisation ou d'une gestion spécifique. La mémoire de Soi, comme de l'Autre, peut être localisée dans la matérialité des vestiges, monuments, objets élevés au rang de patrimoine ou dans l'immatérialité des pratiques, représentations, connaissances, savoir-faire etc. Né en Europe, à la «belle époque» de la Renaissance¹, de l'héritage gréco-latin, le mécanisme d'ancrage de la «mémoire historique» dans des objets patrimoniaux fait état des efforts des peuples de se récupérer différentes branches de leur arbre généalogique. Récupérer ces prolongations de Soi signifie donner une image cohérente d'une identité prise en diachronie, en tant que processus de construction.

Toute comme dans les pays occidentaux intéressés par la construction identitaire autour d'un patrimoine historique, en Roumanie, la recherche, selon une «idéologie autochtoniste»,² des piliers de l'identité collective est un processus de repérage de la «mémoire-historique»³ du peuple roumain qui passe par des événements historiques importants ayant marqué son pèlerinage identitaire dans la longue durée⁴. Cette idéologie trouve parfois des manifestations dans les expressions matérielles des objets d'époque (telle l'épée d'Etienne le Grand), censés représenter des événements correspondant à des étapes de construction de la «communauté politique nationale». Un des lieux privilégiés de préservation de cette «mémoire historique» pourrait être le musée, tel le Musée National d'Histoire qui, à travers ses collections, retrace l'histoire du peuple roumain depuis l'âge «du paléolithique

1 L'inventaire de structures matérielles du passé, leur conservation et présentation au public, trouve des sources dans cette époque d'effervescence intellectuelle ayant influencé les modes de pensée, les sciences et les mœurs de la civilisation d'ici et d'ailleurs.

2 Vintilă Mihăilescu, «Omul locului. Ideologie autohtonistă în cultura română», O. Groza (coord.), *Teritorii: scrieri și descrieri* (Bucarest: Paideia, 2003), 167-212.

3 Nous avons analysé certains avatars de la production patrimoniale en Roumanie, les «assises de la «mémoire» officielle/savante, ainsi que les fonctions de la sélection patrimoniale par rapport à la construction d'une identité nationale » correspondant à l'époque de constitution et consolidation de l'État-nation (XIXe-XXe siècle) dans l'article «L'imaginaire paysan comme «mémoire historique». Patrimoine et construction de l'identité nationale par le biais des musées centraux», *Studia politica*, vol. XI, no. 1 (2011): 124-136/124.

4 A présent, l'investissement de l'État roumain dans la gestion du passé communiste de la Nation se fait par le biais de l'Institut d'Investigation des Crimes du Communisme et de la Mémoire de l'Exil Roumain (IICMER). La préoccupation des Etudes mémorielles pour la mémoire et la remémoration du passé tels les génocides (holocauste contre les Juifs, génocides politiques du Kosovo, mémoire des régimes totalitaires africains, débats sur la génération des *aparecidos* dans les sociétés post totalitaires de l'Amérique Latine, étude des relations conflictuelles entre la Chine, le Japon et la Corée etc.), thème d'étude actuel ayant débuté dans les années 1980 et se renforçant dix ans plus tard, répond à des «identités en souffrance», obligées d'abandonner «un passé repérable, contre un avenir incertain» et donc à projeter des «identités en devenir» (Véronique Gérardin-Collet, Bernard Marchal, *Identité en souffrance, identités en devenir* (Paris: l'Harmattan, 2005)). L'effacement des anciens repères amène à une dissolution de l'identité et détermine le retour nostalgique vers le passé.

(...) [jusqu'à] l'entrée de la Roumanie sous l'influence russe»¹. D'un tel emplacement culturel jouit également l'épée du Voïvode roumain, sauf que cet endroit n'est pas situé en Roumanie, comme on aurait pu croire, mais en Turquie. Il est donc d'autant plus complexe de déchiffrer les enjeux tissés autour de cet objet patrimonial.

L'épée s'associe à un moment précis de l'histoire du peuple roumain, bien avant sa construction en tant que Nation², plus précisément à l'époque de son possesseur, Ștefan cel Mare, Voïvode de la Principauté de la Moldavie du 14 avril 1457 au 2 juillet 1504. Située dans un espace géopolitique instable, à l'heure d'une des périodes les plus secouées de l'histoire européenne, la Principauté de la Moldavie bénéficie d'avènement d'un Voïvode puissant qui, par ses alliances, devient un des plus importants adversaires des monarchies voisines. Au plan des relations avec les Polonais, les Ottomans (conduits par Mahomed II, le terrible Conquérant) et les Hongrois (très forts à l'époque de Matei Corvin (1458-1490) dont le règne coïncide à peu près avec celui du Voïvode roumain), Etienne le Grand a mené une lutte permanente de maintenance de son territoire et d'insoumission aux grands pouvoirs voisins qui ont tenté à maintes reprises de l'assouvir. Le prestige de ce Voïvode éclairé est ainsi du à sa politique externe, plutôt de combat que de soumission, durant les 47 ans de son règne.

Le contexte historique que nous avons reconstitué transforme l'épée du Voïvode en «mémoire localisante»³ de l'époque à laquelle les habitants de la Principauté de la Moldavie défendaient leur terre contre les envahisseurs cités auparavant. Néanmoins, étant donnée qu'elle est muséifiée en Turquie, notre attention va migrer dans le présent pour se recentrer sur les relations entre la Roumanie et la Turquie. C'est surtout la charge du passé historique qu'elle porte qui met en relation les deux peuples en question et qu'il convient de déchiffrer.

D'un objet patrimonial mobile à une forme de reconnaissance du collectif (lequel?)

L'épée d'Etienne le Grand est un bien culturel dont la portée symbolique et historique matérialise une certaine mémoire collective, qu'il convient de protéger et de transmettre par l'exposition au public. Les idées développées dans la section antérieure nous indique un objet culturel conceptualisé comme «lieu de mémoire», d'une part des Roumains, car l'histoire nous enseigne du rôle du Voïvode dans la lutte contre les Turques, d'autre part des Turques dont les Roumains ont été des vassaux éternels. Les «lieux de mémoire», «représentations matérielles, symboliques et fonctionnelles porteuses d'une mémoire, „point de cristallisation d'un héritage collectif”»⁴ dont la codification est double, engagent une identification à double sens. Le champ symbolique qui se tisse autour de cet objet, renvoie en égale mesure à une identité indigène appropriée par l'Autre et à une identité exogène revendiquée par l'indigène. Ce jeu complexe de substitution d'une identité par une autre, qui s'explique par la mobilité de l'objet, construit l'image d'un objet à identité

1 Site de présentation du Musée: <http://www.mnir.ro/ro/ColectiiGeneral.aspx>.

2 La création de l'État roumain moderne (réalisée en deux étapes) date du XXe siècle quand la Valachie et la Moldavie, anciennes Principautés médiévales réunies en 1859, se sont rattachées à la Transylvanie en 1918.

3 Syntagme proposé par M. Carruthers, *Machina memorialis. Médiation, rhétorique et fabrication des images au Moyen Age* (Paris: Gallimard, 2002), 23.

4 Sonia Hristescu, «L'émeute de Horia de 1784 - un lieu de mémoire à l'époque communiste», *Anamnesis-Mémoire historiques d'ici et d'ailleurs: regard croisés*, séminaire virtuel en sciences sociales dirigé par Bogumil Jewsiewicki (Université Laval) et Philippe Joutard (EHESS), enregistré le 9 décembre (2005), www.anamnesis.fl.ulaval.ca, consulté le 08.09.2007.

mixte. Il s'agit d'une identité considérée comme autochtone, l'identité roumaine, en vertu de son premier détenteur, sur laquelle se superpose l'identité de l'exogène, l'identité turque, par rapport à son second possesseur. La mixité des identités justifie sa double revendication.

La fonction de l'unité organique de la mémoire des deux peuples s'identifiant au même objet, réalisée par le repérage du symbolique dans la matérialité de l'épée, est de rappeler et commémorer des événements historiques (datant du XVe siècle) à charge politique, situés au plan des relations internationales. Cependant, l'exposition de l'Autre chez Soi soit par le biais des prêts entre musées, soit par la délocalisation d'une partie des objets ou collections (à l'exemple de ceux qui font l'objet d'une revendication de la part de l'Autre) remet en cause la relation des objets patrimonialisés à l'espace. Selon nous, ce n'est pas l'épée en soi qui mobilise des significations au niveau politique, mais sa mobilité d'un territoire à un autre, car la mémoire peut elle-aussi devenir mobile. L'extraire de son lieu d'exposition pour la déplacer ailleurs réactualise sa signification d'objet culturel à double mémoire. Maria Gravari-Barabas considère que «la fédération des individus autour d'un élément patrimonial permet non seulement de le défendre, mais aussi de se défendre, voire passer de la „défensive à l'offensive”». ¹ Pour les Roumains, cela pourrait être une sorte de reconnaissance de la partie turque du fait que le pouvoir n'est pas pérenne, pouvant être anéanti à chaque instant. Garder l'originel de l'épée signifie couronner l'idée d'autorité dans la région, correspondant à un certain moment de l'histoire. Toutefois, le donner en exposition chez l'Autre implique la reconnaissance d'une faiblesse de cette autorité, car s'accrocher à des objets pour justifier son pouvoir n'est qu'un moyen de défendre les anciennes relations de pouvoir. Quant aux Roumains, pour eux, l'épée n'est qu'un milieu où la mémoire collective prend corps. Que ce soit l'originel ou la copie peu importe finalement, car en la rendant sous une de ces formes, implique non seulement une reconnaissance de l'appartenance de l'objet à l'identité collective de l'Autrui, mais aussi une manière de aider celui-ci à asseoir sa mémoire historique dans des objets culturels.

Conclusion

Le contenu historique (la relation de vassalité des Principautés roumaines auprès des sultans turcs) met en contexte l'épée. Le capital symbolique dont elle est porteuse la rattache tantôt à une identité, tantôt à une autre. Pour les Roumains, l'épée est le symbole de la lutte et de la soumission involontaire aux souverains turcs, le fondement de leur résistance ; pour les Turques, elle est le symbole de leur autorité. Cette «épaisseur historique» de l'épée du Voïvode Etienne le Grand est pourtant articulée à la question de l'Espace. La mobilité spatiale de l'objet, de même que sa double revendication, renvoie à une identité double, appropriée tantôt par les uns, tantôt par les autres. Néanmoins, l'absence de la vraie épée du champ patrimonial roumain, remplacée par une copie, n'implique pas une perte de centralité de l'objet par rapport à sa signification. Selon nous, c'est plutôt le discours construit autour de cet objet qui localise la «mémoire historique». Le refus de la rendre ne modifie pas sa charge symbolique, au contraire la renforce, car l'épée marque la mémoire de façon singulière: elle se construit simultanément en tant que «lieu» et «milieu» de mémoire. La mise en exposition de sa copie implique la reconnaissance de ses hautes connotations, désormais inscrites dans la longue durée. L'absence de l'objet originel ne prive pas la mémoire collective, exprimée généralement à travers

¹ Maria Gravari-Barabas, «Le „sang” et le „sol”. Le patrimoine, facteur d'appartenance à un territoire urbain», *Le territoire, lien ou frontière?*, no. 2-4 octobre 1995: 4.

la matérialité des objets et l'ancrage territorial, car l'identité nationale peut s'attacher en égale mesure à des récits tissés autour d'un objet culturel. Ce genre de récit vise au-delà de la compréhension de Soi et de l'Autre, la réalisation du lien social et l'enracinement collectif. D'emblée, l'objet culturel en question, entré dans l'imaginaire et le symbolique, est approprié en tant que patrimoine mémoriel.

C'est dans cette optique qu'il faut interpréter les significations de cet objet patrimonial entraîné dans une mobilité identitaire depuis sa double revendication.

BIBLIOGRAPHIE

CARRUTHERS, Mary, *Machina memorialis. Médiation, rhétorique et fabrication des images au Moyen Age*, Paris: Gallimard, 2002.

CATRINA, Sonia «L'imaginaire paysan comme «mémoire historique». Patrimoine et construction de l'identité nationale par le biais des musées centraux», *Studia politica*, vol. XI, no. 1 (2011).

GERARDIN-COLLET, Véronique; MERCHAL, Bernard, *Identité en souffrance, identités en devenir* (Paris: l'Harmattan, 2005)). RAUTENBERG, Michel Rautenberg, «L'émergence patrimoniale de l'ethnologie: entre mémoire et politiques publiques», Dominique Poulot (coord.), *Patrimoine et modernité*, Paris: l'Harmattan, 1998.

GRAVARI-BARBAS, Maria, «Le „sang” et le „sol”. Le patrimoine, facteur d'appartenance à un territoire urbain», *Le territoire, lien ou frontière?*, no. 2-4 octobre (1995).

HRISTESCU, Sonia, «L'émeute de Horia de 1784 - un lieu de mémoire à l'époque communiste», *Anamnesis-Mémoire historiques d'ici et d'ailleurs: regard croisés*, séminaire virtuel en sciences sociales dirigé par Bogumil Jewsiewicki (Université Laval) et Philippe Joutard (EHESS), (2005)

MIHĂILESCU, Vintilă, «Omul locului. Ideologie autohtonistă în cultura română», O. Groza (coord.), *Teritorii: scrieri și descrieri*, Bucarest: Paideia, 2003.

NORA, Pierre, «La nation-mémoire », Pierre Nora (coord.), *Les Lieux de mémoires*, vol. II, Paris: Gallimard, 1997.

RICOEUR, Paul, *La mémoire, l'histoire, l'oubli*, Paris: Seuil, 2000.

Fenomenul migrator în România

Studiu de caz: italienii (1868-2010)¹

■ SABIN DRĂGULIN

[„Dimitrie Cantemir” Christian University]

Abstract

The present case study draws upon the migratory flows existing between Romania and Italy, seen from a historical perspective. The first part of the analysis proves that the presence of Italian labor in Romania, since 1868, is undoubtedly a fact, while the second part, employing official statistical data, focuses on how the migratory flows acted like leverage upon many Italian citizens. However, it is noteworthy to mention that this phenomenon had a strong mixed character, meaning that we can speak about two sorts of migration: temporary and peremptory. And last but not least, should it be also mentioned that the general motivation explaining the migratory flows has a pure economical nature.

Keywords

emigration, immigration, migration, migratory flows

Introducere

Fenomenul migratoriu cu care s-a confruntat spațiul românesc, începând cu anii '60 al secolului XIX, a fost mai puțin studiat de istoricii și sociologii români. Primatul istoriei politice în istoriografia românească este de netăgăduit. Cu toate acestea, migrațiile temporare sau cu caracter sezonier au avut o importanță majoră în istoria socială și politică românească. Experiența de tip migrator schimbă modul în care individul se raportează la viață, datorită schimbărilor de ordin social, psihologic, moral și economic la care este supus.

Cauzele migrației pot fi diverse, de la cele economice, la cele sociale și politice. Oamenii își părăsesc propriul mod de a trăi, se îndepărtează de rădăcini, din motive de forță majoră, cum ar fi: calamitățile naturale, dezastrelor, persecuții cu caracter religios, politic, sau din motive economice.

Studiile care au privit această temă au încercat să explice migrațiile prin prisma echilibrărilor deficiențelor pe piețele forței de muncă, între cerere

¹ Acknowledgment: Această lucrare a fost finanțată din contractul POSDRU/89/1.5/S/62259, proiect strategic „Științe socio-umane și politice aplicative. Program de pregătire postdoctorală și burse postdoctorale de cercetare în domeniul științelor socio-umane și politice”, cofinanțat din Fondul Social European, prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007–2013.

și ofertă. Totuși, simpla diferență economică dintre state nu este capabilă să explice un fenomen atât de complex și cu o experiență care se desfășoară pe parcursul întregii istorii a umanității. Factorul economic își are rolul său, însă, nu poate explica complexitatea fenomenelor migratoare.

Analiza schimbului de fluxuri migratoare care s-au dezvoltat în timp, între România și Italia, ne relevă existența unei experiențe cu caracter istoric. Raportul schimburilor de fluxuri migratoare între cele două țări este mai vechi, și începe încă de la jumătatea secolului XIX. Fluxul migrator al italienilor în România se încadrează în fenomenul mai larg al emigrației italiene care a început cu anul 1861 și s-a încheiat în 1940. În această perioadă, un număr important de italieni au fost angrenați în procesul de emigrare. Acesta a avut, cu precădere, două direcții: Europa și cele două Americi.

Periodizare vs cuantificare

Între anii 1861-1940 numărul total de expatrieri a fost de aproximativ 20.000.000 de persoane. În anul 1901, Italia avea aproximativ 31.000.000 de locuitori. Migrarea unui număr foarte mare de italieni, a fost absorbită, în parte, de creșterea naturală a numărului populației. Astfel, în cifre nete, pierderea, în cifre, a numărului de cetățeni, din perioada 1861-1940, a fost doar de 7.700.000 de persoane, reprezentând 38% dintre expatrieri. Diferența de 12.300.000 a fost absorbită de natalitatea crescută din acea perioadă.

În perioada anilor 1861-1870, emigrația italiană a cunoscut un fenomen de dezvoltare masivă. În fiecare an au fost înregistrate, în medie, aproximativ 121.000 de plecări, pentru ca între anii 1901-1910 să se ajungă la 603.000 pe an, ajungând ca între 1931-1940 să scadă la 70.000 de persoane.¹ Observația care trebuie făcută este că a existat două tipuri de emigrare: de tip sezonier, sau definitiv. Emigrația de tip sezonier implica plecarea din țară pentru o perioadă limitată de timp și reîntoarcerea în țară odată cu încheierea contractului. Emigrația definitivă a implicat părăsirea teritoriului național pentru întotdeauna. Emigrația de tip sezonier s-a desfășurat în marea sa măsură în Europa în timp ce emigrația definitivă a avut, cu precădere, o țintă extraeuropeană.

Identificarea zonelor geografice

Italia de nord a rezervat 70% din fluxul migrator sezonier, până la 1900. Fenomenul migratoriu sezonier italian a început înainte de procesul de unificare teritorială al statului. Însă, după anul 1860, acestui tip de emigrare sezonieră i-a fost alăturată emigrația transatlantică. Aceasta din urmă, de-a lungul anilor, va deveni principalul tip de emigrare.² În cadrul a fenomenului de emigrare de tip sezonier a fost angrenată și România, ca țară de destinație.

Între anii 1876-1880, zonele care au furnizat cel mai mare număr de persoane care au emigrat în România au fost Piemonte, Liguria și Veneto. Între anii ,80 și ,90 ai secolului al XIX-lea regiunile din centrul-sudul Italiei au asigurat numărul de expatrii pentru ca începând cu anul 1900 sudul să fie principalul rezervor al emigrației. Analiza datelor statistice a conturat ideea că există două mari faze de fluxuri migratoare în relația dintre România și Italia.

¹ Ercole Sori, *L'emigrazione Italiana dall'Unità alla Seconda Guerra Mondiale*, (Bologna: Il Mulino, 1979), 19.

² Zeffiro Ciuffoletti, Maurizio Degl'Innocenti, *L'emigrazione nella storia D'Italia 1868-1975*, (Firenze: Vallecchi, 1978), 2.

Etapele migrației

Prima fază corespunde perioadei de dinaintea primului război mondial și este caracterizată printr-un flux migrator cu sens unic, respectiv dinspre Italia spre România. Grupuri întregi de italieni, proveniți cu precădere din nordul peninsulei dar și din sud, deși în mai mică măsură, s-au transferat în România pentru ocuparea unui loc de muncă.

A doua perioadă corepunde anilor dintre cele două războaie mondiale când comunitatea italiană își mărește numărul deoarece acum pot fi luați în considerare și aceia care locuiau în teritoriile românești nou alipite; Transilvania, Banat.

Înainte să analizăm prima fază a raporturilor migratoare dintre cele două țări este necesar să facem următoarea observație: la sfârșitul secolului al XIX-lea nordul Italiei se găsea în componența imperiului Austro-Ungar. Acest element a favorizat emigrarea italienilor în România. Începând cu ultima parte a anilor '60 ai secolului al XIX-lea comunități întregi de italieni din Trentino, Friuli și Veneto și-au părăsit vatra emigrând spre România. Motivația principală a acestei migrații era una cu caracter economic. Fenomenul de emigrare a italienilor a avut un caracter, cu precădere, pendular, mai exact italienii plecau primăvara din locurile de origine și se reîntorceau acasă la sfârșitul toamnei. Ulterior o parte dintre aceștia au preferat să se așeze în România. În anul 1868, din datele parțiale pe care avem, la momentul acestei analize, aproximativ 600 de muncitori italieni lucrau în toate regiunile României la construirea de căi ferate, poduri, străzi sau mari edificii publice.¹

Modalitățile de a veni în România

În anul 1910, tuturor italienilor care își exprimau intenția de a veni în România le era înmănat un mic ghid, gratuit, unde apăreau informațiile minime de care aveau nevoie. Conform acestui ghid existau două modalități: prima era maritimă, plecând din orice port italian până la Constantinopol, de unde se îndreptau spre Constanța, Brăila sau Galați; a doua era pe uscat, și prevedea parcurgerea distanței pe căile ferate. Aci existau două magistrale: Ancona-Fiume-Budapesta (via Veneția) sau Udine-Budapesta. De aici se lua un alt tren Budapesta – Predeal.²

Ghidul îi sfătuia pe italieni să prefere drumul pe uscat care, deși era mai lung, era mai puțin costisitor. Totodată li se specifica foarte clar italienilor că era obligatoriu să dețină un pașaport valid pentru a nu a risca să nu poată intra pe teritoriul statului român. Totodată, odată ce intrau în România erau obligați să se prezinte la autoritatea consulară italiană în cel mult patru zile pentru a fi înregistrați și în maximum zece zile a prefectura de județ pentru a cere eliberarea unui „permis de ședere”.³

Evoluția numerică a emigranților conform statisticilor

Statistici exacte și complete realizate anual, care să-i cuprindă pe toți muncitorii imigranți care au pătruns în România începând cu a doua jumătate a secolului al XIX-lea, ne lipsesc. Deficiențele de organizare a administrației românești, în pri-

1 Federico Focacci, „Italia și România. Două tipuri de migrație față în față”, *Sfera Politicii*, Anul XVII, Nr. 137, (2009): 4.

2 Giuseppe De Michelis, *Avertenze per l'emigrante italiano nei Paesi Balcanici e in Rumania*, Tip. (Manuzio: Roma, 1910).

3 Antonio Ricci, *Quando a partire eravamo noi: l'emigrazione italiana in România tra il XIX e il XX secolo*, în a cura di Franco Pittau, Antonio Ricci, Alessandro Silj, *ROMANIA. Immigrazione e lavoro in Italia. Statistiche, problemi e prospettive*, (Caritas Italiana: Roma, 2008), 60.

mele momente a existenței statului nostru, a favorizat această lipsă de informații. Din analiza arhivelor au putut fi preluate doar date parțiale, nesistematice și care nu au o evoluție liniară în timp. O altă observație importantă ar fi că, în general datele statistice pe care le avem și care reflectă perioada anilor 1860-1880 surprind situația numerică a grupurilor organizate care au pătruns pe teritoriul statului român și nu reprezintă o evaluare numerică generală care să cuprindă și pe străinii care au intrat individual sau în grupuri mici cu scopul de a ocupa un loc de muncă. Ulterior, după anul 1890, am identificat date care demonstrează că a fost luată în calcul și migrația individuală. O altă dificultate care îngreunează realizarea unui studiu care să se fundamenteze pe date cât mai apropiate de realitate este dat de faptul că exista practica eliberării de pașapoarte de tranzit cetățenilor străini, sau bilete de liberă trecere cu o valabilitate de 48 de ore pentru localitățile de graniță. Din analiza documentelor de arhivă apare problema acestor documente deoarece odată pătrunși pe teritoriul statului român aceste persoane dispăreau, angajându-se în mod ilegal. Din acest motiv, cuantumul real al prezenței muncitorilor străini nu a putut fi identificat la momentul redactării acestei analize. Cu toate acestea se poate observa din datele oferite de *Analele economice și statistice* că între anii 1863-1865 numărul muncitorilor sezonieri, indiferent de origine etnică, luați în evidențe a crescut de la 109.419 la 118.712.

Referindu-ne doar la italieni, conform datelor statistice, în anul 1899 erau înregistrați 8.841 de italieni pe teritoriul statului român. Aceste date reprezintă atât date privind emigrație sezonieră cât și populație sedentară.¹

Reintorcându-ne la datele anterioare din cei 11.712 de muncitori, jumătate dintre aceștia erau păstori și agricultori iar aproximativ 63% erau de origine română și proveneau din Transilvania, Bucovina sau Basarabia.² Această situație nu fusese reglementată suficient de bine până în anul 1902. În acest an, avem informația că punctul vamal de la Bechet a realizat o informare către organele centrale de la București în care se arăta că, la intrarea în țară grupurile de muncitori străini se împart în grupuri mici de maximum 2-3 muncitori care se prezintă la graniță separate. Ulterior, după intrarea în țară acestea se reunesc. În anul 1911, un alt raport al aceluiași punct de trecere a frontierei raporta continuarea respectivului fenomen. Din ancheta realizată de autorități s-a observat că o astfel de situație avea ca scop eludarea legii. Cu toate acestea, respectiva situație era caracteristică cu precădere pentru mediul rural, unde erau aduși muncitori în agricultură de la sud de Dunăre pentru a face concurență mâinilor de lucru locale.³ Această lacună a fost rezolvată în 1907.

Din analiza documentelor de arhivă este dificil să afirmăm cu precizie anii în care fenomenul migrației ocupaționale a forței de muncă din Italia a căpătat un caracter regulat, chiar și cu specificitatea sa sezonieră. Existența unor date statistice mai substanțiale care privesc perioada de după anul 1890 ne arată că fluxul maxim al imigrației italiene a avut loc în perioada anilor 1894, 1897-1898. Datele oferite de consulul italian Giulio Tesi, care a avut sediul la Galați, arată că numărul muncitorilor italieni depășeau 7000. În acest moment este necesar să facem următoarea observație: datele oferite de consulul italian privesc doar Moldova și Dobrogea, regiuni care se aflau sub jurisdicția acestuia.⁴

1 Leonida Colescu, *Recensământul General al Populațiunei României, decembrie 1899. Rezultate definitive*, (București: Institutul de Arte Grafice „Eminescu”, 1905), XLIX.

2 Arhivele Naționale ale României (A.N.I.C), „Direcția Generală a Statisticii”, dos.667/1863, f. 87-129, 156-157.

3 Aceste informații pot fi studiate pe larg la A.N.I.C, Craiova, „Prefectura Dolj”, dos. 162/1898, f.181, dos. 123/1902, f.141, A.N.I.C, Râmnicu Vâlcea, „Prefectura Vâlcea”, dos. 33/1898, f.689, 691, A.N.I.C, „Prefectura Muscel”, dos.98/1911, f.31.

4 Federico Focacci, *Italia și România*, 4.

Fluxul migrator italian a suferit o scădere masivă între anii 1900-1902/1903 datorată crizei economice puternice cu care s-a confruntat statul român. Între anii 1907-1910 cifrele oscilează între 5.500-5.900 de membri.¹

În *Anuarul Statistic al României* observăm că, în anul 1907, pe teritoriul României au fost înregistrați 167.902 de muncitori care au intrat în țară. Dintre aceștia 33.312, reprezentând 20% au intrat în grupuri organizate, iar 134.312, respectiv 80%, individual. Majoritatea celor intrați în grup la acea dată erau din Serbia (58,95%), din Rusia (30,95%), din Austro-Ungaria (24,88%) și din Italia (17,35%), aceștia din urmă reprezentând 3487 de indivizi. Belgienii, francezii, grecii, elvețienii au venit numai individual. Numărul italienilor care au intrat în grupuri organizate erau de 4.219 de indivizi.² Observăm că numărul cetățenilor italieni care au intrat în grupuri organizate a fost mai mare decât cei care au intrat în mod individual. Conform statisticilor, la nivelul numărului total de muncitori intrați în țară la 1907, muncitorii italieni însumau 7706 de indivizi, ceea ce reprezenta 2,51% din numărul total al străinilor care au intrat în România.

Așa cum am arătat anterior prezența muncitorilor italieni după 1890 devine constantă pe teritoriul statului român. Cauza existenței acestui fenomen a fost că după anul 1895, companiile de construcții italiene au început să câștige contracte importante.

Probleme ale imigrației

Odată cu declanșarea proiectelor de investiții în domeniul căilor ferate, drumurilor și podurilor, statul român a început să monitorizeze intrarea și ieșirea muncitorilor străini care veneau în virtutea unor contracte colective. Începând cu anul 1869, companiile de construcție din domeniul căilor ferate care au angajat forță de muncă italiană au fost Stroussberg și Oppenheim.³ Aceste companii au creat de-a lungul timpului mari probleme statului român.

Principala cauză era că nu-și îndeplineau în totalitate obligațiile contractuale față de angajați și față de statul român. Cele mai multe reclamații proveneau de la lucrătorii angajați de compania Stroussberg care nu încheiau contracte scrise cu angajații, aducându-i în țară în baza unor învoieli verbale pe care ulterior nu le mai îndeplineau. În același timp refuzau reîmpatrierea acestora la încheierea sezonului de muncă, creând în acest mod stări de tensiune.⁴ De multe ori statul român a fost obligat să-i reîmpatrieze pe italieni pe propria cheltuială pentru a evita declanșarea unor focare de violență.⁵ O astfel de situație s-a întâmplat la Ploiești unde aproximativ 600 de muncitori ai companiei Stroussberg au încetat lucrul reclamând că patronatul nu și-a îndeplinit obligațiile contractuale asumate la momentul angajării în Italia. Ancheta desfășurată de organele judecătorești din Ploiești au scos la

1 cfr. *Boll. Emigrazione*, nr.11, 1912: 1194, 1218; Daniel J. Grange, teză de doctorat, *L'Italie et la Méditerranée (1896-1911). Les fondements d'une politique étrangère*, (École Française de Rome), I: 459-466.

2 Biblioteca Academiei Române (B.A.R.), *Anuarul Statistic al României*, (București, 1909), 514.

3 B.A.R., „Fondul M.A.I., Administrative”, dos. 128/1869, f.2-153.

4 Informație oferită de Giulio Tesi în 1896 în *Boll. MAE*, (1896): 160-161.

„I nostri operai hanno la non buon atitudine din non far contratti con gli intraprenditori e sottointraprenditori dei lavori, e non di rado si trovano in questioni con essi, sula qualita e quantita dei lavori eseguiti e cottimo, o per disarccordo sull'ammontare o sul pagamento dei salari; in tali circostanze pretendono che il consolato li faccia soddisfare prontamente, senza darsi essi altro pensiero che di rivolgersi al Console, e senza ricorrere alla autorita giudiziaria che, del resto, in mancanza di atti scritti, mal potrebe tutelarli”

5 Ecaterina Negruți, *Migrații sezoniere la lucru în România (1859-1918)*, (București: Editura Academiei Române, 1991), 121.

iveală importante nereguli în procesul de angajare a forței de muncă folosită de companie. Astfel muncitorii erau angajați în baza unor învoieli verbale și nu a unui contract așa cum prevedea legea română. Ulterior angajatorul nu își îndeplinea obligațiile asumate în mod verbal. La protestele angajaților, autoritățile române erau neputincioase datorită inexistenței unui contract. În același timp compania refuza să-i mai repatrieze pe greviști, aceștia găsiindu-se în imposibilitatea de a se întoarce în Italia.¹ Aproximativ 300 dintre aceștia au fost reîmpatriați pe cheltuiala statului român. De-a lungul drumului până la Brăila, italienii au fost însoțiți de dorobanți și gardiștii din orașe.² În luna martie a anului 1869, aceeași companie, care avea un contract pentru construirea căii ferate București-Ploiești s-a confruntat cu o altă revoltă în care sute de italieni au refuzat să mai muncească deoarece nu au fost plătiți conform înțelegerilor. După plecarea italienilor compania a cerut autorizație statului român pentru aducerea a 1000 de oameni de la sudul Dunării pentru continuarea lucrărilor.³ În anul 1870 aceeași companie a cerut statului român eliberarea unei noi autorizații pentru aducerea a 1500 de sârbi.⁴

Ca urmare a înmulțirii unor situații de acest tip, autoritățile române au decis ca muncitorii să fie obligați ca la intrarea pe teritoriul statului român să prezinte autorităților copii legalizate după contractele de muncă. Pentru obținerea autorizației de angajare a forței de muncă străine, companiile trebuiau să se angajeze formal că, la încheierea contractului, vor asigura repatrierea propriilor angajați. Impunerea de către statul român a unor condiții de acest tip avea ca scop menținerea ordinii și a liniștii publice. Totodată în anii '80 ai secolului XIX curentul anarhist cuprinsese Europa iar muncitorii proveniți cu precădere din Italia și Elveția promovau aceste idei pe teritoriul statului român.⁵ La începutul anului 1879, Ministerul de Interne a intrat în posesia unor date care semnalau prezența unor membri ai Internaționalei Socialiste care lucrau la Brăila și București. În luna mai al anului 1879, consulul Italiei la București semnala autorităților române existența a trei comitete nihiliste care conlucrau cu membri ai Internaționalei Socialiste.⁶ Între anii 1875-1881 muncitorii italieni puteau fi găsiți la construcția căii ferate București - Roman, sau la construirea șoselelor din județele Brăila, Romanați și Tutova. Numai la realizarea șoselei Căineni - Boișoara, de exemplu, au fost folosiți 300 de italieni.⁷

Impunerea obligației de reîmpatriere pentru companiile străine le obliga pe acestea să aibă o mai mare responsabilitate la momentul angajării forței de muncă străine.

Situația materială a imigranților

Conform estimărilor realizate de ministrul italian Beccaria Incisa, între anii 1890-1895 valoarea totală a investițiilor ajunsesse la 21.500.000 de franci elvețieni. În anul 1897, erau autorizate de statul român să funcționeze, numai în Moldova și Dobrogea, 13 companii italiene care lucrau pe baza unor contracte publice. Același ministru nota că în anul 1897, condițiile materiale și morale ale angajaților italieni erau destul de bune iar aceștia reușeau să economisească într-un sezon aproximativ 1000 de lire. O mare parte din veniturile realizate erau trimise în țară prin intermediul serviciului poștal. Companiile de construcții italiene angajau forță de muncă ca-

1 A.N.I.C, Idem, „Fondul M.A.I., Administrative”, dos. 128/1869, f.2-153.

2 A.N.I.C, f. 3,31.

3 A.N.I.C, f. 49.

4 A.N.I.C, p.153.

5 Ecaterina Negruți, *Migrații sezoniere*, 121.

6 A.N.I.C, „Fondul M.A.I., Diviz. Administr.”, dos.55/1879, f.29,99 și dos.54/1879, f.59, 74.

7 A.N.I.C, „Direcția Generală a Statisticii”, dos. 1396/1881, f.120-129.

lificată cu precădere din regiunea Veneto, de unde exista deja o tradiție a angajării forței de muncă, dar și din zona Udine. Ulterior au fost aduși în România muncitori și din sudul Italiei.¹ Cu toate acestea italienii care au emigrat în România au provenit cu precădere din Veneto, Trentino și Friuli. S-a calculat că între cele două războaie mondiale în România rezidenții italieni numărau aproximativ 60.000 de persoane.²

Ministrul Italiei la București scria în 1892 că „salariile ce le găsesc muncitorii noștri în România sunt mulțumitoare și mult mai mari decât cele ce ar primi în patria mamă. Salariul unui zidar în București este de 6-7 lei pe zi; un bun muncitor este plătit în genere cu 4 lei. În carierele de piatră, săpătorii plătiți cu ziua primesc 4,50 lei până la 5,50 de lei pe zi, sculptorii și tăietorii de piatră plătiți cu bucata, puteau ajunge un salariu evaluat pe zi la 10 lei”. Oportunitatea primirii unor astfel de salarii atrăgea forța de muncă calificată italiană.³ În anul 1912, inspectorul Di Palma, de la inspectoratul italian al imigrației arăta că sumele economisite de muncitorii italieni din România se ridicau la trei, patru milioane de lire, în aur, în fiecare an.⁴

Spațiul ocupațional

Numeroase edificii publice din România au fost construite cu ajutorul imigranților italieni. Printre cele mai importante amintim: vechiul sediu al Camerei Deputaților, Teatrul Național din Iași, sediul primăriei din Buzău, la care s-au adăugat, tuneluri, linii de căi ferate, (cea mai importantă fiind București-Ploiești), poduri, (cel mai important fiind cel de la Cernavodă), etc. Referindu-se la aceste locuri de muncă același ministru arăta la 1892 că „lucrătorii tocmiți în Italia de întreprinzătorii din construcții, alteori plecând în grupuri mici din ținuturile lor, după îndemnul concetățenilor lor de dinainte stabiliți în România, ei vin în fiecare an cu miile și sunt căutați, apreciați și bine plătiți. Așa, în județul Gorj am numărat aproape 600 care lucrau la construcțiunea șoselei internaționale care duce la granița Transilvaniei, în județul Râmnicu Vâlcea, aproape 300 angajații într-o mare întreprindere silvică; peste o sută sunt cei care lucrează la clădirea marelui pod peste Dunăre”.⁵

La acest moment al analizei în baza datelor statistice putem observa că cea mai mare parte a imigranților italieni, indiferent de zona din care proveneau, erau muncitori calificați. Zona ocupațională preferată era aceea a construcțiilor. Nu avem date statistice care să ateste o prezență masivă a acestora în zona rurală, ocupându-se de lucrările agricole, așa cum avem despre bulgari de exemplu. În Râmnicu Vâlcea reprezentau 5% din numărul străinilor. Italienii lucrau în domeniul construcțiilor și a exploatărilor forestiere.⁶ Din acest motiv prezența italienilor a fost acceptată cu ușurință de deoarece ocupau acele tipuri de profesii, calificate, pe care România la acea dată nu le putea ocupa cu forța de muncă internă. Italienii au venit și au ocupat un spațiu gol și nu au concurat pe piața forței de muncă autohtone din zona rurală așa cum se întâmpla cu bulgarii, rușii, sârbii sau românii care veneau din Transilvania și Bucovina.

1 Consulul general Giulio Tesi arăta în 1896 că zidarii, minerii, tăitorii în piatră, etc., primeau 5 franci elvețieni pe zi. Aceste informații au fost preluate din, Federico Focacci „Teza de licență, *Branding Romania: trasformazioni sociali e nuova immagine*”, susținută în iulie 2007.

2 Giulio Vignoli, *Minoranze italiane in Europa*, Università degli studi di Genova. Pubblicazioni della Facoltà di Scienze Politiche, serie giuridica, n.16, Milano, (2000):233.

3 *Documente din istoria mișcării muncitorești din România (1879-1892)*, (București, 1973), 207-208.

4 MAE, Commissariato per l'Emigrazione, *Bolletino dell'emigrazione*, nr.11, 1912, 1214, 1219-1221.

5 *Documente*, 210.

6 A.N.I.C, Râmnicu Vâlcea, „Prefectura Vâlcea”, dos. 36/1906, f.220-221.

Așezarea în teritoriu a italienilor

O parte dintre aceștia au preferat să se așeze în România. Primul contingent de emigranți s-a stabilit cu precădere în valea Oltului, Hațeg, Sebeș până la valea Jiului, formând primele colonii. În anul 1868 italienii pot fi regăsiți în centrul României de astăzi, Câmpina, Sinaia, Brașov.

În anul 1882 emigranți provenind din Veneto și Friuli au constituit comunitățile de la Greci și Măcin (Tulcea). Ei erau tăietori de piatră și lucrau la carierele din zonă.¹ În anul 1889 grupuri de etnici italieni îi regăsim în Moldova și Oltenia. La Craiova a existat o comunitate importantă de italieni. Aceștia au participat la construirea: podului de la Cernavodă, sediului administrației locale din Craiova, cazarma din Târgoviște, silozuri din portul Constanța, Universitatea din Iași.²

Prezența italienilor în România împărțită pe județe la 1905 era următoarea:³

<i>Județe</i>	<i>Bărbați</i>	<i>Femei</i>	<i>Total</i>
Argeșin	51	24	75
Bacău	176	41	217
Botoșani	58	29	87
Brăila	44	9	53
Buzău	74	-	74
Constanța	284	124	408
Covurlui	13	-	13
Dâmbovița	83	12	95
Dolj	23	17	40
Dorohoi	6	2	8
Fălciu	8	-	8
Gorj	64	26	90
Ialomița	18	6	24
Iași	55	44	99
Ilfov	15	9	24
Mehedinți	61	14	75
Muscel	35	1	36
Neamț	91	11	102
Olt	23	12	35
Prahova	218	48	266
Putna	51	18	69
R. Sărat	38	2	40
Roman	5	1	6
Romanați	24	9	33
Suceava	14	-	14
Tecuci	23	8	31
Teleorman	20	7	27
Tulcea	381	285	666

1 Giulio Vignoli, „La minoranza italiana in Romania. Persecuzioni e rinascita”, în *La Ragione liberale*, (1996), n.26: 9.

2 Giulio Vignoli, *Minoranze italiane*, 241.

3 Acest tabel provine din *Emigrazione e Colonie*, I, (Roma, 1905), 190, în Rudolf Dinu, *Studi Italo-Romeni. Diplomazia e società.1879-1914*, (București: Editura Militară, 2009).

Tutova	19	7	26
Vaslui	16	-	16
Vâlcea	258	25	283
Vlașca	7	-	7
Pref. București	347	164	511
Pref. Iași	78	33	111
Pref. Galați	124	43	167
Pref. Craiova	68	39	107
Total general	2873	1070	3943

Conform datelor statistice oficiale ale statului italian prezența cetățenilor italieni în România în perioada anilor 1871- 1927 a fost următoarea:¹

Anul	Numărul
1871	830
1881	1862
1891	5300
1901	8841
1911	6000
1927	12.246

Protestele autohtonilor

Problema concurenței forței de muncă străine în zona rurală s-a aflat în atenția personalităților vremii. La 1890, Nicu Filipescu aprecia că „(muncitorii străini, n.a.) făceau o concurență teribilă sătenilor noștri” și în consecință, „munca națională va suferi cu atât mai mult cu cât proprietarii și arendașii au cele mai mari înlesniri în facerea și executarea învoielilor lor cu lucrătorii străini”.² În anii precedenți răscoalei de la 1907, în anii 1904, 1905, 1906, numărul muncitorilor agricoli străini din Moldova a fost cel mai ridicat din anul 1860. Concentrarea masivă a acestora în nordul Moldovei corespunde cu focarul unde a izbucnit răscoala țărănească.³ Din acest motiv, lipsa de pământ și condițiile dezavantajoase istorice cu care se confruntau țăranii români au reprezentat pricipalele cauze care au condus la declanșarea răscoalei, însă pătrunderea forței de muncă străine a înrăutățit această situație. Refuzul țăranilor români de a accepta învoieli agricole umiltoare a fost anulat de proprietarii de pământ prin angajarea muncitorilor străini sezonieri.

Anul 1907 a reprezentat momentul de răscruce al statului român aflat în plin proces de modernizare. Acest an are o dublă semnificație. În primul rând reprezintă încheierea a unei jumătăți de secol de istorie modernă care a început odată cu alegerea lui Alexandru Ioan Cuza (1864) în calitatea de principe al „Principatelor Unite ale Moldovei și Țării Românești”. Din acest moment, pe parcursul primei jumătăți de secol de modernizare, instituțiile statului român au căutat să atragă forță de muncă străină în economia românească. Afluxul muncitorilor străini în agricultură și industrie a crescut constant de la 1868 până la 1907. Dacă în prima fază aportul imigranților străini a fost deosebit de important în modernizarea României, începând cu 1890 au apărut primele acțiuni de protest ale muncitorilor, meșteșugarilor și țara-

1 MAE, *Censimento degli italiani all'estero alla meta dell'anno 1927*, (Roma, 1928).

2 Nicolae Filipescu, *Cestiuni țărănești*, (București, 1891), 20.

3 Ecaterina Negruți, *Migrații sezoniere*, 165.

nilor care se confruntau pe piața forței de muncă cu un concurent serios: muncitorul străin. Efectele negative ale importului de forță de muncă s-a reflectat cu precădere în zona rurală. Contemporanii au identificat una din cauzele înrăutățirii situației materiale a țăranilor; excesul de forță de muncă apărut ca urmare a imigrației. În zona industrială și a meșteșugurilor fluxul migrator străin a avut un efect mai degrabă pozitiv deoarece a suplinit lipsa forței de muncă autohtone. Cu toate acestea, în anul 1907, președintele Camerei de Comerț și Industrie din Iași scria ministrului de interne că „meseriașii din Iași, mai ales în sezonul de lucru, sunt concurați de o sumă de meseriași care vin temporar de peste hotare, aduși pentru executarea diverselor lucrări la care ar putea fi foarte bine întrebuințați meseriașii din țară”.¹

Protestele meseriașilor și ale muncitorilor români au determinat o atitudine mai fermă din partea instituțiilor statului. Prin „Legea Meseriilor”, adoptată în 1907, s-a prevăzut ca în toate întreprinderile statului, județele, comunele „și ale celorlalte autorități civile și militare (pentru contractele n.a.) care nu trec peste 30.000 de lei, românii vor fi preferați, chiar dacă ofertele lor vor fi mai scumpe cu 5% decât a celorlalți concurenți”, dispunându-se ca antreprenorii să nu întrebuințeze meseriași străini decât „în proporțiunea fixată de administrațiune, după natura lucrărilor și regiunea unde ele se execută”.²

Adoptarea acestei legi demonstrează că după o jumătate de secol în care fluxul de forță de muncă a fost prea puțin reglementat, fiind luate doar acele măsuri care impuneau controlul și menținerea ordinii și liniștii publice, au apărut condițiile restrângerii acestei libertăți de mișcare. Dacă în toată această perioadă prezența muncitorilor străini a fost necesară, evoluția societății și a economiei românești a produs o forță de muncă autohtonă suficient de numeroasă și calificată care să beneficieze de protecția statului. Desigur, nu putea fi eliminată prezența forței de muncă străine dar, prin această lege se creau premisele stimulării dezvoltării unei forțe de muncă calificate românești.

În septembrie 1908, ministerul de Interne cerea prefecturilor să „stăvilească numărul mare al cărămidarilor care veneau de peste hotare, fiind informat că în țară existau suficienți lucrători indigeni pricepuți în această îndeletnicire”.³

Emigrația italiană în perioada interbelică

Fluxul migrator cu caracter sezonier a continuat să existe până la izbucnirea primului război mondial. Această conflagrație mondială a rupt legăturile cu caracter economic care s-au construit pe parcursul deceniilor. Încheierea războiului nu a dus cu sine reluarea acestui fenomen. Marea Unirea din 1918 și efectele tratatului de la Versailles a dublat suprafața teritoriului statului român. Însă ceea ce a fost mai important este reprezentat de aflusul de forță de muncă calificată provenit din Bucovina de Nord, Banat și Transilvania. După anul 1918, România nu a mai avut nevoie să importe forță de muncă calificată deoarece avea suficientă acasă. Cu anul 1914 se încheie prima fază a fluxului migrator între România și Italia. Interesant este că în 1914 un grup important de italieni care se ocupau cu viticultura s-au așezat la Greci și Măcin, situate în Dobrogea.⁴

În perioada dintre cele două războaie mondiale fluxul migrator dintre România și Italia este parțial stopat. Diferențele ideologice, lipsa cererii de forță de muncă și criza economică care a zguduit economia mondială a blocat fenomenul

1 A.N.I.C, Botoșani, „Prefectura Dorohoi”, dos. 144/1907, f.497.

2 A.N.I.C, Pitești, „Prefectura Muscel”, dos.28/1911, f.3.

3 A.N.I.C, Botoșani, „Prefectura Dorohoi”, dos. 112/1909, fără nr. pagină.

4 Giulio Vignoli, *Gli italiani dimenticati. Minoranze italiane in Europa*, (Milano: Giuffrè Editori, 2000), 233-249.

migrației. Cu toate acestea conform datelor oficiale ale statului italian în anul 1927 nu mai puțin de 12.246 de cetățeni italieni lucrau în România. Este o cifră dublă față de media de 6000 de persoane care lucrau între anii 1891-1911¹. Desigur, trebuie luat în considerare că după 1918 teritoriul statului roman se mărise considerabil.

Situația comunității italiene după al doilea război mondial

Intrarea României în sfera de influență a Uniunii Sovietice, după al doilea război mondial, a împiedicat, din motive ideologice, migrația persoanelor din Italia în România.

Totodată instituirea regimului comunist în România a declanșat procesul de dispersie a comunității italiene din România. În anul 1950 au fost arestați italieni cu acuzația de favorizare a unei țări capitaliste. Persecuțiile s-au intensificat cu precădere în perioada procesului. Acesta s-a intitulat „Procesul grupului de spioni, trădători și conspiratori aflați în slujba Vaticanului și al centrului de spionaj italian”. Între zilele de 11 – 17 septembrie 1951 s-a desfășurat la Tribunalul Militar din București un proces farsă în care au fost aduși în fața justiției : monseniorul Paha, episcopul romano-catolic din Timișoara, mons. Schubert, episcop romano-catolic de București și mons. Boros, episcop romano-catolic de Alba Iulia, preoții Iosif Waltner și Georg Heber. Alături de aceștia au mai fost aduși în fața justiției George Săndulescu, Lazăr Ștefănescu și Petru Topa și Eraldo Pintori, funcționar al Legației italiene.

Schubert, Boros, Pintori, Săndulescu, și Ștefănescu au fost condamnați la închisoare pe viață. Paha a fost condamnat pentru o perioadă de 18 ani, Waltner, 15 ani, Heber 12 ani, Topa 10 ani. Cazul care a făcut valuri în epocă a fost acela al preotului Clemente Gatti. Acesta a fost arestat la data de 8 martie 1951. În urma procesului a fost condamnat la 15 ani de închisoare. Ulterior a fost expulzat din țară pe 14 aprilie 1952. Torturat, drogat și lipsit de cunoștință a fost găsit într-un vagon de tren la Viena pe 9 mai 1952. A murit câteva zile mai târziu pe 6 iunie ca urmare a torturilor suferite.²

La începutul anilor '50 în România mai rămăseseră mai puțini de 8000 de italieni. Mulți dintre aceștia au fost obligați să-și naturalizeze numele. Bisericele catolice s-au aflat sub stricta supraveghere a organelor statului. Totodată au fost închise: centrele culturale, școlile, bibliotecile și centrele locale ale comunității italiene. Începând cu data de 2 decembrie 1948 biserica catolică de rit greco-catolic a fost interzisă iar bunurile sale au fost trecute în proprietatea bisericii ortodoxe. Pe 25 decembrie au fost închise toate școlile catolice. Din această perioadă până la sfârșitul anilor '70 nu s-a mai știut nimic despre comunitatea italiană din România. Ulterior membrilor acestei comunități li s-a permis plecarea în Italia pentru a-și vizita rudele pentru perioade scurte de timp.³

După căderea comunismului au fost identificate comunități compacte de italieni în: Craiova (900 de pers), Tulcea (260 de pers), Constanța (150), Greci (75 de famili, aprox. 400 de pers.), etc. Estimarea oficială a fost că etnicii italieni numărau aproximativ 7200 de persoane. Alte comunități pot fi identificate la Sebeș, Târgoviște, Galați, Suceava, București, Ploiești, Sinaia, Zănești, Petroșani, Cluj, Bacău, Vrancea.⁴

Căderea comunismului în Europa de est și al regimului Ceaușescu ca urmare a revoluției din decembrie 1989 a redeschis problema dezvoltării fluxurilor migratoare.

1 Vezi nota 28.

2 Giulio Vignoli, *Minoranze italiane*, 242. Informații pot fi găsite și în Dalla Rupe, *Un lembo d' Italia în Romania*, sau memoriile lui Eraldo Pintori, *Carcerato in Romania*, Assisi 1992.

3 Vignoli, *Minoranze*, 243.

4 Vignoli, *Minoranze*, 245.

Italianii din România după căderea comunismului

Căderea comunismului și redeschiderea frontierelor a redeschis fenomenul emigrării italienilor în România. Cu toate acestea natura acestei emigrații s-a schimbat. Dacă până în anul 1940 italienii veneau să ocupe locuri de muncă în România, acum vin să ofere locuri de muncă românilor.

Primele faze ale mondializării economiei europene s-a caracterizat prin fenomenul delocalizării producției. Mai multe firme mici și mijlocii italiene au preferat să-și mute activitățile în România, investind în economia românească datorită forței de muncă ieftine. O astfel de politică de investiții nu era nouă. Încă din perioada comunistă au existat relații economice între Italia și România. De exemplu societatea Eni și grupul Ansaldo au participat la construirea centralei nucleare de la Cernavodă. Investițiile italiene din România au vizat cu precădere industria ușoară românească, unde au existat încă din perioada comunistă importante fabrici. Forța de muncă bine calificată și ieftină a atras capitalul italian. Produsele realizate în România de întreprinderile italiene sunt exportate pe piața europeană în procent de 80%. Migrația capitalurilor a fost urmată și de o migrație populațională dinspre Italia spre România. În conformitate cu recensământul din anul 2002 erau înregistrați 3228 de cetățeni români care și-au recunoscut originea italiană.¹ Cu toate numărul rezidenților italieni este mult mai mare. Zona geografică preferată de noii investitori este nord-vestul României. Orașele cu cea mai mare prezență italiană sunt Timișoara, Oradea și Arad. Aportul economic adus de firmele italiene este semnificativ. Cele aproximativ 26.000 de firme care sunt reprezentate de *Unimpresa Romania* dau de lucru la aproximativ 130.000 de angajați. Schimburile comerciale dintre România și Italia au depășit în anul 2008, 11.500.000.000 de euro.

Concluzii

Emigrarea italienilor în România, începând cu deceniul șase al secolului al XIX-lea, se încadrează în fenomenul mai larg al existenței unui flux migrator din Peninsula care s-a desfășurat pe parcursul unui secol. Începând cu 1860 mari mase de oameni au părăsit teritoriul Italiei, cu precădere, către America de Nord, America de Sud, Australia, sau Europa. Emigrația de tip transatlantic a avut un caracter definitiv în timp ce, emigrația în Europa a avut o dublă caracteristică: sezonier și definitiv. Venirea italienilor în România coincide cu declanșarea marilor investiții, atât în infrastructură cât și în domeniul civil. Italianii erau o forță de muncă specializată, dispusă să emigreze pentru a avea un loc de muncă, și care avea un cost al muncii relativ scăzut. Perioada de „aur” al fluxului migrator italian în România a început în anul 1968 și se încheie cu 1951. După această dată, existența regimului comunist a blocat orice tip de migrație spre România, și, în același timp a impus o părăsire forțată a rezidenților italieni din România.

În definitiv, motivația emigrării acestora în România a avut un caracter strict economic. După anul 1990, acest flux a reînceput, de această dată în sensul că își menține caracterul economic schimbându-și însă profilul. Astfel, noii emigranți nu mai vin pentru a găsi un loc de muncă pe piața românească, aceștia sunt investitori și creează locuri de muncă.

¹ <http://www.edrc.ro/recensamant.jsp?language=o>.

BIBLIOGRAFIE

CIUFFOLETTI, Zeffiro, DEGL'INNOCENTI Maurizio, *L'emigrazione nella storia D'Italia 1868-1975*, Firenze: Vallecchi, 1978.

COLESCU, Leonida, *Recensământul General al Populațiunei României , decembrie 1899. Rezultate definitive*, București, Institutul de Arte Grafice „Eminescu”, 1905.

DE MICHELIS, Giuseppe, *Avertenze per l'emigrante italliano nei Paesi Balcanici e in Rumania*, Tip. Manuzio: Roma, 1910

DINU, Rudolf, *Studi Italo-Romeni. Diplomazia e societa (1879-1914)*, București: Editura Militară, 2009.

SORI, Ercole, *L'emigrazione Italiana dall'Unita alla Seconda Guerra Mondiale*, Bologna: Il Mulino, 1979.

FILIPESCU, Nicolae, *Cestiuni țărănești*, București, 1891.

FOCACCI, Federico, „Italia și România. Două tipuri de migrație față în față”, *Sfera Politicii*, Anul XVII, Nr. 137, 2009.

NEGRUȚI, Ecaterina, *Migrații sezoniere la lucru în România (1859-1918)*, București: Editura Academiei Române, 1991.

RICCI, Antonio, *Quando a partire eravamo noi: l'emigrazione italiana in România tra il XIX e il XX secolo*, în a cura di Franco Pittau, Antonio Ricci, Alessandro Silj, *ROMANIA. Immigrazione e lavoro in Italia. Statistiche, problemi e prospettive*, Caritas Italiana: Roma, 2008.

VIGNOLI, Giulio, *Minoranze italiane in Europa*, Università degli Studi di Genova. Pubblicazioni della Facoltà di Scienze Politiche, serie giuridica, n.16, Milano, 2000.

VIGNOLI, Giulio, „La minoranza italiana in Romania. Persecuzioni e rinascita”, în *La Ragione liberale*, 1996.

VIGNOLI, Giulio, *Gli italiani dimenticati. Minoranze italiane in Europa*, Milano: Giuffré Editori, 2000.

Arhivele Naționale ale României, (A.N.I.C), „Direcția Generală a Statisticii”, 1863, 1881,

„Fondul M.A.I., Administrative”, 1869, 1879,

„Prefectura Dolj”, 1902

„Prefectura Dorohoi”, 1907, 1909

„Prefectura Vâlcea”, 1898, 1906

„Prefectura Muscel”, 1911

Biblioteca Academiei Române, *Anuarul Statistic al României*, București, 1909.

Bolletino Emigrazione, 1912, 1913.

Ministero degli Affari Esteri, *Censimento degli italiani all'estero alla meta dell'anno 1927*, Roma, 1928.

Românii din Italia, între identitate și alteritate

■ ANIȚA GRIGORIU

[„Spiru Haret” University]

Abstract

This study presents a survey of the situation of Romanians abroad, focusing on local immigrants in Italy. The research takes into account the period of the past 20 years and investigates the reasons which made Romanian leave for Peninsula, the degree of adaptation and it tries to find an answer to the question whether younger generations leaving the country, are concerned to preserve the values and traditions or they are eager to assimilate massively those of the host population. The identity problem arises in an acute way in an international context, where it is aimed to the fluidization of the integrative contact of the Romanian members with other nations.

Keywords

immigrant, identity, culture, society, alterity

Cadru introductiv

Deplasarea forței de muncă din-
spre țările sărace spre cele dezvoltate a
devenit, în perioada secolului al XX-lea,
un fenomen social de talie mondială. În
acest trend istoric se înscrie și populația
din România, care, potrivit unor statis-
tici, „aproape 13 milioane de români
trăiesc în afara granițelor naționale”¹.
Majoritatea românilor plecați în ultimii
ani din țară sunt preocupați în primul
rând de dorința de a desfășura o activi-
tate generatoare de venituri. Este posibil
ca pentru mulți dintre ei păstrarea iden-
tității socio-culturale, în contextul emi-
grării, să fie un obiectiv subsumat ideii
de integrare, însă, această problemă de
integrare într-o altă țară are un fond
dramatic, întrucât este vorba de a depăși
handicapul atâtor decenii de izolare.
Pentru studiul propus este necesar să
cunoaștem fluxurile de români plecați în
Italia, motivele emigrării, setul de valori
morale și spirituale care îi definesc, nive-
lul de calificare în țara de origine și di-
mensiunile identitare cele mai importan-
te: apartenența culturală și religioasă.

Românii în lume

Procesul de emigrare a forței de
muncă din România, în ultimii douăzeci

¹ Adrian Otovescu, *Românii din Italia*,
(București: Didactică și Pedagogică, 2008),
75.

de ani, are loc în trei etape distincte, din punct de vedere legislativ, privind dreptul liberei circulații, economic și social-politic. Prima etapă cuprinde perioada 1990 – 1995. România, nefiind țară membră a Uniunii Europene, avea statut de țară extracomunitară, iar cetățenii români care plecau în străinătate aveau drepturi restricționate de sedere. Destinațiile cu o pondere de peste 7% din totalul plecărilor erau: Turcia, Israel, Ungaria, Italia și Germania. A doua etapă vizează perioada anilor 1996 – 2006. Pe lângă cele cinci destinații amintite în prima etapă, printre preferințele românilor se mai numără Canada, SUA, Franța și Spania. În afara continentului european plecările aveau, de regulă, un caracter definitiv. Cea de-a treia etapă începe la 1 ianuarie 2007, o dată cu aderarea României la Uniunea Europeană și continuă până în prezent. Astfel, cetățenii români au calitatea de cetățeni ai comunității celor 27 de state membre ale U.E., iar Italia și Spania se numără printre destinațiile cele mai căutate de muncitorii români. După aderare, guvernul italian a deschis pentru muncitorii români următoarele sectoare: cele în care își desfășoară activitatea personalul de conducere și cu o înaltă calificare; agricol; turistic – hotelier; al activității casnice (menajere) și de asistență pentru persoane (îngrijitoare); construcții; mecanic; cele în care se desfășoară activități sezoniere¹.

Românii din Italia – grupul cel mai numeros al emigranților străini din țara gazdă

Numărul românilor din Italia a crescut semnificativ de la un an la altul. În 1993, România nu intra în primele 20 de țări, în ceea ce privește populațiile de rezidenți străini pe țara de proveniență. În 2006 România se situează pe locul al treilea cu un număr de 342.200 de rezidenți, după Albania și Maroc. O dată cu aderarea țării noastre la Uniunea Europeană (1 ianuarie 2007), clasamentul românilor din Italia se schimbă din nou. La finele anului 2007 se numără² cca. 1.016.000 de migranți români (dintre care 749.000 lucrători români, ceea ce reprezintă 73,7%, 239.000 de membri de familie – 23,5% și 28.000 alte categorii – 2,8%). La începutul anului 2010, Raportul Caritas Migrantes estima aproximativ 1.200.000 de români, având în vedere datele de referință făcute publice de ISTAT (Institutul Italian de Statistică), ceea ce înseamnă că România ocupă primul loc în rândul țărilor cu cei mai mulți rezidenți străini din Italia, în timp ce imigranții înșiși spun că sunt „milioane”³.

Din păcate, fenomenul migrației românilor către Italia nu este unul controlat, iar datele oficiale publicate în România sunt „neactualizate și subestimează mult situația reală, deoarece sunt numărați numai cei înregistrați că au emigrat cu domiciliul în străinătate”⁴. Creșterile semnificative ale numărului de români aflați în Peninsulă, față de datele prezentate în anii anteriori aderării României la UE, se datorează nu atât valurilor noi de imigranți, cât oficializări sau legalizării situației acestora.

Motivele plecării românilor în Italia

Factorii favorizanți ai emigrării masive în Italia, în cazul românilor, sunt mulți: „geo-politici: proximitatea teritorială, ușurința mobilității datorită căderii

1 Ministerul Muncii, Familiei și Protecției Sociale și Ambasada României în Italia, *Ghidul lucrătorului român în Italia. Ce trebuie să știi pentru a lucra legal în Italia*, (Lazio / Roma: FILLEA CGIL și Asociația Identitatea Multietnică AIME, 2009), 6.

2 Franco Pittau, Antonio Ricci, Alessandro Silji, Raportului Caritas „Romani a immigrazione a Lavoro in Italia. Statistiche, problemi e perspective,” (2008).

3 Raportul ECAS, „Munca în străinătate”, 21.01.2008, disponibil pe www.muncainstrainatate.anofm.ro.

4 Augustin Abraham, Ionela Șufaru, „3 milioane de români la muncă în străinătate,” *Jurnalul.ro*, 30 noiembrie 2009.

multor bariere privind frontierele, procesul globalizării etc; economici: indicele dezvoltării umane scăzut, diminuarea costurilor călătoriilor etc.; culturali: apropierea lingvistică, o tradiție culturală împărtășită și prezența italienilor în România”¹. La unsprezece luni de la aderare, la solicitarea Agenției pentru Strategii Guvernamentale, în rândul emigranților români din Italia a fost efectuată o anchetă de opinie, pe un eșantion probabilistic de 1066 de subiecți. În chestionarul adresat românilor din Peninsula a figurat și o întrebare cu răspunsuri libere care viza aflarea motivelor pentru care aceștia au ales Italia ca destinație (temporară sau definitivă). Astfel, opt motive principale² stau la baza luării deciziei acestora:

1. Banii – 26% din totalul celor chestionați (din 1066 de subiecți);
2. Munca, lucrul – 25% dintre intervievați;
3. Pentru un trai mai bun, o viață mai bună – 10%;
4. Sărăcia, veniturile mici din România – 9%;
5. Pentru a câștiga mai bine – 6%;
6. Motive familiale, reîntregire, divorț, deces – 6%;
7. Pentru a-mi ajuta familia – 4%;
8. Lipsa locurilor de muncă, situația economică din România – 4%.

Printre variantele de răspuns se mai aflau „pentru un viitor mai bun”, „să cumpăr o casă”, „din curiozitate”, „pentru prieteni”, „alte motive”, „pentru studii”, „din motive politice”. De altfel, banii, munca, un trai mai bun sunt, de fapt, motive strâns legate unele de altele și reprezintă pentru orice persoană garanția unor împliniri, atât pe plan material, cât și spiritual. Pe locul doi apar motivațiile determinate de situația familială (căsătorie, divorț, deces). Deși acestea nu explică direct de ce a fost aleasă Italia și nu o altă țară, sunt importante pentru cunoașterea nevoilor sau aspirațiilor valorice ale conaționalilor.

Identitate și alteritate

Conceptul de identitate, în aparență unul transparent, are o încărcătură puternică și antrenează în sfera sa domenii precum antropologia, filosofia, științele sociale, psihologia etc. Pe plan social, individul are menirea de a rămâne același în timp, de a-și păstra particularitățile care îl fac unic, de nemultiplicat. Între cei doi termeni, identitate și alteritate, chiar dacă definițiile din dicționar arată o antinomie dialectică, există o relație de complementaritate. Identitatea este echivalentă cu *faptul de a fi identic în fiecare moment cu sine însuși*, desemnând *starea unui obiect de a fi ceea ce este, de a-și păstra un anumit timp caracterele fundamentale*, în timp ce alteritatea, aflată la antipod, în sensul oferit de dicționar, reprezintă *caracterul a ceea ce este diferit de eu, ceea ce constituie o entitate aparte, diferită, dar și senzația unui eu de a fi un altul, de a fi altcineva*³.

Compararea *Eu-lui* cu *Celălalt* are la origini instinctul de înfrățire, de înrudire, ca măsură a conștiinței, în încercarea de înțelegere a propriei identități, neintrând în calcul relațiile de superioritate și de inferioritate sau copierea. Plecând de la aceste rapoarte, putem spune că identitatea se construiește prin confruntarea dintre *același* și *altul*, dintre *similitudine* și *alteritate* iar conștiința de sine și cea de grup poate duce la o redefinire / redescoperire a propriei persoane. Din punct de vedere

1 Maria N. Turliuc, Cătălin Turliuc, „Emigrația românească în Italia și dificultățile conservării identității românești”, în V. Boariu, S. Borbely și R. Murea (coordonatori), *Identitatea Românească în Context European. Coordonate Istorice și Culturale*, (Cluj-Napoca: Risoprint, 2009), 308-328.

2 Metro Media Transilvania, *Comunitatea românească din Italia: condiții sociale, valori, așteptări. Studiu sociologic*, (Agenția pentru Strategii Guvernamentale: decembrie 2007), 9, disponibil pe www.mmt.ro.

3 <http://www.scribd.com/doc/49598162/2/Natura-%C5%9Fi-dimensiunile-identit%C4%83%C5%A3ii>

psihologic, nevoia de identitate (etnică, socială, culturală, lingvistică etc.), precum și de alteritate, este o condiție a echilibrului psihic uman. „Nevoia de alteritate, de raportare la altul asigură posibilitatea dialogului și-i dă temei acestuia. Educația toleranței față de alteritate presupune schimbări profunde de gândire, de implicare afectivă și de poziționare atitudinală”¹.

Atunci când vorbim de *identitate culturală* ne gândim îndeosebi la limbă, patrimoniul cultural, la tradiții și la religie. Nici unul dintre acestea nu a căpătat, însă, un caracter de uniformitate, ci și-a păstrat particularitățile. Încercând să definească identitatea românească, sociologul Dimitrie Gusti punctează că „a fi român înseamnă a avea credința că toate aceste însușiri bune ale neamului pe care le putem arăta cu cinste oricui, nu au avut încă răgazul să se desfășoare în deplinătatea lor, dar că avem dreptul să cerem libertatea de a le duce la desăvârșire nu numai pentru gloria noastră, ci și pentru binele lumii întregi.”². Identitatea culturală este fundamentală în tranzațiile interculturale, deoarece nu poate exista comunicare efectivă fără identitate și alteritate; fără identificarea prin comparație. După aprecierea lingvistei Andra Vasilescu, valorile fundamentale ale culturii române, modelate de așezarea geografică a țării, de istoria poporului și de religia sa sunt: „eclectismul, adaptarea, colectivismul („neamul”), creștinismul popular („frica de Dumnezeu”) și spiritul frust”³. Conștiința identității culturale determină, în mod firesc până la un anumit punct, o atitudine etnocentrică, privită ca o caracteristică a oricărei culturi, necesară existenței și perpetuării ei, și totodată o atitudine dobândită prin procesul de învățare culturală.

Comunitățile de români care locuiesc în Italia și-au construit site-uri, forumuri și publicații care să se adresează tuturor conaționalilor din Peninsula. Printre acestea amintim: **www.romanii.it** (Asociația românilor în Italia (Milano)), **www.spirit-romanesc.com** (Asociația socio-culturală italo-română „Spirit românesc”), **www.romania-italia.net** (Forumul românilor din Italia), **www.romaniaitalia.net** (Comunitatea virtuală a românilor din Italia), **www.lri.it** (Liga românilor în Italia), **www.actualitatea-romaneasca.ro** (Actualitatea românească, ziarul românilor de pretutindeni), **www.gazzettino.ro** („Il gazzettino romeno”, săptămânal distribuit în România și Italia), **www.realitateadinitalia.com**, **www.romanilatorino.net**, **www.italiaromania.com**. De altfel, „în întreaga lume există peste 600 de societăți culturale, unele purtând numele Eminescu, Dacia, Frăția, numirea sau denumirea țării din care se află comunitatea și România.” „Apar în lume peste 600 de ziare, reviste, publicații în limba română, în ultimele patru decenii tipărintu-se (...) 3800 de volume”. „Limba, literatura, civilizația românească se predau în universitățile din 26 de țări ale lumii în limba română.” „Din operele lui Eminescu s-a tradus în 64 de limbi ale globului pământesc”⁴.

Henri Tajfel definește *identitatea socială* ca fiind „conștiința individului că face parte dintr-un anumit grup social, împreună cu o anumită semnificație axiologică și emoțională legată de faptul că este membru al grupului”⁵. Dacă admitem această definiție, spunem despre indivizi că își dau seama de faptul că aparțin unui grup determinat, că trăiesc emoțional acest lucru și că valorizează apartenența lor la grupul respectiv.

1 Eva Monica Szekely, *Depășirea stereotipurilor culturale. Imaginea celuilalt în jurnale și note de călătorii*, (2009), 156, http://www.upm.ro/facultati_departamente/stiinte_litere/conferinte/situl_integrare_europeana/Lucrariz/Eva%20Szekely.pdf.

2 Dimitrie Gusti, *Opere vol. IV, „Argument”*, (București: Academiei R.S.R., 1970), 9.

3 Andra Vasilescu, *Cum vorbesc românii. Studii de comunicare (inter)culturală*, (București: Universitatea din București, 2007), 35.

4 Victor Crăciun, „Congresul spiritualității românești ca instituție a întregului neam”, în vol. *Lucrările celui de-al doilea Congres al spiritualității românești*, Baile Herculane, 14-16 octombrie, (Drobeta Turnu-Severin: Radical, 1994), 48.

5 În Michael A. Hogg, Domenic Abrams, *Social Identifications*, (Londra: Routledge, 1990), 7.

În măsura în care doresc să locuiască și să muncească în străinătate mai mulți ani se pune întrebarea dacă generațiile tinere de români care aleg Italia, mai sunt interesate să-și păstreze valorile și tradițiile românești sau le asimilează masiv pe cele aparținând populației gazdă. Identitatea românească a celor plecați în Italia este susținută de păstrarea tradițiilor specifice poporului nostru, (fapt recunoscut de 73.3% dintre respondenți), de frecventarea bisericii ortodoxe (81.7%) și de dorința de a-și întemeia o familie cu o persoană de aceeași naționalitate (50%). Eurobarometrul special al Comisiei Europene (2006) menționează că românii din România sunt printre cei mai credincioși, ei fiind întrecuți doar de ciprioți (86%) și de maltezi (88%)¹. În ceea ce privește intenția de a reveni în țară sau de a rămâne definitiv în Peninsulă, ponderile răspunsurilor celor chestionați sunt relativ egale (36.8% se gândesc să rămână definitiv în Italia iar 35.7% se gândesc să se întoarcă în țară), conform unui studiu² realizat de Adrian Otovescu, însă contextul economic și politic din cele două țări joacă un rol foarte important și ar putea duce, în viitor, la schimbarea opțiunilor.

Într-un studiu sociologic³ întreprins de Metro Media Transilvania reiese că 94% dintre românii din Italia cunosc limba acestei țări, după propriile aprecieri, astfel: „o cunosc foarte bine” – 29%; „o cunosc bine” – 43%; „o cunosc cât să mă descurc” – 22%; „nu cunosc această limbă” – 6%. Aceste procente denotă faptul că românii au o capacitate ridicată de adaptare la solicitările concrete ale vieții sociale, de a învăța practic o nouă limbă și de a comunica la locul de muncă, de a lega relații de prietenie sau de a-și soluționa diverse probleme în contactele cu instituțiile publice din societatea italiană. Tot în acest studiu se arată că majoritatea celor chestionați au învățat limba italiană pe teritoriul acestei țări (86.4%), în tip ce mai puțin de 10% din respondenți au învățat-o în România, înainte de a emigra, românii fiind motivați de nevoia de a se descurca la locul de muncă, în societate și în viață. Datorită fondului lingvistic relativ asemănător cu al nostru, dar în egală măsură și datorită educației școlare primite acasă, a inteligenței personale și a interacțiunii directe cu colectivitatea de italieni, limba țării gazdă nu a reprezentat o problemă pentru români. Populația de emigranți români din Italia e una în mare parte calificată profesional, majoritatea calificărilor fiind obținute în țară. Metro Media Transilvania mai arată că, în momentul plecării din România, mai mult de 60% dintre emigranți aveau un loc de muncă, în general nesigur și prost plătit, și câștigau, în medie, 140 de euro lunar, în timp ce în Italia venitul lunar se ridică la aproximativ, 1.030 de euro, (două treimi dintre conaționali din Peninsulă activează în cinci domenii: construcții, menaj-curățenie, comerț, industrie și asistență socială). Același studiu⁴ realizat de Metro Media Transilvania arată, pe regiuni, proveniența românilor care au plecat în Italia. La întrebarea „Care e domiciliul dvs. din România? – regiunea”, din cei 1066 de subiecți au răspuns: Transilvania – 30%; Sud – 22%; Moldova – 43%; București – 3%; Nu răspund – 2%. Cei mai mulți dintre chestionați vin din partea Moldovei (43%), zonă considerată în România ca având numărul cel mai ridicat de șomeri, în timp ce din capitală doar 3 procente.

Satisfacțiile emigrantului sunt generate, în primul rând, de familie și de starea de sănătate, urmate de prieteni, condițiile de trai și de bani. Printre problemele care îi macină pe ei se numără, pe de o parte, dorul de casă și de locurile natale, iar pe de altă parte, faptul că trebuie să accepte de multe ori alte meserii decât cele pe care s-au specializat, uneori istovitoare și chiar umilitoare pentru pregătirea lor. În urma analizei chestionarelor provenite din diverse surse, dar și a interviurilor acordate de

1 Otovescu, *Românii*, 249-251.

2 Otovescu, *Românii*, 180.

3 Metro Media, *Comunitatea*, 62.

4 Metro Media, *Comunitatea*, 57.

către românii din Italia în perioada octombrie – noiembrie 2010, reiese că principalul motiv pentru care au ales să plece din țară sunt nemulțumirile pecuniare. Dorul este sentimentul specific românesc, al bucuriei și al tristeții, expresie a aspirației spre proximitatea spațială care îi cheamă „acasă”.

Mărturii ale rezidenților români din Italia

(interviuri luate de autor în perioada octombrie – noiembrie 2010):

„Sunt în Udine. Aici e bine. Este mai multă liniște și nu sunt atât de mulți români ca în orașele mari. Cel puțin eu nu ies în evidență. Sunt privit de italieni ca un străin și așa o să fie mereu; și peste 20 de ani. Lucrez la restaurări de case vechi. Important este să fie de muncă. Mi-e dor da țara mea, dar o să stau aici până când o să fie mai bine în România. Așa că, nu se știe când mă voi întoarce!” (G. V., 28 de ani, constructor, Udine)

„Sunt venită în Italia de 10 ani. Am lăsat catedra pentru munca de jos. Am început ca vânzătoare într-o pizzerie din Roma iar după patru ani mi-am deschis propria afacere. Am văzut de multe ori situații în care românii din Italia sunt tratați ca niște sclavi și ei tac. Consideră că, decât să se întoarcă acasă, în sărăcie, mai bine îndură. Aici este vina celor care nu iau cuvântul să se apere în astfel de situații. Țara mea o văd în declin, este din ce în ce mai rău. Costă totul prea mult raportat la salariile care sunt foarte mici. Dacă aș veni în țară, mi-aș deschide ceva; nu mi-ar mai conveni să lucrez pentru altul. În România mă simt mai bine pe plan moral, sufletul meu este acolo. În Italia salariul îmi dă o anumită siguranță pentru ziua de mâine, dar foarte mult contează, oriunde ai fi, cum te simți tu ca român. Dacă ești om inteligent, serios și în țara ta ai fost respectat, și în Italia vei fi la fel. Respectul ti-l impui singur. (C.M., 33 de ani, administrator pizzerie, Palestrina)

Concluzii

În prezent, România se confruntă cu un proces de emigrare a forței de muncă fără precedent în istorie. Emigrarea este considerată o soluție pentru un trai mai bun, nu doar de cei care au plecat deja din țară și lucrează în una din țările membre U.E., ci și de șomerii din România. Fiind un studiu explorator, lucrarea, instrumentele și concluziile formulate oferă deschidere pentru investigații ulterioare.

BIBLIOGRAFIE

CRĂCIUN, Victor, „Congresul spiritualității românești ca instituție a întregului neam”, în vol. *Lucrările celui de-al doilea Congres al spiritualității românești*, Băile Herculane, 14-16 octombrie, Drobeta Turnu-Severin: Radical, 1994

GUSTI, Dimitrie, *Opere* vol. IV, „Argument”, București: Academiei R.S.R., 1970.

HOGG, Michael A.; ABRAMS, Domenic, *Social Identifications*, Londra: Routledge, 1990.

Metro Media Transilvania, Agenția pentru Strategii Guvernamentale, *Comunitatea românească din Italia: condiții sociale, valori, așteptări. Studiu sociologic*, decembrie 2007, disponibil pe www.mmt.ro.

Ministerul Muncii, Familiei și Protecției Sociale și Ambasada României în Italia, *Ghidul lucrătorului român în Italia. Ce trebuie să știi pentru a lucra legal în Italia*, Lazio / Roma: FILLEA CGIL și Asociația Identitatea Multiethnică AIME, 2009.

OTOVESCU, Adrian, *Românii din Italia*, București: Didactică și Pedagogică, 2008.

PITTAU, Franco, RICCI, Antonio, SILJI, Alessandro, Raportul Caritas „Romani a immigrazione a Lavoro in Italia. Statistiche, problemi e perspective,” 2008.

RAPORTUL ECAS, „Munca în străinătate”, 21.01.2008, disponibil pe www.muncainstrainatate.anofm.ro

TURLIUC, Maria N., TURLIUC, Cătălin, „Emigrația românească în Italia și dificultățile conservării identității românești”, în V. Boariu, S.Borbely și R. Murea (coord.), *Identitatea Românească în Context European. Coordonate Istorie și Culturale*, Cluj-Napoca: Risoprint, 2009.

VASILESCU, Andra, *Cum vorbesc românii. Studii de comunicare (inter)culturală*, București: Universitatea din București, 2007

http://www.upm.ro/facultati_departamente/stiinte_litere/conferinte/situl_integrare_europeana/Lucrariz/Eva%20Szekely.pdf: Szekely, Eva Monica, *Depășirea stereotipurilor culturale. Imaginea celuilalt în jurnale și note de călătorii*, 30 noiembrie, 2010.

<http://www.scribd.com/doc/49598162/2/Natura-%C5%9Fi-dimensiunile-identit%C4%83%C5%A3ii>, 15 ianuarie, 2011.

Minoritățile naționale din România

O privire din avion¹

■ DAN OPRESCU

[Government of Romania]

Abstract

The author considers the understanding of national minorities' issues on territories of what is now Romania since the 19th century to nowadays; the uneasy dynamics between majorities and minorities was, and still is, a constant element of any national minorities' issue for any country and people with a very strong agricultural and pastoral past, like Romania and Romanians. Jews, Hungarians, Germans and Roma have difficult times in Romania across the centuries, but the accession of our country to (quasi) full membership of the European Union changed some of the main approaches of public policies on unpopular minorities.

Keywords

national minorities, Hungarians, Jews, Roma, public policies

Problematika minorităților naționale nu este ceva nou, de ieri – de azi, pentru locuitorii a ceea ce se numește acum România; pe cuprinsul României actuale s-au succedat, de-a lungul vremilor, mai multe entități statale, fiecare cu problemele ei, în funcție de dezvoltările istorice. De pildă, în Moldova lui Ștefan cel Mare una era „chestiunea evreiască”, și alta era aceeași „chestiune” în Transilvania sau în Maramureș în secolul al XVIII-lea; tot astfel, pe teritoriul actual al Dobrogei românești, pînă spre sfîrșitul secolului al XIX-lea, etnicii români se aflau în minoritate în cadrul a ceea ce se numea atunci Imperiul Otoman ș.a.m.d.

În genere însă, într-o zonă geopolitică dominată social și economic de obștea sătească, de mediul rural și de agricultură) de subzistență=, raportarea la „celălalt”, la „diferit” a fost una îndelung adversarială, și numai în cazuri excepționale doar una „prudentă”; într-o lume rurală ce trăia realmente la limita subzistenței, orice diferențiere, orice ar fi putut să apară drept ne-la-locul-ei/lui putea fi ceva care amenința coeziunea micii comunități, cu alte cuvinte însăși existența fizică a respectivei comunități. De aici, și accentul pus, în paremiologia populară, pe respingerea a ceea ce era

¹ Aceste pagini exprimă doar părerile personale ale lui Dan Oprescu și nu angajează în nici un fel vreo instituție sau Guvernul României.

diferit (e.g.: „omul cu părul roșu”, care nu este altul decât evreul, era, prin definiție, ceva rău – ca și spînul, necredinciosul, sectantul, homosexualul etc.). Aceeași istorie este împărtășită și de alte țări din regiune, cu aceleași efecte asupra relației dintre majoritate și minorități (cf. Serbia, Albania, Bulgaria, Slovacia, Ucraina etc.).

Situația de după Unirea Principatelor (1859), în ceea ce privește problematica minorităților se rezuma la, pe de o parte, chestiunea evreilor, iar pe de altă parte la cea a integrării țiganilor proaspăt „sloboziți” în marea societate predominant țărănească a epocii. Deoarece etnicii români au fost eliberați de povara șerbiei/rumîniei/iobăgiei/veciniei cam în același timp (dar după ce „robilor țigani” li se acordase slobozirea¹ și împrumietărirea cu pămînt agricol), din punct de vedere teoretic, ideologic și practic nu a existat o „problemă țigănească”, nici în Transilvania și Banat (unde reformele avuseseră loc încă din secolul al XVIII-lea, din timpul domniilor împăraților Maria Teresia și Iosif al II-lea), nici în Principatele Unite. Atît slobozirea robilor țigani, cît și desființarea șerbiei au fost făcute cu împrumietărirea celor proaspăt eliberați cu pămînt, dar numai loturi de subzistentă. Cu totul altă problemă s-a vădit a fi chestiunea legată de statutul evreilor din Principatele Unite, mai precis a luat naștere de atunci un antisemitism *sui generis*, antisemitism de tip „eminescian”, datorat venirii destulor evrei din Galiția (jumătate, aflată sub stăpînire țaristă, cu tot ce însemna aceasta, inclusiv pogromuri, cazaci etc.) în sate și orașe din Moldova; tipic pentru români de atunci este Mihail Kogălniceanu, erou pentru romi, în legătură cu „dezrobirea țiganilor”, dar antisemit feroce, chiar și după Congresul de la Berlin, din 1878, în ceea ce privește „împămîntenirea” evreilor. Antisemiți – ce vor fi revendicați drept „precursori” de către legionari – au mai fost și personalități culturale precum B.P.Hasdeu sau Vasile Conta².

În Transilvania, din secolul al XVIII-lea, evreii se puteau stabili doar în orașul Alba Iulia, iar armenii, doar la Gherla; în afara voievodatului transilvănean însă, pînă și evreii aveau libertatea de a cumpăra pămînt și de a se îndeletnici cu ocupațiuni agricole sau/și pastorale. Este bine-cunoscut cazul stînelor (de oi) evreiești din Maramureș; într-aceeași regiune, există mai multe cimitire evreiești sătești, mărturie a unei vieți minoritare ce s-a putut desfășura în voie timp de mai multe sute de ani.

1 Există documente de epocă potrivit cărora starea de rumînie era echivalentul perfect al celei de robie țigănească (cf. un zapis întocmit la București, la data de 7 August 1645, prin care „popa Șerban ot Drăgoiești pe Mostește ot sudstvo Ilfov, împreună cu feciorii mei, Dima și Sava și Oprea ... am căzut la tot soborul mănăstirii ca să ne slobozească, să ne răscumpărăm de rumânie. Derept aceia părintele egumenul și toți călugării într-alt chip nu ne-au putut slobozi ... numai ce-am căutat de am cumpărat țigani de am dat în mănăstire, capete pentru capete.” – în George Potra, *Contribuțiuni la istoricul țiganilor din România*, (București: Mihai Dascal Editor, 2002), 222-223, ediția I-a a fost tipărită la București, de către Fundația Regele Carol I, în 1939). La fel, în 1707, un boier a făcut „schimb doi rumâni, Alexa și Stan, dând, cap pentru cap, un țigan și o țigancă.” – Potra, *Contribuțiuni*, 73 (la aceeași pagină se găsește și cazul episcopului Ilarion de la Snagov, care permite răscumpărarea a doi rumîni în schimbul a „două suflete de țigani, cap pentru cap”, precum și alte exemple asemănătoare, din 1651 și 1653). (Despre „rumînirea” țăranilor liberi în secolul al XVI-lea, cf. Bogdan Murgescu, *România și Europa. Acumularea decalajelor economice 1500-2010*, (Iași: Editura Polirom, 2010), 40. În Basarabia, aflată sub stăpînire rusească din 1774, țiganii au fost încadrați în categoria socială (tagma sau soslovnia) a VIII-a, în vreme ce evreii erau în categoria a IX-a ... În Basarabia, eliberarea țiganilor din robie s-a făcut în anul 1861, cu împrumietărirea, ca și în Principate cu cîțiva ani mai devreme. Problematika romilor a fost una realmente marginală – ca și rolul lor în economia Țărilor Române – mult pînă după modernizarea începută la 1821; de pildă, Regulamentele Organice (art. 67 și 95 din cel al Țării Românești și art. 79 din cel al Moldovei) prevedeau ca țiganii aparținînd statului să fie supuși la exact aceleași obligații fiscale ca și oamenii „liberi”, iar doar țiganii mănăstirești și cei ai particularilor să fie scutiți de orice impozite (deoarece acestea erau în sarcina mănăstirilor și a particularilor).

2 Cf. discursul *Primejdia jidovească*, ținut în Cameră de către Vasile Conta, referitor la (ne-)acordarea cetățeniei românești evreilor (1879), în pofida tuturor prevederilor Tratatului de la Berlin.

Congresul de la Berlin (1878) a decis încorporarea Dobrogei în cadrul Principatelor Unite (o entitate statală cu numele de „România” va apărea abia în 1881, iar Regatul României este o creație din anul 1883...); acest teritoriu – fost al Imperiului Otoman – avea doar o minoritate etnică românească. În câțiva ani, a avut loc o vastă operațiune de „românizare” a Dobrogei, pe de o parte prin împroprietărirea unor etnici mai mult sau mai puțin români, unii dintre ei aduși de prin Peninsula Balcanică, iar pe de altă parte prin expedierea etnicilor turci, mai mult sau mai puțin benevolă, în Turcia europeană sau/și asiatică. Desigur, această „purificare etnică” nu l-a împiedicat pe regele Carol I să inaugureze, cu oarece fast, în 1910, marea moschee de la Constanța, moschee ridicată din banii Statului român și din donațiile musulmanilor dobrogeni¹.

Al doilea război balcanic (încheiat prin pacea de la București, din 1913), a dus la încorporarea Cadrilaterului (Dobrogea de Sud, numită de către unii „Dobrogea Nouă”) în România, ceea ce a otrăvit în mod inutil, vreme de mai multe decenii, relațiile cu Bulgaria, o țară cu care, în mod normal, nu am fi avut niciodată ceva de împărțit. Și aici, „rațiunea” (căreia a putut să-i cadă victimă însuși Titu Maiorescu, primul ministru conservator) a fost acordarea de patrie unor etnici români din Peninsula Balcanică (numiți fie armîni, fie aromâni, fie machedoni ș.a.m.d.).

Primul război mondial a complicat enorm ecuația etnică în România – Ardealul, Crișana, Maramureșul, Banatul, Dobrogea (cu Cadrilater cu tot), dar și Basarabia sau Bucovina; foștii stăpîni din Ardeal (ungurii) au devenit, aproape peste noapte, supuși ai disprețurilor vlahi². În orice caz, după război, procentual, 28,5% din populația țării era alcătuită din persoane aparținînd felurilor minorității naționale, ceea ce înseamnă că, teoretic, România Mare era un stat multiethnic.

Rezoluția Adunării naționale de la Alba Iulia (18 Noembrie – 1 Decembrie 1918) a proclamat *„deplina libertate națională pentru toate popoarele conlocuitoare. Fiecare popor se va instrui, administra și judeca în limba sa proprie, prin indivizi din sânul său și fiecare popor va primi drept de reprezentare în Corpurile legiuitoare și la guvernarea țării în proporție cu numărul indivizilor ce-l alcătuiesc.”* Evident, această promisiune a rămas doar încă o promisiune neîmplinită, în condițiile în care diversele naționalisme se vor dezvolta „excesiv” în întreaga perioadă interbelică.

Constituția din Martie 1923 menționează, la art. 7: *„Toți românii, fără deosebire de origine etnică, de limbă sau de religie, sunt egali înaintea legii și datori a contribui fără deosebire la dările și sarcinile publice.”* Evident, asemenea mențiuni

1 Spre edificare relativă, într-o anexa la Tratatul dintre România și Bulgaria, încheiat la Craiova la data de 7 septembrie 1940, sînt precizate localitățile din zona de graniță, inclusiv cu numele lor originale, care revin celor două țări: „Bulgariei, satele: Kalipetrovo, Kara-Orman-Kranova, Kadi-keul (Cadiul), Terz-Kundu (ters-Cindu), Ketchi-Deresi (Pârâul Caprei), Delizusuf Kuzussu (Pădureni), Hassantchi (Asănești), Dourassz, Enidje (Enigea-Haidar), Hissarlik, Tcgifut-Kuzussu, Murfatche (Predel), Husseintche (Viceva) și Akandji (Vâltoarea); pe de altă parte, României, satele: Almalz, Essekeui, Karvan Mic, Karvan Mare, Velikeui, Kalaidji (Făurei), Redjebkuzussu (Tudor Vladimirescu), Teke Deresi (Valea Țapului), Dobrimir (Dobrimir din Deal), Hissarlik (Cetatea), Hairankeui (Dumbrăveni), Dokusagetch (Măgura), Dere-keil (Cerchezul), Doulikeu (Darabani), Valaly (Vâlcele), Kadikeui (Coroana) și Ilanlik (Vama Veche).” Evident, ulterior Dobrogea (și nu numai ea) se vor umple de localități cu noi nume precum 23 August, 1 Mai, 2 Mai, Vasile Roaită, etc. Actualmente, după Decembrie 1989, rebotezarea a revenit în forță, atît în ceea ce privește localitățile, cît și străzile etc.

2 Vreme de secole, populația ce își spune astăzi „românească” s-a chemat „vlahă” sau „valahă” (a se vedea și expresia „valah imputit”, atribuită de stăpînitorii unguri ai Transilvaniei populației majoritare de pe acel teritoriu; abia Școala Ardeleană, în secolul al XVIII-lea, inventează numele de „român”, luînd un cuvînt deja existent în limbă, cel de „rumân”, care însemna țaran legat de glie (cel puțin de la Legătura lui Mihai, din 1600, încoace), și modificînd prima vocală din „u” în „o”, spre a-i da presupusa noblete a apartenenței la Imperiul Roman. În treacăt fie spus, tocmai această relativ recentă schimbare a numelui poporului îi face actualmete pe români atît de sensibili la „confuzia” cu numele altei etnii, cea a romilor ...

scrise erau în realitate contrazise de fel de fel de legi și reglementări, prin care unele minorități (dar în special cea maghiară) erau „convinse” să părăsească *de jure* teritoriul României Mari, să „opteze” pentru o soluție favorabilă politicienilor majorității.

Partidul Comunist din România, secție a Internaționalei Comuniste, a „adoptat” la cel de-al IV-lea congres al său, ținut la Harkov în Iunie 1928, o Rezoluție în problema națională, unde se precizează că „*PC din România enunță următoarea lozincă fundamentală în chestia națională: Autodeterminarea tuturor naționalităților până la despărțire. Partidul nostru trebuie să adauge la această lozincă fundamentală cerințele locale provinciilor, specifice în chestia națională.*” Desigur, acest partid era doar unul marginal în cadrul spectrului politic românesc, însă dependența lui de Uniunea Sovietică îi dădea o greutate mult peste numărul de membri pe care îi va fi avut înainte de 23 August 1944, lucru dovedit pe deplin în anii și deceniile de după 23 August 1944.

Personal, am convingerea că despre o clarificare a situației tuturor minorităților naționale din România interbelică se va putea vorbi numai atunci când se vor putea publica colecțiile de documente referitoare și la minoritatea germană (sașii și șvabii) din țara noastră; pînă atunci, orice cercetare poate fi socotită ca reprezentînd doar o încercare de a promova, pe lîngă eventualul adevăr istoric, și niscaiva actuale interese corporatiste. În definitiv, de publicat s-au publicat doar documente privindu-i pe maghiari, romi, evrei, armeni etc., dar niciodată, după cîte știu eu, documente privindu-i pe germanii dintre cele două războaie mondiale, și anume documentele cu adevărat „sensibile”. Personal, din motive preponderent conjuncturale, mă aștept, în viitorul apropiat, la apariția altor sinteze (studii și documente) despre maghiari, romi, evrei, ucrainieni, albanezi, bulgari, sloveni ș.a.m.d. – dar în nici un caz despre germani sau despre altă minoritate dintr-o perioadă cel puțin la fel de „delicată”: minoritatea turcă între anii 1878-1910 ...

Repet: accentul se va pune, în perioada următoare, după părerea mea, pe avatarele germanilor de la noi de după 1945 (deportările în URSS, în Bărăgan, confiscările proprietăților etc.), și defel pe rolul jucat de Fritz Fabritius, Wolfgang Bruckner, Karl von Moeller (prozator, devenit în 1932 primul Gauleiter al Banatului, editor al gazetei antisemite timișorene *Der Stuermer*), Heinrich Zillich, Andreas Schmidt sau de episcopul (antisemit, pro-nazist etc.) Wilhelm Staedel¹; asemenea chestiuni delicate sînt actualmente, în mod delicat și convenabil, lăsate fie în „sarcina” Hertei Mueller și a lui William Totok², fie în cea a istoricilor din Germania.

Cîteva vorbe despre organizațiile reprezentîndu-i pe romi: în anul 1933 vor fi înființate două asemenea organizații, ce vor deveni repede concurente: este vorba despre (a) Asociația Generală a Țiganilor din România (AGȚR), condusă de C.I. Popp Șerboianu și de (b) Uniunea Generală a Romilor din România (UGRR), condusă de Gh. A. Lăzărescu-Lăzurică; la fel ca și suratele lor de după 1989, cele două organizații, cu ferocitate, se combăteau reciproc pentru a intra în grațiile guvernanților zilei; de pildă, la începutul anului 1933, Lăzurică îi îndemna pe romi să voteze cu Partidul

1 Evident, s-ar cuveni a fi cercetate și „contribuțiile” unor reprezentanți ai minorității germane în anii comunismului, cum ar fi Anton Breitenhofer, Josef Puwak, Ernest Breitenstein sau Martin Schnellbach, ca să pomenim doar cîteva nume ...

2 „Pentru a pune capăt înrolărilor voluntare ilegale, concretizate în așa-numita Acțiune a celor 1000, în 1943 Antonescu a semnat un acord cu Germania care permitea încadrarea a circa 70.000 de tineri germani în trupele Waffen-SS. Prima companie a divizionului SS – Leibstandarte „Adolf Hitler” — era formată în exclusivitate din tineri fanatizați germani din România. Numeroși germani din România au fost implicați și în crimele din lagărele de concentrare.” – William Totok, *Germanii din România între nazism și stalinism*, lucrare prezentată în cadrul seminarului internațional „Minorități, moșteniri culturale, civilizație românească contemporană”, organizată la București, 21-22 Octombrie 2003 de Ministerul Afacerilor Externe, B'nai Brith international și Federația Comunităților Evreiești din România, p. 7.

Național Agrar (al lui Octavian Goga), pentru ca peste câteva luni, în Decembrie 1933, să le recomande romilor să voteze Partidul Național Liberal (și pe prim-ministrul I.G. Duca). Ca și acum, exista pe atunci o mare dorință a unor auto-proclamați reprezentanți ai romilor de a se alinia unor mișcări politico-sociale ce păreau a putea deveni majoritare (Lăzurică, la primul congres al UGRR, din 8 Octombrie 1933, a beneficiat și de sprijinul Gărzii de Fier, care i-ar fi asigurat, la congres, prezența a 20 de legionari – spre a nu mai pomeni aici și faptul că printre membrii de onoare ai UGRR se prenumărau persoane precum Corneliu Zelea-Codreanu, Nae Ionescu sau Pamfil Seicaru).

Așa cum, după anul 2000, Asociația Partida Romilor s-a auto-intitulat „Partida Romilor Social-Democrată”, iar în vremea guvernării PSD a semnat un acord de parteneriat cu premierul Adrian Năstase, și primele organizații ale romilor au căutat să-și atingă interesele corporatiste (de pildă, interzicerea orchestrelor străine în restaurantele din România) prin apropieri și alianțe cu oricine era sau/i venea la putere¹. Măsurile guvernamentale împotriva romilor din țara noastră nu au fost luate pe o bază rasială, așa cum vor fi fost cele luate împotriva evreilor, cu începere din 1938, de către guvernarea Goga-Cuza, ci, mai degrabă, pe o anumită bază socială (i.e. „infracțională”, „sanitară” etc.); de pildă, primele măsuri împotriva unor romi sînt cele luate la 22 Decembrie 1939 de luate către guvernul Tătărescu, dar numai cu referire la „țigani nomazi”: se interzicea „vagabondajul”, iar nomazii erau supuși unui control sanitar obligatoriu, precum și deparazitării și dezinfecției (inclusiv tăierea părului lung și a bărbilor)².

La 20 Noiembrie 1940, statul național-legionar va emite un decret-lege prin care Grupului Etnic German din România i se acorda o largă autonomie în domenii precum învățămîntul, presa sau biserica³. Mai mult încă, la 12 Mai 1943 a fost semnată Convenția dintre guvernul Reich-ului German și Statul Român privitoare la înrolarea în unitățile SS ale armatei germane (așa-numitele trupe Waffen-SS) a cetățenilor români de origine etnică germană; circa 50 de mii de asemenea etnici germani din România au continuat să lupte de partea Reich-ului nazist și după 23 August 1944 (așadar, de partea devenită inamică armatei române)⁴.

1 La data de 2 Februarie 1938, aflat acum în fruntea unei organizații ce se chema Asociația Cetățenească a Romilor din România, Lăzurică ținea următorul discurs în fața unei adunări a romilor din Craiova, prin care atribuia situația grea a romilor tocmai influenței ... evreilor: „Pentru binele nostru și al țării să urmărim Partidul Național Creștin, căci prin el putem izbuti. Nu este vorba de un partid învechit în rele, ci de un partid în frunte cu patriarhul naționalismului, d-l profesor A.C. Cuza, și cu poetul neamului, d-l Octavian Goga. (...) Țara noastră este amenințată de primejdie, căci străinii și în special jidani au năpăstuit-o și au pus stăpânire pe tot ce avem de preț. Trebuie să luptăm ca să curățăm cojocul românesc de păduchele jidănesc. (...) Evreilor nu le convine ca poporul românesc să fie unit, căci ei numai datorită dezbinării trăiesc speculând neamurile. (...) Actul cel mai mare făcut de acest guvern a fost suprimarea gazetelor jidănești în 24 de ore. Dacă noi suntem atât de săraci în țară bogată, aceasta este datorită în mare parte presei jidovești, care lucrează numai pentru interesele jidovilor și jidoviștilor.” – Cf. Lucian Năstasă și Andreea Varga, *Minoritățile etno-culturale. Mărturii documentare. Țigani din România (1919-1944)*, (Cluj: Centrul de Resurse pentru Diversitate Etnoculturală, 2001), 633-634.

2 Năstasă și Varga, *Minoritățile*, 635.

3 Cf. Legea nr. 830/1940, publicată în „Monitorul oficial” nr. 275/21 XI 1940. Temeiul postbelic al pedepselor colective împotriva germanilor din România a fost constituit de către articolele 2 și 3 ale acestei legi, prin care s-a justificat faptul că etnicii germani au colaborat cu Germania lui Hitler, chiar și după 23 August 1944: „Art. 2: Aparțin Grupului Etnic German toți cetățenii români care prin confesia lor la poporul german au fost recunoscuți ca fiind de origine etnică germană din partea conducerii Grupului Etnic și înregistrați ca atare în registrul național al Grupului Etnic German din România. Art. 3: Reprezentantul voinței naționale al Grupului Etnic German din România este Partidul Muncitoresc Național-Socialist German (NSDAP) al Grupului Etnic German din România (Nationalsozialistische Deutsche Arbeitspartei der Deutschen Volksgruppe in Rumänien). El lucrează în cadrul statului național-legionar român.”

4 Cf. Arhiva MAE, fond Germania, vol. 133, ff. 249-251, apud Raportul Comisiei Prezidențiale, 2006, p. 542, pe site-ul www.presidency.ro.

Nu doar cel de-al Doilea Război mondial a reprezentat o traumă majoră în ceea ce privește problematica minorităților naționale din România, dar și evenimentele legate de pierderea cetățeniei românești de către o bună parte a evreilor „împă-mîntenîți” după Primul Război mondial – pierdere a cetățeniei ce a început încă din Ianuarie-Februarie 1938, din vremea guvernului Goga-Cuza, politică ce va fi continuată în vremea conducerii guvernului de către Patriarhul Miron Cristea, spre a nu mai pomeni aici despre statul național-legionar sau despre guvernarea lui Ion Antonescu ...

La ora actuală, politica lui Ion Antonescu față de evrei (pe de o parte, față de cei din Vechiul Regat, Banat și Sudul Transilvaniei, iar pe de altă parte, față de cei din Bucovina și Basarabia) este bine documentată; la fel și politica sa față de romii deportați în Transnistria, chiar dacă în legătură cu aceștia din urmă mai subzistă anumite ambiguități, în bună măsură întreținute de către anumiți activiști radicali, care cred (în mod eronat, după părerea mea) că numai culpabilizarea colectivă a majoritarilor va conduce la politici publice favorabile acestei minorități etnice altminteri profund nepopulare în România și în toată Europa.

Cîteva amănunte privind deportările unor categorii de romi în Transnistria, așa cum rezultă din documentele publicate pînă în prezent: în Mai 1942, în plină beție a victoriei în „războiului sfînt împotriva bolșevismului”, Ion Antonescu decide, sub pretextul furturilor și a altor acte considerate drept antisociale, deportarea a două categorii de romi: (a) nomazii și (b) cei „periculoși”, adică romii care aveau cel puțin trei condamnări – în treacăt fie spus, acest din urmă criteriu va fi reluat, într-un cu totul alt context, de legea penala a statului California, în timpul guvernatorului Ronald Reagan ... Deportarea nomazilor s-a încheiat la 15 August 1942, iar romii (în număr de circa 11500 de oameni) au avut voie să-și care cu căruțele proprii cîte bagaje au vrut; de asemenea, acești romi au putut să-și păstreze aurul, banii și bijuteriile, ceea ce se va dovedi de mare folos pentru supraviețuirea peste iarna dintre anii 1942-1943. Dimpotrivă, cei aproximativ de 12500 de romi „periculoși” au avut voie să-și ia cu ei doar ceea ce, eufemistic, era numit „bagaj personal”, iar deportarea s-a încheiat în Octombrie 1942. România fiind România și pe parcursul celui de-al doilea Război Mondial, și deoarece propaganda oficială a știut să prezinte deportările drept ceva foarte dezirabil (unul dintre sloganele curente în epocă era: „*La Transnistria frumoasă, să vă dăm pămînt și casă.*”), s-a ajuns ca unii romi să dea și unele sume de bani autorităților locale pentru a fi trecuți pe listele de deportare; șpagă pentru deportare ... În condițiile cumplitei ierni răsăritene (să nu uităm: în paralel, aveau loc ultimele zvîrcoliri ale trupelor germane, române, ungare și italiene prînse în capcana de la Stalingrad), rata mortalității printre romii deportați a fost foarte ridicată, îndeosebi printre aceia care nu au putut să dea aur sau bijuterii pentru hrană și/sau lemne de foc. Treptat, unii romi au reușit să se întoarcă, prin felurite modalități, în România propriu-zisă. În orice caz, încă din vara anului 1943 s-a recunoscut oficial că deportarea celor două categorii de romi a fost un eșec.

Intrarea României în sfera de dominație a Uniunii Sovietice a avut, din punctul de vedere al politicilor față de minoritățile naționale, și mai multe elemente ce se cuvin a fi salutate, în calitate de garanții legale și practice referitoare la exercitarea anumitor drepturi minoritare, în special pentru maghiari și pentru evrei (dimpotrivă, etnicii germani vor avea de suferit discriminări importante, cel puțin pînă după moartea lui I.V. Stalin; mai apoi, germanii din România, la fel ca și evreii de aici, au putut profita de scoaterea lor la „vînzare” (către RFG sau Israel), modalitate prin care statul comunist a obținut nu numai însemnate sume de bani, dar și legături politice și economice privilegiate cu cele două țări menționate.

Decretul Ministerului Naționalităților Minoritare nr. 309 din 6 Februarie 1945 (devenit Legea nr. 86 pentru Statutul Naționalităților Minoritare), publicat în

¹ Nastasă, Varga, *Minoritățile*, 637.

„Monitorul oficial” nr. 30 din 7 Februarie 1945¹, a fost semnat de Regele Mihai I (dar și de către miniștrii Gheorghe Vlădescu-Răcoasa, Lucrețiu Pătrășcanu, Ștefan Voitec, Nicolae Rădescu și Gheorghe Popp). La art. 2, stă scris: *„Se interzice cercetarea originei etnice a cetățenilor români, în vederea stabilirii situațiunii lor juridice.”* Iar art. 5 este foarte clar în ceea ce privește auto-identificarea: *„Fiecare cetățean român este singurul îndreptătit a-și stabili limba maternă sau naționalitatea sa. Orice amestec din partea oricărei autorități în această privință este interzisă, organele oficiale fiind obligate a accepta indicația cetățeanului respectiv.”* Asemenea reglementări sînt și acum actuale, fiind pe deplin consistente cu standardele Uniunii Europene în domeniu.

Înființarea unui fel de minister² al „naționalităților minoritare”, așa cum era pe atunci denumirea oficială a minorităților naționale din țara noastră, a reprezentat în epocă o importantă cucerire, care însă nu va mai fi repetată decît în Februarie 1997 prin înființarea unui Departament pentru Protecția Minorităților Naționale, departament așezat în interiorul Secretariatului General al Guvernului și condus de un ministru-delegat (reprezentînd UDMR), membru al Cabinetului.

Comunistul Lucrețiu Pătrășcanu, ministru al Justiției în guvernul Petru Groza, a susținut la Cluj, la data de 11 iunie 1946, un discurs îndreptat împotriva încercărilor Guvernului de la Budapesta de a redobîndi Ardealul, prin Tratatul de Pace (ce va fi finalizat, cu România, abia în Februarie 1947); Pătrășcanu sintetizează astfel cererile Budapestei, precum și răspunsul Bucureștilor: *„Se cer de la România mii de km pătrați, se cere trasarea granițelor în apropiere de Cluj, se cere României un statut de autonomie pentru secuime, cu alte cuvinte din nou sfărțecarea hotarelor de vest ale țării și – de ce să nu o spunem? – un amestec direct în treburile noastre interne. (...) Noi ne ridicăm în adevăr cu tărie împotriva oricărei deplasări a granițelor noastre. O spun aceasta în numele guvernului, o spun aceasta în numele Comitetului Central al Partidului Comunist. (...) Am creat o stare de egalitate cu națiunile conlocuitoare, fără să ignorăm nici un moment că, totuși poporul român, poporul care formează baza statului nostru, are rolul de conducător și determinant în evoluția statului nostru.”*

Spre deosebire de alte țări, precum Ungaria, Cehoslovacia, Polonia sau Iugoslavia, în România de după cel de-al doilea război mondial nu au existat strămutări masive de populație minoritară, cu excepția celei germane (atît sașii transilvăneni, cît și șvabii bănățeni); în România (dar și în alte țări central și est-europene, germanii – cetățeni ai României – au avut un statut special, beneficiind de drepturi colective, prin intermediul Grupului Etnic German³, ceea ce s-a întors în mod spec-

1 Cf. și Regulamentul nr. 12 pentru aplicarea Legii nr. 86 din 7 Februarie 1945 pentru Statutul Naționalităților; Președenția Consiliului de Miniștri, Decretul nr. 2760 din 10 Septembrie 1946, publicat în „Monitorul oficial” nr. 218 din 20 Septembrie 1946.

2 Cf. Legea nr. 7 pentru organizarea Ministerului Naționalităților Minoritare, adoptată la 5 Ianuarie 1945 (Decretul nr. 2576 din 30 Decembrie 1944), publicată în „Monitorul Oficial” nr. 4 din 5 Ianuarie 1945. Înainte de acest minister – care a avut, totuși, o viață scurtă ... – a mai existat un proiect de lege pentru un Subsecretariat de Stat al minorităților, proiect din Iunie 1931, din timpul premierului N. Iorga.

3 Cf. William Totok, *Germanii din România între nazism și stalinism*, 10 pp., lucrare prezentată în cadrul seminarului internațional „Minorități, moșteniri culturale, civilizație românească contemporană”, București, 21-22 Octombrie 2003. Germanii din România aveau drepturi colective, prin intermediul Grupului Etnic German, organizație aflată sub controlul naziștilor de la Berlin. De pildă, potrivit acordului dintre Ion Antonescu și Adolf Hitler, etnicii germani din România nu erau încorporați în armata română, ci în unități Waffen SS (asemenea etnicilor germani din alte țări aflate în sfera de dominație a Germaniei naziste). Evident, după război, și la presiunea sovieticilor, s-a socotit că ar exista și o „vină colectivă” a etnicilor germani din țara noastră, așa că au fost deportați în Bărăgan, iar unii chiar și în Uniunea Sovietică (inclusiv în Siberia), la munca de „refacere” de după război. Herta Mueller descria exact situația, într-un interviu recent: *„Această deportare este și un rezultat al istoriei. Dacă n-ar fi existat Hitler, dacă el n-ar fi atacat URSS și dacă țara n-ar fi avut atît de suferit, dacă germanii din România nu s-ar fi înrolat în armata lui Hitler, această deportare nu ar fi avut loc. Deportarea este rezultatul războiului dus de*

taculos în defavoarea lor după pierderea războiului de către Germania hitleristă. În definitiv, la reuniunea celor „trei mari” (Stalin, Truman și Churchill/Attlee) de la Postdam, din vara anului 1945, se căzuse în mod unanim de acord asupra expulzării germanilor din Europa de Răsărit.

Președintele Beneș al Cehoslovaciei, la Bratislava, într-un discurs din 9 Mai 1945, a declarat că cehii și slovacii nu mai voiau să trăiască în același stat cu ungurii și germanii. „Încă din 1942, britanicii agreaseră propunerea cehilor de a strămuta după război populația germană din regiunea sudetă, iar rușii și americanii li s-au alăturat în anul următor. Pe 19 mai 1945, președintele cehoslovac Edvard Beneș declara: «Am hotărât să eliminăm o dată pentru totdeauna problema germană din republica noastră». Proprietatea nemților (ca și a ungurilor sau a altor «trădători») urma să fie pusă sub controlul statului. În iunie 1945, aceștia au fost expropriați, iar pe 2 august li s-a retras cetățenia cehoslovacă. Aproape trei milioane de germani, majoritatea din regiunea sudetă, au fost apoi transferați în Germania în cursul următoarelor 18 luni. Circa 267.000 au murit în cursul strămutării. Dacă în 1930 germanii însumau 29% din populația Boemiei și Moraviei, la recensământul din 1950 ajunseseră la doar 1,8%.”

Tratatul de pace între România și Puterile Aliate și Asociate, semnat la Paris, la data de 10 Februarie 1947², menționează, în partea sa de *Clauze politice*, art. 3, următoarele: „România va lua toate măsurile necesare pentru a asigura tuturor persoanelor de sub jurisdicția română, fără deosebire de rasă, de sex, de limbă sau religie, folosința drepturilor omului și a libertăților fundamentale, inclusiv libertatea de exprimare, libertatea presei și de publicare, libertatea cultului, libertatea de opinie politică și de întrunire politică.” Comentînd ciorna tratatului de pace în cadrul unei ședințe a Consiliului de Miniștri, vice-premierul Gheorghe Tătărescu, care era și ministrul de externe al Guvernului Petru Groza, sublinia faptul că noul tratat are, în ceea ce privește problematica minorităților naționale, un mare avantaj față de tratatele de după primul război mondial: „Tratatul acesta mai prevede încă un lucru, căruia după părerea mea nu i s-a acordat suficientă atenție: prin acest Tratat noi eliminăm ipoteca tratatelor de la Versailles și Saint-Germain, care obligau România să accepte un regim al minorităților, care desigur reprezintă o știrbire a plenitudinii suveranității țării românești. Tratatul acesta elimină regimul minorităților instituit prin Tratatul de la Versailles și Saint-Germain și constituie din acest punct de vedere un nou act de consfințire a independenței noastre în concertul celorlalte popoare.” (subl. D.O.). Cu alte cuvinte, o parte „luminoasă” a Tratatului de Pace din 1947 o reprezenta tocmai „eliberarea” de jure de obligațiile internaționale care prevedeau protecția minorităților naționale din România³; desigur, de facto, Tratatul

Hitler.” – Herta Mueller în interviu cu Ovidiu Șimonca, *Observatorul Cultural*, (543), București, 24 Septembrie 2010.

1 Tony Judt, *Epoca postbelică. O istorie a Europei de după 1945*, trad. G. Perlea, (Iași: Editura Polirom, 2008), 38.

2 Cf. „Monitorul Oficial” nr. 199 din 30 August 1947 (Tratatul a fost ratificat prin Legea nr. 304 din 25 August 1947, promulgată prin Decretul Regal nr. 1786/1947).

3 Iuliu Maniu arăta, în vremea contorsionatelor tratativelor de pace de după Primul Război Mondial: „Controlul minorităților atinge demnitatea noastră de stat. În adunarea de la Alba Iulia am dat tuturor naționalităților dreptul la o deplină libertate a drepturilor politice și religioase, iar în ceea ce privește evreei am avut și avem cele mai bune raporturi cu dâșii. De aceea controlul minorităților ne jignește, căci încearcă să ni se impună măsuri luate de noi de bună voie și se dau minoritarilor drepturi incompatibile cu suveranitatea noastră națională.” – ziarul *Românul*, (62), an VIII, Arad, 16 Iulie 1919: 1. În același sens, cf. și declarația lui Alexandru Vaida Voevod, devenit ministru secretar de stat, delegat al României la Conferința de pace de la Paris, în ziarul *Românul*, (155), an VIII, Arad, 8 Noembrie 1919: 1. Așa-numitul Tratat al Minorităților a fost, totuși, semnat de România la data de 9 Decembrie 1919, după nenumărate tribulații, datorate, în principal, intransigenței (și aroganței) primului-ministru Ionel Brătianu; în cele din urmă, și ca urmare a intervențiilor diplomatice ale Reginei Maria, România a căpătat,

dădea mină liberă sovieticilor (și oamenilor lor din conducerea țării) să facă orice ar fi dorit – doar România era, de acum, o țară nominal independentă, suverană etc.; iar calea urmată a fost cea a comunismului de tip sovietic-stalinist.

În ceea ce îi privește pe romi, între 1945-1948 ei nu au fost socotiți, în România, drept o „minoritate etnică”, ci numai un „grup social subdezvoltat”, o „masă minoritară” sau o „minoritate socială”; într-un fel, aceeași concepție se va regăsi, peste decenii, în teoria soților Zamfir referitoare la „pungile de sărăcie, lipsă de educație, boală și infraționalitate” ce ar caracteriza comunitățile locale cu un număr semnificativ de romi, îndeosebi cele din mediul rural¹.

Regiunea (Mureș) Autonomă Maghiară (1952-1968) a reprezentat, inițial, mimetica implementare a politicilor etnic-autonomiste de tip stalinist în România; eșecul RAM s-a vădit cu rapiditate în țara noastră, unde pînă și comuniștii au trebuit, de la un moment dat, să eșueze în așa-numitul comunism-național (varianțe: stalinism-național, socialism-național², naționalism/patriotism socialist etc.), în principal pentru a-și crea o bază proprie de relativă legitimitate, îndeosebi după discursul „secret” al lui N.S. Hrușciov la cel de-al XX-lea congres al PCUS. Ceea ce a început (prost) Gheorghe Gheorghiu-Dej a „desăvîrșit” (rău de tot) Nicolae Ceaușescu, iar minoritățile naționale din România (în primul rînd ungurii, dar și evreii sau germanii) își vor vedea rapid spulberate toate eventualele iluzii pe care le vor fi nutrit inițial, pe rînd, în 1945, 1948, 1952, 1956, 1964, 1968 etc.). Pe bună dreptate, cred că RAM a fost mai degrabă un mit, o vitrină a regimului de la București pentru a-i mulțumi pe stăpîinii de la Moscova, și mult mai puțin o realitate de care să fi beneficiat etnicii maghiari de la noi. După 1996, mai mulți radicali maghiari din România, Ungaria și SUA au încercat – și încearcă încă – să prezinte RAM ca pe un model de autonomie teritorială pe baze etnice, demn să fie reanimat în contemporaneitate, după o minimă operație estetică. Pînă prin 1996, aceiași radicali maghiari se uitau admirativ la Republica Moldova, cu a ei Regiune Autonomă Găgăuză, făcîndu-se a nu pricepe motivul pentru care autoritățile de la Chișinău au acceptat această alcătuire administrativă: pentru a combate pretențiile „Republicii” Transnistrene.

În 1965, la scurtă vreme de la preluarea frînelor puterii, Nicolae Ceaușescu promovează o nouă împărțire administrativă a României, prin trecerea de la cele 16 regiuni (la rîndul lor divizate în nenumărate raioane etc.) la cele 41 de județe (plus municipiul București); acest lucru a condus, așa cum s-a și intenționat, la o sporire a centralizării administrative a țării; ca un bonus al acestei decizii, „baronii locali” comuniști (indiferent de originea lor etnic) au devenit nu numai mai mulți, dar și mai slabi, adică mai dependenți de puterea centrală de la București (și, finalmente, total dependenți de Nicolae Ceaușescu și de familia acestuia).

Probabil că peste mai multe decenii de acum înainte, analiștii vor considera că politica lui Ceaușescu față de minoritățile naționale poate fi redusă la cîteva vorbe despre vînzarea sașilor și șvabilor către RFG și la vînzarea evreilor către Israel (cea din urmă tranzacție avînd și avantajul de a garanta bunăvoința Congresului SUA în ceea ce privește acordarea anuală a clauzei națiunii celei mai favorizate pentru România. Doar cercetătorii foarte interesați în amănunte se vor mai apleca asupra unor forme fără fond cum au fost așa-zisele Consilii ale Oamenilor Muncii de Naționalitate Maghiară și Germană, forme menite doar să rotunjească ideologic „doctrina Ceaușescu”.

după primul război mondial, aproape nesperate teritorii (și populații, inclusiv minoritare).

1 Cf., de pildă, Elena și Cătălin Zamfir (coord.), *Țigani, între ignorare și îngrijorare*, (București: Editura Alternative, 1993).

2 Această expresie nu trebuie confundată cu *național-socialismul* de tip hitlerist – deși, cel puțin în ultimul deceniu de guvernare al lui Nicolae Ceaușescu, au existat tot mai multe elemente de contact între regimul nazist și cel ceaușist (inclusiv anti-semitismul).

Prăbușirea regimului Ceaușescu, în Decembrie 1989, a dat nenumărate speranțe destulor minoritari din România, cu atât mai mult cu cât evenimentele cunoscute astăzi drept Revoluția Română au fost declanșate la Timișoara de un dublu minoritar (ungur și protestant), Laszlo Tokes. Lăsând la o parte orice speculații privind implicarea anumitor servicii secrete străine (KGB, CIA, MI6, Mossad etc.) în desfășurarea revoluției, cred că se cuvine a fi subliniat rolul important al minoritarilor (etnici, religioși etc.) în asigurarea destrămării explozive și singeroase a celui mai opresiv regim comunist din Europa.

Ungurii de la noi au dovedit, încă o dată, exemplara lor capacitate de mobilitate și de organizare atunci când au înființat, în zilele lui Decembrie 1989, Uniunea Democratică a Maghiarilor din România (UDMR), formațiune reprezentativă pentru întreaga minoritate, și care continuă să aibe o influență covârșitoare asupra coagulării intereselor corporatiste ale acestei minorități. Proclamația UDMR din 25 Decembrie 1989 stipula respectarea unității teritoriale și a suveranității României, iar statul român era considerat a fi „indivizibil”.

Și ca un răspuns la Proclamația UDMR, a urmat Declarația Frontului Salvării Naționale (din care făceau parte și destui proeminenți membri ai nou-înființatei UDMR) cu privire la drepturile minorităților naționale din România, din 6 Ianuarie 1990 – unde, în iureșul Revoluției, se făcea referire atât la drepturi individuale, cât și **colective** pentru minoritățile naționale: „*Frontul Salvării Naționale condamnă cu hotărâre politică promovată de fosta dictatură față de minoritățile naționale și declară solemn că va realiza și garanta drepturile și libertățile individuale și colective ale tuturor minorităților naționale. (...) Avînd în vedere trista moștenire lăsată de regimul dictatorial și pornind de la principiile enunțate mai sus, Frontul Salvării Naționale consideră necesară elaborarea unor garanții constituționale ale drepturilor și libertăților individuale și colective ale minorităților naționale.*”¹ În încheierea acestei Declarații a FSN, stă scris: „*Prin urmare, Frontul Salvării Naționale proclamă: 1. Recunoașterea și garantarea drepturilor și libertăților individuale și colective ale minorităților naționale prin noua Constituție a țării. 2. Elaborarea și adoptarea Legii minorităților naționale care să concretizeze prevederile Constituției. Legea urmează să fie adoptată de parlament cel tîrziu în 6 luni după intrarea în vigoare a noii Constituții.*”² După mai bine de două decenii, această promisiune a FSN a rămas doar un șir de vorbe așternute pe o hîrtie de care nu mai ține seamă nimeni. Cei drept, au existat numeroase încercări de a impune membrilor Parlamentului de la București diferite proiecte de lege a minorităților naționale; toate s-au dovedit a fi nepopulare și cu neputințe de trecut prin Parlament, în primul rînd deoarece a existat percepția potrivit căreia orice asemenea proiect de lege ar statua unele avantaje „nemeritate” pentru minoritatea maghiară (precum autonomia teritorială pe baze etnice, îndeosebi în Secuime – i.e.: zona județelor Harghita și Covasna, plus aproximativ jumătate din județul Mureș).

Cu lejeritatea pe care doar ignoranța (a ta sau a interlocutorului ...) ți-o poate dăru, destui activiști maghiari din România, inclusiv din cadrul UDMR, declară actualmente că și-ar dori, pentru Secuime, un tip de autonomie teritorială similar celui de care se bucură, în Finlanda, minoritatea suedeză, sau, în Italia, vorbitorii de limbă germană din Alto Adige (pentru austrieci, regiunea din Nordul Italiei denumită Tirolul de Sud). Asemenea dorinți merită și un sumar comentariu. Să le luăm pe rînd: (a) simplificînd foarte mult, toată Scandinavia a fost Suedia Mare, pînă după înfrîngerea lui Napoleon la Waterloo și Congresul de la Viena din 1815, cînd Rusia transformă Finlanda într-o provincie – oficial, era vorba despre un Mare Ducat

1 Smaranda Enache (ed.), *România și minoritățile. Colecție de documente*, (Tîrgu Mureș: Editura Pro Europa), 1997), 29 (subl. DO).

2 Enache (ed.), *România*, 29-30 (subl. DO).

„autonom” în interiorul Rusiei (situație într-un tot comparabilă cu cea a Basarabiei, anexată de Rusia în 1774 și încorporată Imperiului Țarist în 1812). Până după primul Razboi Mondial, elita intelectuală finlandeză s-a opus rusificării prin 1. crearea/in-ventarea unei culturi/istorii finlandeze și 2. prin promovarea limbii foștilor stăpîni (suedezi) împotriva limbii noilor stăpîni (ruși)¹. Ca o recunoaștere a acestei situații, mica minoritate (este foarte important faptul că această minoritate este foarte mică ...) suedeză din Finlanda are, astăzi, pînă și o universitate de stat în limba maternă. (b) În ceea ce privește Alto Adige/Tirolul de Sud, teritoriu încorporat statului italian după primul Război Mondial, în urma disoluției Austro-Ungariei, aici situația este mai delicată: în anii '60 și '70 ai secolului trecut, o seamă de activiști radicali de limbă germană din regiune au declanșat o adevărată campanie teroristă² împotriva autorităților de la Roma, campanie ce a inclus demonstrații, atacuri cu bombe & Co., ceea ce a forțat guvernul Italian să acorde regiunii o largă autonomie (bi-)lingvistică, în urma unui accord cu guvernul austriac³.

Înființarea mai multor organizații ale minorităților naționale din România după Decembrie 1989 a fost determinată, în primul rînd, de dorința reprezentanților mai multor minorități (maghiară, germană, evreiască etc.) de a-și negocia, în noile condiții, post-ceaușiste, interesele corporatiste. Beneficiind de o bună organizare, precum și de sprijin consistent din partea maghiarimii din întreaga lume, ungurii de la noi au reușit să își exprime în mod coerent și consistent revendicările, ceea ce a creat, la nivelul guvernanților de atunci, percepția potrivit căreia UDMR s-ar fi situat foarte (adică: prea) aproape de pozițiile opoziției (partidele „istorice” reactivate). După evenimentele de la Tirgu Mureș, din Martie 1990, guvernanții au adoptat, tot mai mult, o retorică naționalistă amintind frapant de cea a ultimilor ani de ceaușism.

Între 1990 și 1996, UDMR s-a aflat, în permanență în contradicție cu cei de la putere, inclusiv în perioada „patrulaterului roșu” (1992-1996), cu toate că așa-zisele „partide istorice”, precum și personalitățile aflate în fruntea acestor partide, nu se făceau remarcate, de cele mai multe ori, de simpatii pro-maghiare, ba mai degrabă dimpotrivă (cf. Ion Rațiu sau Radu Cîmpeanu, Ion Diaconescu sau Mircea Ionescu-Quintus ș.a.); dar, ca de obicei, cele mai importante decizii nu se iau în baza realităților „adevărate”, ci ținîndu-se seama doar de percepția asupra acestor realități.

Un rol important în stabilirea unui sistem original de protecție a minorităților naționale a fost jucat de un apropiat al președintelui Ion Iliescu: Viorel Hrebenciuc, multă vreme Secretar General al Guvernului și necontestată „eminență cenușie” a partidului post-comunist aflat la putere din Decembrie 1989 pînă spre sfîrșitul anului 1996, (el însuși un minoritar), a imaginat următorul sistem: (a) înființarea Consiliului pentru Minoritățile Naționale⁴ (CptMN), (b) secretariatul CptMN, departament coordonat de Secretariatul General al Guvernului (între 1993-1996), (c) grupul deputaților ce reprezintă. În Parlament, toate celelalte minorități naționale în afara celei maghiare, și (d) un sistem de subsidii de stat (eu le-am mai spus și „pensii alimentare”)

1 În Transilvania, în vremea dualismului austro-ungar, intelectualii români au preferat în mod vădit limba germană (i.e.: limba sașilor, dar și a Vienei) în fața maghiarei.

2 Judt, *Epoca*, 427.

3 Italia (ca și Franța, Germania, Spania, Grecia, Polonia, Bulgaria, Portugalia, Turcia etc.) nu recunoaște existența minorităților naționale pe teritoriul său; autonomia din provincia Alto Adige este, formal, acordată minorității lingvistice germane. De asemenea, autonomia provinciilor spaniole este una întemeiată pe criterii lingvistice și istorice, iar nu pe recunoașterea vreunei minorități naționale basce, catalane etc.

4 HG nr. 137 din 6 Aprilie 1993, privind organizarea și funcționarea Consiliului pentru Minoritățile Naționale (CptMN); CptMN este aici un „*organism consultativ al Guvernului României, coordonat de secretarul general al Guvernului*” – art. 1. O atenție deosebită a fost acordată, în aceasta HG, sublinierii faptului că în România ar fi vorba nu despre drepturi colective ci despre „*drepturile persoanelor aparținînd minorităților naționale*”; aceasta, desigur, în contextul în care UDMR milita în mod deschis pentru recunoașterea drepturilor *comunităților minorităților naționale*.

pentru organizațiile minorităților care se vor fi vădit „cooperante” cu Guvernul. În tot acest răstimp, UDMR încerca să internaționalizeze tensiunea existentă între reprezentanții minorității maghiare, pe de o parte, și Guvern, pe de altă parte. În același timp, nu trebuie uitat nici faptul că politica anti-maghiară a Guvernului s-a dovedit a fi una populară, cel puțin pînă la sfîrșitul anului 1996, cînd pînă și președintele Ion Iliescu și-a dat seama că o politică anti-maghiară (inclusiv una anti-Ungaria) nu putea să fie decît una pierzătoare, în contextul în care șansele României erau legate de o viitoare integrare în NATO și în UE, instituții internaționale unde Ungaria era mult mai bine plasată decît țara noastră. Politica guvernamentală anti-UDMR a avut drept țintă principală izolarea parlamentară, politică și propagandistică a acestei uniuni ale cărei acțiuni nu au fost întotdeauna impecabile (cf. Laszlo Tokes¹, care se va adresa, în 1993, Consiliului Europei, acuzînd guvernării trecuți și actuali ai României de veritabil ... genocid împotriva maghiarilor din Ardeal, și aceasta în contextul războiului iugoslav de secesiune dintre 1991-1999; scopul inițial a fost blocarea admiterii României în Consiliul Europei, și s-a soldat, din perspectiva UDMR/Tokes, cu un eșec).

Potrivit principiului românesc, foarte românesc al lui „pentru unii muma, pentru alții ciurma”, încercările guvernamentale de a combate organizația minorității maghiare au avut și un rol esențialmente pozitiv, în măsura în care au pus bazele unui sistem cu adevărat original de protecție a celorlalte minorități naționale, prin garantarea intrării în Camera Deputaților a reprezentanților a mai multor organizații non-guvernamentale (cf. Art. 4 din Legea nr. 68 din 15 Iunie 1992, legea electorală); intrarea în Parlament a unui reprezentant al unei minorități naționale presupune, întîi de toate, recunoașterea oficială a acelei minorități, apoi mai înseamnă și garantarea unui loc în Consiliul Minorităților Naționale (CMN), urmașul CptMN. În fine, dar foarte important, organizațiile reprezentate în Parlament și, deci, în CMN, vor primi de la Bugetul de Stat, în fiecare an, anumite „pensii alimentare” – în schimbul cărora, desigur, deputații minorităților vor vota quasi-automat orice propunere legislativă guvernamentală.

Alegerile de la sfîrșitul anului 1996 au adus la putere o coaliție de dreapta, din care făcea parte și UDMR; printre alte ministere minore (Turism, apoi Sănătate – dar și 11 secretari de stat, destui dintre ei devenind, din 2005 încoace, conducătorii unor ministere importante, precum și al cîtorva consilii județene), UDMR a primit și nou-înființatul – în februarie 1997 – Departament pentru Protecția Minorităților Naționale (DPMN), condus de către un ministru-delegat numit de către UDMR. DPMN a fost condus, inițial, pînă la începutul anului 1999, de către Tokay Gyorgy, iar între 1999 și 2000, de către Eckstein-Kovacs Peter²; deși au reprezentat aceeași formațiune politică a minorității maghiare, agendele celor doi miniștri au fost oarecum diferite: pentru Tokay Gyorgy, prioritatea principală era reprezentată de (re-)înființarea unei universități de stat cu limba de predare maghiară, în timp ce Eckstein-Kovacs Peter a fost mai interesat într-o piesă de legislație care să se refere și la drepturile colective ale (anumitor) minorități naționale. Succesul i-a suris mai degrabă celui de-al doi-

1 Cf. Laszlo Tokes, *What's Behind a Statement. Ethnic Cleansing of the Hungarian Minority in Rumania*, Vorosbereny, February 1993, 23+4 pp. (cf și www.historicaltextarchive.com/print.php?artid=81). La acea dată, și încă mulți ani după aceea, Laszlo Tokes era președinte de onoare al UDMR.

2 Acest este, din 2004, cînd a pierdut locul de senator UDMR de Cluj, consilier prezidențial (cu rang de ministru, așadar) al președintelui Traian Băsescu, precum și șeful Departamentului pentru Minoritățile Naționale de la Cotroceni. Din păcate, o asemenea poziție nu a putut să îl oprească pe președintele Băsescu să facă, în repetate rînduri, considerațiuni deplasate cu privire la anumite minorități naționale (de pildă, despre romi). Eckstein-Kovacs Peter a candidat, în primăvara anului 2011, la președinția UDMR, pe o linie contrazicînd cea „moderată” a lui Marko Bela, linie „moderată” reprezentată de către Kelemen Hunor. EKP a luat, la Congresul UDMR din Februarie 2010, un număr insuficient, dar onorabil de voturi, ceea ce îl menține, în calitate de *challenger*, și pentru perioada următoare.

lea, care a reușit, în ultima zi a vacanței parlamentare din anul 2000, să treacă prin Guvern o ordonanță ce făcea referire, în mai multe rînduri, la drepturi colective¹. Atît Tokay, cît și Eckstein-Kovacs au fost, totodată, preocupați de elaborarea unei strategii comprehensive pentru îmbunătățirea situației romilor din țara noastră², inclusiv prin desfășurarea unui important proiect PHARE, cu începere din anul 1998.

Legile electorale pentru alegerile locale³ și parlamentare⁴ din 2004 au reprezentat, pentru întîia oară, exprimarea fătășă a monopolului reprezentanților organizațiilor minorităților naționale deja reprezentate în Consiliul Minorităților Naționale (CMN). Aceste legi se cuvin a fi înțelese și în cadrul mai larg al încercării premierului Năstase (2000-2004) de a-și asigura un sprijin cît mai confortabil pentru marea înfruntare de la sfîrșitul anului 2004: alegerile prezidențiale. Legile acestea fuseseră criticate nu doar de societatea civilă din România, dar și de către Comisia de la Veneția (iar reprezentantul României acolo nu era altul decît unul dintre protejații primului-ministru, și anume Bogdan Aurescu, tînăr diplomat ce are în fața sa un frumos viitor politic, dacă își va juca bine cartea) – și totuși, nimeni nu va modifica prea curînd acest monopol politic indecent, deoarece orice partid sau coaliție la putere va avea nevoie de voturile celor – actualmente 18 – reprezentanți ai minorităților naționale din Parlament, altele decît cea maghiară. Nimeni nu poate desconsidera nepedepsit 5 % din Camera Deputaților, mai cu seamă cînd aceste voturi costă foarte puțin (circa zece, cel mult cîteva zeci de milioane de euroi, sub forma „pensiiilor alimentare” de care s-a făcut vorbire mai sus).

Cu toate criticile ce i se pot aduce, „modelul românesc” de soluționare a problemelor etnice a fost lăudat, în repetate rînduri, de către partenerii țării noastre, iar dintre aceștia, îndeosebi de către americani: în Iulie 1999, ambasadorul SUA la București semnează un articol în „Washington Post”, în care aproape că ridică în slăvi „modelul românesc”, oferindu-l ca exemplu de rezolvare pașnică și democratică a „problemelor naționale” pentru toate țările din Balcani (cf. bombardarea Serbiei de către avioanele americane, sub pretextul kosovar). Nici președintele Bill Clinton nu și-a cruțat superlativele la adresa României, iar actualmente Hillary Clinton merge pe aceeași linie de *laudatio in integrum* ... Evident, europenii sînt mult mai puțin entuziasmați de „modelul românesc”, mai cu seamă că romii de la noi din țară preferă în mod vădit, cel puțin deocamdată, să viziteze multicultural Europa Occidentală, iar nu tot așa de frecvent America.

Înființarea Agenției Naționale pentru Romi – în toamna anului 2004, în ajunul alegerilor prezidențiale – a fost rezultatul unui calcul eronat aparținînd unui sociolog înregimentat politic: Alin Teodorescu, pe atunci șeful Cancelariei Primului-Ministru Adrian Năstase, a reușit să îl convingă pe premier (care era și candidatul la președinția României din partea partidului de guvernămînt, PSD) de faptul că voturile romilor vor reprezenta diferența dintre Adrian Năstase și Traian Băsescu,

1 Cf. OG nr. 137 din 31 August 2000. Ulterior, în Parlament, ordonanța a fost „castrată” din acest punct de vedere, ea referindu-se, după ce a fost transformată în lege, doar la drepturile individuale ale persoanelor aparținînd minorităților naționale etc.

2 Cf. Dan Oprescu, *Conceptual Paradigma of Public Policies on Roma. The Case of Roma Strategy in Rumania*, în *Sfera Politicii* nr. 4 (146) din Aprilie 2010, 70-82. Ca o ironie a istoriei, menționez aici faptul că, în vremea Regulamentului organic, în 1831, denumirea oficială a legislației care reglementa situația romilor se numea „Regulamentul pentru îmbunătățirea situației Țiganilor”, foarte aproape, așadar, de *Stragia Guvernului româniei de îmbunătățire a situației romilor*” din primăvara anului 2001.

3 Legea nr. 67/2004, art. 61 și art. 92.

4 Legea nr. 373 din 24 Septembrie 2004, art. 4: „(1) În sensul prezentei legi, prin minoritate națională se înțelege acea etnie care este reprezentată în Consiliul Minorităților Naționale. (...) (3) pot depune candidaturi organizațiile cetățenilor aparținînd minorităților naționale reprezentate în Parlament. (4) Pot depune candidaturi și alte organizații ale cetățenilor aparținînd minorităților naționale definite potrivit alin. (1), legal constituite” etc.

liderul opoziției de atunci; evident, a fost o socoteală proastă: Năstase a pierdut, cu sau fără voturile romilor¹. De altfel, în alegerile parlamentare din 2004, Partida Romilor Social-Democrată a luat doar puțin peste 50 de mii de voturi (dar a reușit să îl re-trimită în Camera Deputaților pe Nicolae Păun, președintele acestei asociații, pe baza prevederilor de acțiune afirmativă din Legea Electorală). În ceea ce privește activitatea de parlamentar a „reprezentantului romilor”, aceasta este extrem de modestă, și nu doar din pricina unei precarități personale; Nicolae Păun nu este obișnuit să negocieze, să acționeze în calitate de membru al Camerei Deputaților, să aibă o viziune despre menirea sa acolo, ci doar să vorbească ca un „bulibașă” post-modern; din această perspectivă, și numai din aceasta, „regele” Florin Cioabă de la Sibiu îi este superior. Cred că va mai trece un oarece timp pînă cînd „deputatul romilor” în Parlamentul României va avea, cu adevărat, statura unui veritabil lider corporatist național, reprezentînd această minoritate etnică. Deoarece, odată cu președinția României, PSD-ul a pierdut și puterea guvernamentală, Partida Romilor Social-Democrată a avut grijă sa-și schimbe cam repede denumirea în Partida Romilor Pro Europa, ceea ce va fi stîrnit nu puține zîmbete cu subînțeles pe coridoarele de la Palatul Parlamentului. Măcar de ar fi aceasta cea mai mare „trădare” din istoria politico-morală recentă a țării noastre.

Accederea României la rangul de membru (nu tocmai „deplin”, ce-i drept) al Uniunii Europene, la data de 1 Ianuarie 2007, a fost resimțită de marea majoritate a cetățenilor, indiferent de originea lor etnică, drept o mare realizare post-1989, drept intrarea în „clubul celor bogați”; ca atare, a urmat, aproape imediat, o anumită relaxare în ceea ce privește chestiunile ce constituiseră, pentru destulă vreme, tot atîtea probleme în relația țării noastre cu UE (corupția, justiția, minoritatea romilor, migrația și altele asemenea).

Pe de altă parte, tocmai aderarea României la Uniunea Europeană a încurajat, în rîndurile radicalilor maghiari din România și Ungaria, apariția unor noi *eroici furori*, de astă dată în legătură cu „regionalizarea” țării, care ar trebui, în viziunea lor, să cuprindă și regiuni istorice, inclusiv regiuni granițate potrivit principiului majorității etnice (e.g.: Ținutul Secuiesc, Transilvania, Partium etc.). *Per se*, aderarea României la UE poate fi interpretată și ca încurajînd regionalismele și regionalizările, printr-o politică venită de la Bruxelles²; în definitiv, cu cît este mai slab statul național, cu atît va fi mai puternic „statul supra-național” reprezentat de UE și de birocrăția aferentă.

Perioada care urmează, cea de pînă la alegerile locale și parlamentare din anul 2012, se anunță una „liniștită” din perspectiva problematicei minorităților naționale din România, dacă trecem cu vederea sezonierele³ probleme diplomatice cauzate de unii romi aflați în țări ale Uniunii Europene. Personal, nu cred ca Legea statutului minorităților naționale va fi adoptată în varianta maximală propusă de UDMR în primăvara anului 2005 (cu autonomie teritorială pe baze etnice etc.), dar consider că nici măcar UDMR nu se așteaptă ca această propunere (căreia doar Comisia de la Veneția îi găsisese vreo 70 de hibe, greu de remediat), dar se prea poate ca o formă mult diluată a acestui proiect legislativ să treacă de Parlament în cursul anului 2011.

1 Mai peste tot în Europa, romii votează partide socialiste sau social-democrate, partide din a căror retorica electorală fac parte expresii precum „ajutoare sociale” sau „egalitatea șanselor”; ca atare, propunerea lui Alin Teodorescu era atît inutilă (deoarece romii urmau să voteze PSD în orice caz), cît și nerealistă (în măsura în care numărul voturilor romilor a fost mult supraevaluat). Totuși, eroarea lui Alin Teodorescu referitoare la însemnătatea voturilor marginale nu este întrutotul aberantă: în Decembrie 2009, tot la alegerile prezidențiale, diferența dintre cîștigător (Traian Băsescu) și pierzător (Mircea Geoană) au reprezentat-o voturile cetățenilor români din afara granițelor României, inclusiv cele din Republica Moldova.

2 Judt, *Epoca*, 488-490.

3 Problemele apar anual prin luna Mai și durează pînă spre sfîrșitul lunii Septembrie ...

BIBLIOGRAFIE:

Surse de arhivă:

Arhiva MAE, fond Germania, vol. 133, *apud* Raportul Comisiei Prezidențiale, 2006, pe site-ul www.presidency.ro.

HG nr. 137 din 6 Aprilie 1993.

Legea nr. 830/1940, publicată în „Monitorul oficial” nr. 275/21XI.1940.

Legea nr. 7 pentru organizarea Ministerului Naționalităților Minoritare, adoptată la 5 Ianuarie 1945 (Decretul nr. 2576 din 30 Decembrie 1944), publicată în „Monitorul Oficial” nr. 4 din 5 Ianuarie 1945.

Legea nr. 67/2004.

Legea nr. 373 din 24 Septembrie 2004.

„Monitorul Oficial” nr. 199 din 30 August 1947.

OG nr. 137 din 31 August 2000

Regulamentul nr. 12 pentru aplicarea Legii nr. 86 din 7 Februarie 1945 pentru Statutul Naționalităților; Președenția Consiliului de Miniștri, Decretul nr. 2760 din 10 Septembrie 1946, publicat în „Monitorul oficial” nr. 218 din 20 Septembrie 1946.

Bibliografie generală:

ENACHE, Smaranda (ed.), *Romania și minoritățile. Colecție de documente*, Tîrgu Mureș: Editura Pro Europa), 1997.

JUDT, Tony, *Epoca postbelică. O istorie a Europei de după 1945*, trad. G. Perlea, Iași: Editura Polirom, 2008.

MUELLER, Herta, interviu cu Ovidiu Șimonca, *Observatorul Cultural*, (543), București, 24 septembrie 2010.

NASTAȘĂ, Lucian, VARGA, Andreea, *Minoritățile etno-culturale. Mărturii documentare. Țigani din România (1919-1944)*, Cluj: Centrul de Resurse pentru Diversitate Etnoculturală, 2001.

OPRESCU, Dan, *Conceptual Paradigma of Public Policies on Roma. The Case of Roma Strategy in Rumania*, în *Sfera Politicii* nr. 4 (146) din Aprilie 2010.

POTRA, George, *Contribuțiuni la istoricul Țiganilor din România*, București: Mihai Dascal Editor, 2002, ediția I-a a fost tipărită la București, de către Fundația Regele Carol I, în 1939).

Totok, William, *Germanii din România între nazism și stalinism*, lucrare prezentată în cadrul seminarului internațional „Minorități, moșteniri culturale, civilizație românească contemporană”, organizată la București, 21-22 Octombrie 2003 de Ministerul Afacerilor Externe, B'nai Brith international și Federația Comunităților Evreiești din România.

TOKES, Laszlo, *What's Behind a Statement. Ethnic Cleansing of the Hungarian Minority in Rumania*, Vorosbereny, February 1993, (cf și www.historicaltextarchive.com/print.php?artid=81).

ZAMFIR, Elena și, Zamfir, Cătălin (coord.), *Țigani, între ignorare și îngrijorare*, București: Editura Alternative, 1993.

Multiculturalismul în Europa. Între artefact și realitate

■ OANA ALBESCU

[Babeș-Bolyai University, Cluj-Napoca]

Abstract

Multiculturalism, the ideology of diversity, is subject of a litigious debate in the present day. Taking into account the concept of national identity and the national definition of citizenship, the present article attempts to analyze the two main images of multiculturalism in Europe – France and Germany, in order to highlight the modalities of addressing the process of integration of the Muslims' communities.

Keywords

assimilation model, guest-worker model, citizenship, jus soli, jus sanguinis, Muslims, national identity

Introducere

Studiul de față își propune introspecția asupra politicilor multiculturale referitoare la comunitățile de musulmani din cele două viziuni ale multiculturalismului în Europa, Franța și Germania. Aceste două țări au tradiții diferite ale identității naționale și ale cetățeniei, sunt cazuri contrare, interesante de comparat. Totodată, am apreciat ca fiind interesantă abordarea unui concept atât de dinamic și plurivalent precum multiculturalismul, luând în considerare că acest concept a fost studiat și în cadrul sociologiei, teoriei culturii, filosofiei politice sau perspectivelor manageriale, așa cum afirmă Koenig în lucrarea sa „International Journal on Multicultural Studies”.

Cu ajutorul cadrului teoretic care va fi conturat, voi încerca să demonstrez validitatea asumției că principalul motiv al eșecului de integrare a minorităților în societatea europeană poate fi explicat pe baza conceptului de identitate și pe baza definiției naționale a cetățeniei, iar singurele politici apte să soluționeze criza de asimilare actuală vor trebui să țină seama de această realitate. Precizarea imperativă este că nici un proces de integrare a minorităților, etnice sau naționale nu poate avea o finalitate pozitivă în absența unor soluții de armonizare și cooperare a celor două identități con-

curente, și anume identitatea majorității și identitatea minorității, supuse formelor de inechitate plurale¹.

Vom vedea în cele ce urmează ce implicații are tradiția națională a cetățeniei în contextul politicilor de integrare a imigranților, concomitent cu luarea în considerare a aserțiunii lui Hollifield și Jacobson, și anume aceea că cetățenia reprezintă baza pentru participarea politică activă în societate, religia este sursă a identității culturale și personale, iar multiculturalismul este inerent democrației².

Semnificații ale multiculturalismului

Conștientizarea pe scară largă a consecințelor diversității a avut drept rezultat apariția, pe parcursul ultimului deceniu al secolului al XX-lea, a unui număr impresionant de lucrări dedicate multiculturalismului. Nathan Glazer, cercetător al relațiilor etnice, constata în 1997 că „în momentul de față am ajuns să fim toți multiculturaliști”³.

În primul rând, pentru comprehensiunea corectă a termenului de multiculturalitate, trebuie să trecem în revistă și să explicăm succint cele trei aspecte ale sale inter-relaționate dar distincte: multiculturalismul ca o critică a naționalismului cultural (aceasta se realizează prin deconspirarea logicii hegemonice a statului național mono-cultural), multiculturalismul ca filosofie socială (crearea unui spațiu teoretic necesar unei cotituri paradigmatică la nivelul valorilor sociale și politice, legitimarea unor valori precum recunoaștere sau diferență) și multiculturalismul ca politică publică (măsurile multiculturale concrete de gestionare a diversității etno-culturale). Consecutiv, precizăm că multiculturalismul este un concept indisolubil legat de cadrul teoriei și practicii democrației liberale. Amintim în acest sens cele patru premise liberale ale multiculturalismului, teoretizate de George Schopflin – acceptarea democrației ca cel mai eficient instrument de rezolvare a conflictelor interetnice, presupuziția de bună credință acordată celorlalți indivizi, posibil de consolidat într-un mediu specific democratic, acceptarea și respectarea normelor statului și, în fine, conceperea multiculturalismului ca o soluție viabilă de rezolvare a problemelor cauzate de diferențele culturale, sub forma unui retuș coerent cu tradiția democrației liberale⁴.

Din panopia de definiții ale atitudinilor față de multiculturalism, reiterăm perspectiva lui Jacobs, care accentuează recunoașterea diversității și suportul pentru protecția drepturilor pentru toate grupurile, această abordare fiind la antipodul abordării lui Siebers, care privește multiculturalismul precum „multiplicarea diferențelor experimentate”⁵. Reliefăm distincția lui Tiryakian între „multicultural” ca o trăsătură demografică a societăților moderne și „multiculturalism” ca ideologie și descrierea lui G. Sartori, care afirmă că multiculturalismul este politica gata să promoveze diferențele etnice și culturale⁶. Remarcăm că opoziția față de universalismul

1 http://www.strategikon.ro/files/studii/EU_deficit.pdf

2 Pamela Jackson, Peter Zervakis, „The Integration of Muslims in Germany, France and United States: Law, Politics, and Public Policy”, Department of Sociology Center for European Integration Studies (2004), http://www.allacademic.com/meta/p_mla_apa_research_citation/1/0/9/2/3/p109230_index.html

3 Levente Salat, *Politici de integrare a minorităților naționale din România. Aspecte legale și instituționale într-o perspectivă comparată* (Cluj-Napoca: Fundația CRDE, 2008), 14.

4 Salat, *Politici*, 110-111.

5 Fons J. R. van de Vijver et. al, *Cracks in the Wall of Multiculturalism?* (International Journal on Multicultural Societies, Vol. 8, Nr. 1, 2006), 103.

6 Giovanni Sartori, *Ce facem cu străinii? Pluralism vs. Multiculturalism* (București: Editura Humanitas, 2007), 7.

tradițional și acceptarea compoziției plurale a societății sunt elemente nodale ale tuturor abordărilor multiculturale¹.

Este interesant de știut că multiculturalismul, ca o teorie a drepturilor minorităților, se raliază unei ofensive mai largi împotriva unor caracteristici ale filosofiei politice liberale, precum neutralitatea statului sau dreptatea procedurală. Will Kymlicka ne relatează despre o primă victorie câștigată de susținătorii teoriilor multiculturale, aceea a impunerii drepturilor minoritare ca instrument teoretic valid și perfect justificabil în cadrul unei teorii revizuite a democrației liberale. Drepturile minorităților sunt legitime dacă sunt percepute ca „răspuns defensiv la crearea națiunii de către stat”², așa cum precizează autorul.

Ca ideologie a diversității, multiculturalismul își propune să creeze un cadru de afirmare pentru identitățile de grup. C.W. Watson circumscrie multiculturalismul implicațiilor politice și filosofice presupuse de coexistența modalităților variate de situare a omului în lume și a modului în care diferitele entități culturale luptă pentru recunoaștere, atât în cadrul statului național cât și în sistemul global³.

Fațete ale multiculturalismului. Franța și Germania

Cetățenia, în opinia lui Ruud Koopmans și Paul Statham, nu definește doar o formă a membershipului, dar și un însemn cultural al națiunii, desemnând totodată și abilitatea imigranților de a se alătura comunității naționale. Autorii pornesc de la distincția lui Rogers Brubaker a achiziției cetățeniei pe baza principiului *jus soli* (unde accesul este permis fie în mod automat pe baza nașterii pe teritoriul național, fie prin naturalizare) sau pe baza principiului *jus sanguinis* (în acest caz, accesul este dificil pentru cei care nu dețin legături etno-culturale cu națiunea) și argumentează faptul că această distincție între formele etno-culturale și civic culturale ale cetățeniei ignoră dimensiunea drepturilor culturale, centrală în viziunea multiculturalismului. Astfel, autorii propun combinarea dimensiunii drepturilor culturale ale multiculturalismului cu criteriile formale de accedere la cetățenie, din analiza lui Brubaker. Aceasta conduce la trasarea unor modele ale cetățeniei, sau tipuri de regimuri ale cetățeniei, fiecare definind o reglementare instituțională particulară pentru dezbaterea politică asupra migrației. Primul regim, „etnic sau exclusiv”, respinge accesul imigranților la comunitatea politică, sau îl construiește foarte dificil, prin bariere instituționale sau culturale. Teoreticienii acestui regim, precum Castles and Miller, Safran, Smith și Blanc au consacrat Germania ca exemplu tipic pentru acest regim, urmată de Austria, Elveția și Israel. Al doilea tip de regim, „asimilaționist” sau „republican” este exemplificat de Franța și se caracterizează printr-un acces facil la cetățenie, datorită principiului *jus soli*, însă pretinde imigranților un grad înalt de asimilare în sfera publică, fără să le acorde acestora recunoașterea culturală⁴.

Care sunt consecințele care emerg din teoretizarea acestor regimuri, în ceea ce privește integrarea populației imigrante? În primul rând, politica asimilaționistă presupune acordarea dreptului de cetățenie în baza principiului *jus soli* pentru acei imigranți născuți pe teritoriul statutului sau naturalizați, refuzând însă recunoașterea unei existențe separate a acestora⁵. În acest model, comunitățile imigrante nu sunt

1 J. Parens, „Multiculturalism and the Problem of Particularism”, *The American Political Science Review*, Vol. 88, Nr.1, 1994, <http://www.jstor.org/stable/2944889>.

2 W. Kymlicka, *Politica în dialect: naționalism, multiculturalism și cetățenie* (Chișinău: Editura Arc, 2005), 10.

3 C. W. Watson, *Multiculturalism* (Philadelphia: Open University Press, Buckingham, 2000), 110.

4 R. Koopmans, P. Statham, *Challenging Immigration and Ethnic Relations Politics* (Oxford University Press: Comparative European Perspective, 2003), 18-20.

5 Marian Chiriac, Monica Robotin, „ Necunoscuții de lângă noi. Rezidenți, refugiați, solicitanți

recunoscute precum entități relevante pentru autoritățile publice, acest model cerând imigranților un anumit grad de adaptare culturală. Asimilaționismul francez ignoră filozofia etnicității în cadrul teritoriului național. Acest fapt implică consecințe importante asupra politicilor ce privesc statutul minorităților etnice. În timp ce imigranții trebuie să lucreze la integrarea lor în societatea franceză, Franța trebuie să facă integrarea posibilă prin dezvoltarea unei atitudini de toleranță privitoare la diferitele culturi¹. Subliniem faptul că noțiunile de „naționalitate” și „cetățenie” nu sunt sinonime în contextul francez, chiar dacă sunt foarte strâns relaționate. Literatura de specialitate afirmă că naționalitatea franceză este o cale spre accesul la cetățenie. Aici se impune menționată distincția între „cetățenie” și „naționalitate”. În contextul francez, „cetățenia” se referă la un set de practici – accesul la drepturile civice, dreptul de a participa la viața socială și politică a comunității naționale, accesul la drepturile politice. Pe de altă parte, „naționalitatea” se referă la legătura legală între individ și stat².

Pentru modelul asimilaționist francez, că noțiunea de „minoritate” nu este relevantă în cadrul legal și instituțional. Constituția definește Republica ca indivizibilă și există o politică oficială care unifică populația legal și social, aceasta pentru a se asigura, în contextul francez, că Națiunea coincide cu Statul. Drepturile minorităților, libertatea religioasă, sunt guvernate nu de legile publice, ci de exercițiul privat al libertăților publice. Legislația anti - discriminare a cunoscut principalele forme încă din anul 1970. Legislația franceză recunoaște discriminarea pe motive religioase, dar asumția comună este că discriminarea religioasă este asociată cu discriminarea rasială³.

Discutând despre identitatea musulmanilor în Franța, se remarcă o particularitate foarte interesantă și anume aceea că, spre deosebire de alte țări, Franța nu permite colectarea sau publicarea statisticilor asupra grupurilor religioase. Legea interzice distingerea, numărarea cetățenilor sau rezidenților în funcție de credința lor. Orice apreciere care indică membershipul religios este interzisă, chiar dacă se bazează pe remarci individuale sau pe estimări ale autorităților publice. Ultimele recensăminte care au formulat o întrebare despre apartenența religioasă au fost în 1872 și în 1962, în departamentele aparținând de Alsace-Moselle⁴. Cazul Islamului în Franța este particular și interesant, deoarece reprezintă o comunitate care trebuie să-și construiască identitatea religioasă într-o societate dominată de secularism⁵. Abordarea franceză promovează asumția unui identități franceze unice, naționale, pentru imigranții care dobândesc cetățenia – și totodată, idealul integrării naționale este dificil de conciliat cu afilierea de ordin cultural, lingvistic sau alte afilieri care nu sunt în concordanță cu cele ale majorității⁶.

de azil, migranți ilegali în România”, Centrul de Resurse pentru Diversitate Etnoculturală, 2006, http://www.edrc.ro/docs/docs/necunoscutii_2006_final.pdf.

1 Koopmans, Statham, *Challenging*, 190-200.

2 Open Society Institute, Monitoring the EU Accession Process: Minority Protection, “The Situation of Muslims in France”, 2002, <http://www.mcb.org.uk/downloads/osi.pdf>.

3 Open Society Institute: *France*, 2002.

4 Regiunea Alsace-Moselle este administrată de o legislație specifică ce vizează religia și secularismul. În iulie 1801, Papa Pius al VII-lea și Napoleon Bonaparte au semnat un acord (concordat), care recunoștea religia catolică ca religia majorității cetățenilor francezi (iar nu ca religie de Stat). În 1905, Franța a adoptat legea secularismului (stabilirea separației între Stat și Biserică, dar departamentele din Moselle, Bas-Rhin și Haut-Rhin făceau parte din teritoriul german, și numai în 1918, când regiunile s-au alăturat din nou teritoriului francez, a fost posibilă recunoașterea religiilor Bisericilor Luterane Protestante, Reformate, Catolice.

5 Open Society Institute, EU Monitoring and Advocacy Program, “Muslims in the EU. France”, 2007, http://www.soros.org/initiatives/home/articles_publications/publications/musecities_20080101/musecitiesfra_20080101.pdf.

6 Open Society Institute: *France*, 2002.

Cerințele multiculturalismului sunt excluse din arena publică, modelul asimilaționist francez presupunând ca indivizii să-și afirme participarea religioasă și culturală în sfera privată. Politicile care au vizat procesul de integrare s-au referit la populația imigrantă ca întreg, mai degrabă decât la musulmanii francezi în special. Religia musulmanilor este parte a identității și trebuie să fie recunoscută de responsivitatea instituțională pentru simbolurile religioase, educație, manifestări religioase. Legislația anti-discriminare franceză recunoaște și sancționează discriminarea din motive religioase, dar nu dă o definiție clară discriminării indirecte, deoarece, dacă s-ar proceda în acest mod, ar trebui să se facă referire la categorii speciale ale populației, ceea ce este interzis de Constituția franceză¹.

În al doilea rând, poate remarca contrastul dintre modelul asimilaționist francez și modelul guest-worker german. Națiunea germană nu este definită atât de cultură, cât de apartenență în *das Volk*, sau etnicitatea germană. În Franța există concepția republicană, universalistă despre cetățean, iar cerințele pentru apartenență nu se fundamentează pe legăturile de sânge, ci pe cultură. Modelul guest-worker german permite teoretic accesul membershipului, dar membershipul grupurilor etnice este interzis, ca urmare a moștenirii principiului *jus sanguinis*. Actualele legi din Germania garantează accesul egal și nediscriminatoriu la serviciile publice, însă doar pentru cei care sunt cetățeni germani. Legea naturalizării a devenit foarte restrictivă, concomitent cu testul de limbă, imigranții trebuie să demonstreze de asemenea o înțelegere de bază a valorilor civice germane și să accepte domnia legii. Aceste cerințe sunt rezonabile în contextul în care guvernământul încurajează activ dobândirea cetățeniei de către imigranți. Cu toate acestea, guvernământul continuă să interzică cetățenia duală în condițiile în care mulți imigranți, îndeosebi turci, au ales să nu devină cetățeni germani din dorința de a-și păstra naționalitatea proprie².

Abordarea istorică germană asupra cetățeniei și naționalității este o abordare etnică. Aducem în discuție faptul că, o dată cu separarea Germaniei în 1949 în două state diferite, Republica Federală a Germaniei a cerut responsabilitatea exclusivă pentru toți germanii din est și din vest, precum și pentru descendenții germani care trăiau în țările Europei de Est și în Uniunea Sovietică. Aceste circumstanțe au determinat formele inclusive ale cetățeniei, care au făcut funcțională înțelegerea etnică a cetățeniei. Urmând această logică, germanii Aussiedler (emigranți de origine etnică germană din Europa de Est, Europa de Sud - Est și Asia) și Übersiedler (rezidenți germani), au deținut un status al imigrării diferit de imigranții denumiți „guest-workers”. Primele două categorii de imigranți au acces deplin la drepturile cetățenești, pe când imigranții „guest-workers” nu dețin drepturi cetățenești. Amintim importanța anului 2000, atunci când noua lege a cetățeniei a prevăzut un acces mai facil la dobândirea cetățeniei și a postulat principiul *jus soli*, dar în mod parțial, prin asigurarea cetățeniei copiilor cu părinți străini, care se nasc pe teritoriul german. Un al doilea aspect pe care dorim să-l supunem atenției este numărul în scădere al naturalizărilor populației musulmane. Agenția Oficială Germană pentru Statistică a constatat o reducere a numărului de naturalizări, mai ales pentru populația de origine musulmană. Astfel, în anul 2001 se constatau 188,889 de naturalizări, în 2002 – 103,606, în 2003 – 92,799, în 2004 – 73,995, iar în 2005 – 57,456. Cercetătorii avizați precum Schiffauer sau Schmidt-Hornstein au explicat acest fapt prin faptul că, pentru o îndelungată perioadă de timp, nu a existat doar o ezitare din partea autorităților germane de a garanta cetățenia pentru imigranții germani, dar și o rețutanță din partea acestor imigranți de a aplica pentru dobândirea cetățeniei, acest

1 Jessamyn Blau, „Citizenship and Integration: The Enduring Legacy of National Definitions”, Columbia University, New York, 2007, http://www.allacademic.com/meta/p_mla_apa_research_citation/1/9/7/6/9/p197695_index.html.

2 Blau, *Citizenship*, 2007.

fapt reprezentând o trădare a backgroundului lor național. Numărul în scădere al musulmanilor care dobândesc cetățenia germană este problematic, și cu atât mai mult dacă luăm în considerare ca dobândirea cetățeniei este o cerință pentru participarea politică, pentru integrarea reală în societatea germană și pentru accesul la drepturile minorităților¹.

O dezbatere cuprinzătoare în Germania se referă la educația în școli a elevilor cu un background religios Islamic. Cu toate că libertatea religioasă este garantată de Constituție², iar educația religioasă în școlile publice reprezintă un drept constituțional în Germania, s-a argumentat faptul că aceste garanții se referă doar la religiile creștine sau „prezentului religios tradițional în Europa de Vest, excluzând Islamul”³. În Germania, educația religioasă este o materie obligatorie, organizată, plătită, supravegheată de stat, dar definită din punct de vedere confesional și care se referă la caracteristicile și drepturile învățământului în raport cu competența diferitelor biserici. În majoritatea regiunilor germane, elevii pot alege în locul acestei materii o materie alternativă cu caracter nereligios (etică, norme și valori, filozofie), iar în ținutul Bremen și în orașul Berlin, în școlile publice nu există educație religioasă confesională⁴.

Interessant este faptul că definiția națională a cetățeniei, deși diferită pentru modelul german și cel francez, și modul de definire a națiunii - accentuând prerezchizitele culturale, pentru Franța, „Republica devoratoare de identități”, precum este denumită de I. Wallerstein, sau caracteristica etnicității, pentru Germania - sunt responsabile pentru criza integrării imigranților, îndeosebi a comunității de musulmani. Caracterul de recrudescență a gestionării consecințelor diversității, rezultată din fenomenul migrațional, se vădește și din introspecția declarațiilor politice ale liderilor europeni. Într-o declarație din octombrie 2010, cancelarul german Angela Merkel a vituperat multiculturalismul în Germania, cu referire la comunitățile de musulmani, afirmând că acesta este „un eșec”. În februarie 2011, președintele Nicolas Sarkozy a dezavuat în termeni similari politicile multiculturale în Franța, afirmând că imigranții trebuie să internalizeze valorile fundamentale ale statului francez, integrându-se în comunitatea națională. Aceste declarații privind eșecul multiculturalismului nu sunt singulare. Premierul britanic David Cameron a condamnat „multiculturalismul de stat”, afirmând că Marea Britanie necesită o identitate națională robustă pentru gestionarea ideologiilor extremiste. Precedentul acestor declarații este reprezentat de aserțiunea fostului premier al Spaniei, José Maria Aznar, care a detractat în 2006 multiculturalismul pe motiv că „divide și debilitază societățile”, fără a genera toleranță sau integrare, afirmând că elaborarea unor legi diferite pentru populații de etnii sau religii diferite este o eroare. Similar, Silvio Berlusconi a afirmat în 2009 că nu aprobă ideea unei Italii „multietnice”.

Din aceste declarații se desprinde imperativul revigorării sentimentului de identitate națională. În aceste condiții, promisiunea multiculturalismului de a fi paladiu pentru diversitatea etnică și religioasă este pervertită, iar „eșecul multiculturalismului” reiterat de liderii europeni devine un „cal troian” pentru proiectul împărțit al părinților fondatori ai construcției europene – unificarea europeană și construirea visului unei Europe Unite.

1 Open Society Institute, EU Monitoring and Advocacy Program, “Muslims in the EU. Germany”, 2007, <http://www.thegreatdebate.eu/pdf/Muslims%20in%20Germany/eumap%20muslims%20in%20germany.pdf>.

2 Article 4, „Freedom of faith, of conscience and of creed, (1) Freedom of faith and of conscience, and freedom of creed religious or ideological, are inviolable. (2) The undisturbed practice of religion is guaranteed”, Basic Law for the Federal Republic of Germany, <http://www.constitution.org/cons/germany.txt>.

3 Open Society Institute, *Germany*, 2007.

4 Zdenko Kodelia, “Religia și educația în școlile publice”, http://www.see-educoop.net/education_in/pdf/religija-javna-sola-slo-rmn-to7.pdf.

BIBLIOGRAFIE

BLAU, Jessamyn, *Citizenship and Integration: The Enduring Legacy of National Definitions*, New York: Columbia University, 2007.

JACKSON, Pamela, ZERVAKIS, Peter, *The Integration of Muslims in Germany, France and United States: Law, Politics, and Public Policy*, Department of Sociology Center for European Integration Studies, 2004.

KOOPMANS, R., STATHAM, P., *Challenging Immigration and Ethnic Relations Politics*, Oxford University Press: Comparative European Perspective, 2003.

KYMLICKA, W., *Politica în dialect: naționalism, multiculturalism și cetățenie*, Chișinău: Editura Arc, 2005.

OPEN SOCIETY INSTITUTE, EU Monitoring and Advocacy Program, *Muslims in the EU. France*, 2007.

OPEN SOCIETY INSTITUTE, EU Monitoring and Advocacy Program, *Muslims in the EU. Germany*, 2007.

OPEN SOCIETY INSTITUTE, Monitoring the EU Accession Process: Minority Protection, *The Situation of Muslims in France*, 2002.

PARENS, J., *Multiculturalism and the Problem of Particularism*, The American Political Science Review, Vol. 88, Nr.1, 1994.

SALAT, Levente, *Politici de integrare a minorităților naționale din România. Aspecte legale și instituționale într-o perspectivă comparată*, Cluj-Napoca: Fundația CRDE, 2008.

SARTORI, Giovanni, *Ce facem cu străinii? Pluralism vs. Multiculturalism*, București: Editura Humanitas, 2007.

VIJVER, Fons J. R., *Cracks in the Wall of Multiculturalism?* International Journal on Multicultural Societies, Vol. 8, Nr. 1, 2006.

WATSON, C.W., *Multiculturalism*, Philadelphia: Open University Press, Buckingham, 2000.

It may be very comfortable thinking that that the decolonization evolved into a commonwealth of nation sharing mutual and equal interests. Approaching the details of the sociological universe one can grasp the traits of old domination relationships still existing. Although in the forefront of human rights, Great Britain today continues to have problems integrating its former Indian subjects. In various colours, some of them very poor, but many highly skilled experts, the Indian diaspora within the borders of UK struggles for equal job opportunities with the British establishment and British mentalities.

India, Indians, Great Britain, UK,
discrimination, Race Relation Act

Reluând vocabularul secolului XIX, putem spune că povara omului alb și-a păstrat actualitatea regăsindu-și o nouă ipostază după decolonizare. Ca slogan în timpul imperialismului, aceasta oferea o viziune surplusului de militarism, capitalism și misionarism ce anima metropolele occidentale. Dispariția imperiilor multinaționale va inversa fluxul popoarelor dominate spre fostele dominioane. Gastarbeiteri luptând să devină cetățeni, imigranții au devenit o problemă pentru capacitatea statelor și societăților europene de a-i integra. În cazul Marii Britanii, deși o țară cu o tradiție politică liberală și inovatoare în privința tolerării, discriminarea prezintă o cotă surprinzător de înaltă. O țință deosebită a rasismului și discriminării britanice sunt etnicii indieni și pakistanezi, proveniți din fostul Raj, perla Coroanei Britanice. O serie de etnici indieni s-a integrat la nivelul elitelor, precum Salman Rushdie, Pyramvada Gopal, Padma Lakshmi, Amartya Sen, Arundhati Roy, Tariq Ali, Gopal Balakhrisnan șamd. În 1985 un breviar al alumnilor din Marea Britanie lista selectiv 400 de cetățeni care reușiseră în meserii din înaltul status.¹ Pentru foarte mulți indieni și pakistanezi însă izolarea, discriminarea la locul de muncă sau chiar molestarea fizică sunt realități de neînălăurat.

¹ G.N. Pande, G.Pande, *Indians in Britain. Who's who*, (Earless Press: Cornwall, 1985).

Survol asupra rasismului european

Promisiune a liberalismului și a păcii democratic, Europa a abolit balanța puterii și rivalitatea între state dar rasismul și xenofobia sunt chestiuni sociologice deosebit de importante. Un raport al Consiliului Europei din 2007 aprecia că fenomenul rasismului este 'îngrijorător' în Europa, mai ales în statele cu probleme economice.¹ Războiul contra terorismului, atât după primul război din Golf cât și în cazul actualului a generat un sentiment anti-arab sporit în mod particular și unul anti- imigrant în sensul cel mai larg.²

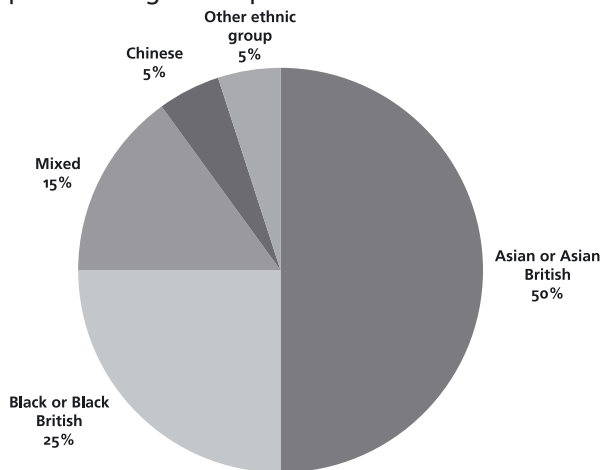
Franța și mai puțin Belgia sunt state francofone cunoscute pentru probleme rasiale ce derivă din incapacitatea de a integra pe cetățenii de origine arabă și maghrebiană provenite din fostele colonii. Marile revolte sociale din 2005 și 2007 sunt episoadele unui serial care continuă în Franța de mai multe decenii și care atestă gradul de inflamare a mediului de contact interetnic.³

Italia este de ani buni de zile vizibilă pentru rasismul din sport unde sloganurile neofasciste sunt o parte a culturii sociale în ciuda existenței Uniunii Europene. Chestiunea rromilor proveniți din România vine să se adauge unor tare deja existente care au alimentat discursul extremei drepte și al Ligii Nordului.⁴

În 2002, conform Nieuwe Revu, în Olanda 46% dintre tinerii cu vârste cuprinse între 18-30 de ani nu erau de acord cu primirea musulmanilor în țara lor. În 2004 Wall Street Journal releva că 75% dintre suedezi, 72% dintre olandezi, 67% dintre danezi și 61% dintre germani erau rezervați cu privire la o infuzie de populație musulmană în Europa.⁵

Multiculturalism în Marea Britanie.

La o populație de 60 de milioane de locuitori, populația de origine non-albă înseamnă aproximativ 4,6 milioane, adică 7,9% din populație. Cifrele de la recensământul din 2001 reprezentate grafic în procente arătau astfel:⁶

1 Mihai Dragoș Hotea, *Conflicte rasiale- o perspectivă geopolitică a lumii în care trăim-*, (Editura Top Form, București, 2007) , 154.

2 Britain's multiculturalism falters, Wendy Kristiansen, *Le monde diplomatique*, 2 noiembrie 2006, <http://mondediplo.com/2006/11/ozukmuslims>.

3 Hotea, *Conflicte rasiale*, 155.

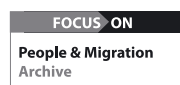
4 Hotea, *Conflicte rasiale*, 164-167.

5 Hotea, *Conflicte rasiale*, 158.

6 Office for National Statistics, 2009, <http://www.statistics.gov.uk/CCI/nugget.asp?ID=764&Pos=4&ColRank=1&Rank=176>,

Un tabel mai detaliat arată următoarea situație demografică¹:

Ethnicity 7.9% from a non-White ethnic group

United Kingdom

	Total population		Non-White Population
	(Numbers)	(Percentages)	(Percentages)
White	54,153,898	92.1	-
Mixed	677,117	1.2	14.6
Indian	1,053,411	1.8	22.7
Pakistani	747,285	1.3	16.1
Bangladeshi	283,063	0.5	6.1
Other Asian	247,664	0.4	5.3
All Asian or Asian British	2,331,423	4.0	50.3
Black Caribbean	565,876	1.0	12.2
Black African	485,277	0.8	10.5
Black Other	97,585	0.2	2.1
All Black or Black British	1,148,738	2.0	24.8
Chinese	247,403	0.4	5.3
Other ethnic groups	230,615	0.4	5.0
All minority ethnic population	4,635,296	7.9	100.0
All population	58,789,194	100.0	0

Imigrația populației origine din Asia de Sud și mai exact India datează de la începutul epocii coloniale când companiile comerciale englezești, ulterior britanice vor permite fluxul de populație din subcontinentul asiatic spre insulele britanice. Deși numărul acestora a fost mic de-a lungul secolelor, de abia după 1945 Marea Britanie a devenit una din țintele predilecte ale imigranților indieni și pakistanezi aflai în căutarea unei vieți mai bune.

Astfel în 1950 în Marea Britanie se aflau 100 de mii de persoane provenite din Asia, Caraibe sau Orientul Mijlociu. În 1955-57 cifra acestor va crește la 132.000. În 1970 când Commonwealth Immigrants Act limita numărul de persoane primite la 7500 anual, numărul imigranților aflați pe teritoriul britanic se ridica la 1 milion dintr-un total de 55 de milioane de cetățeni. Dintre acești imigranți în jur de 700 de mii erau indieni, 125.000 pakistanezi și în jur de 150.000 de africani. 55% dintre erau erau adulți cu slujbe și aproape 35% copii sub 16 ani.²

Rasism și discriminare în Marea Britanie

1.1 Definirea rasismului și a discriminării

Dicționarul explicativ al limbii române deține rasismul drept acea teorie socio-politică ce susține inegalitatea biologică și intelectuală a raselor umane.³

¹ <http://images.search.yahoo.com/images/view?back=http://images.search.yahoo.com/>.

² W.W. Daniel, *Racial discrimination in England based on the PEP Report*, (Penguin Books: London, 1968/1971), 9.

³ Dicționarul Explicativ al Limbii Române, (Univers Enciclopedic: Ediția a II-a, București, 1998), 886.

Alte definiții mai științifice redau rasismul drept o *'dogmă potrivit căreia un grup etnic este condamnat de natură la inferioritate congenitală, în timp ce un altul este predestinat unei superiorități congenitale'*.¹

Discriminarea în schimb, ca motor semnificativ al rasismului [alături de alți factori] este definită drept acțiunea prin care un stat sau o categorie de cetățeni ai unui stat sunt lipsiți de anumite drepturi pe baza unor considerente neîntemeiate.²

O definiție mai restrânsă aparținând de literatura științifică consideră discriminarea drept acțiunea de selectare a indivizilor pe baza unor considerente colective decât pe baza aptitudinilor individuale.³ O trăsătură importantă a discriminării este caracterul ei complex, bazat pe mai mulți factori : rasă, naționalitate, religie, sex șamd. Admițând caracterul complex al discriminării putem considera trei categorii :

a) discriminare multiplă: rezultă prin acumularea treptată a unuia sau mai multor factori;

[rasă, sex, religie, naționalitate];

b) discriminare compusă: rezultă din compoziția mai multor factori;

c) discriminare intersecțivă: apare în momentul în care factorii discriminanți se potențează și influențează reciproc.⁴

1.2. Rasism și discriminare

Un studiu statistic din anii 1980 arăta că la nouă din zece britanici există prejudecăți rasiale și că o treime dintre respondenți practicaseră ei înșiși acte de rasism și discriminare. Studiul a mai arătat că mai ales bărbații, tinerii, șomerii și simpatizanții Partidului Conservator erau mai predispuși către astfel de atitudini.⁵ Un alt studiu din 1990 arăta că numărul atacurilor rasiste din Marea Britanie a fost de 7000/an- cifră în creștere față de anii precedenți. Doi ani mai târziu o estimare a Home Office declara că la fiecare 30 de minute ae loc un atac motivate rasial [estimările se bazau doar pe incidentele declarate, fără a mai lua în calcul pe cele necunoscute de autorități]. Pe aceeași temă un raport al Human Rights Watch din 1997 releva faptul că Marea Britanie prezenta unul dintre cele mai inflamante niveluri de violență și rasism din Vestul Europei.⁶

Raportul PEP de la sfârșitul anilor '60, mai sus citat reda o situație complexă pentru care faptele descrise mai sus nu au reprezentat decât continuarea. Scopul raportului era studierea modului în care discriminarea rasială se repercuta pe piața muncii.

Astfel procentul celor care susțin că au fost victime ale discriminării era de : 45% pentru caraibieni ; 34% pakistanezi ; 35% indieni și 6 % ciprioți.⁷

Un alt indicator pentru determinarea gradului de acceptabilitate din partea societății britanice era limba. Cu cât engleza era mai slab stăpânită cu atât gradul de discriminare și refuzul angajării erau mai mari. Astfel procentul de discriminare, conform respondenților a fost de 25% pentru cei care stăpâneau engleza încă din familie (cazul multor indieni și pakistanezi) ; de 44% pentru ci pentru care engleza era prima limbă vorbită la școală și de 46% pentru care engleza era a doua limbă învățată la școală.⁸

În ceea ce privește convertibilitatea profesiei, studiul a demonstrat că, alăturând meseria avută de imigranți înainte de a veni în Marea Britanie cu cea primită

1 Ruth Benedict, *Race and racism*, (Routledge& Kegan Paul,1983); apud. Hotea, *Conflicte rasiale*, 15.

2 Dicționarul Explicativ al Limbii Române, 307.

3 Kanchana N.Ruwanpura, *Exploring the links of multidiscrimination: considering Britain and India, Discussion Paper*, Decent Work Research Programme, 2005, 3, http://www.ilo.org/public/libdoc/ilo/2005/105B09_9_engl.pdf

4 Ruth Benedict, *Race and racism*, 14.

5 Hotea, *Conflicte rasiale*, 168.

6 Hotea, *Conflicte rasiale*, 171.

7 W.W. Daniel, *Racial discrimination ..*, 65

8 W.W. Daniel, *Racial discrimination ..*, 69

ulterior imigrării rezultă un declin pe panta profesională. Cei care în țările de origine dețineau funcții în sectorul terțiar se vedeau obligați să accepte meserii cu slabă calificare profesională.¹

Calitativ vorbind populația de culoare de origine caraibiană sau africană s-a dovedit a fi cea mai afectată de discriminare. Cum imigranții sud-asiatici proveniți din India și Pakistan sunt cei mai numeroși în ponderea imigrării, cantitativ ei tind să fie afectați de măsurile discriminatorii.

În zilele noastre putem distinge astfel o discriminare pe care o voi numi anticipatorie sau pre-discriminare : în ceea ce privește politica imigraționistă și altă propriu-zisă desfășurată pe piața muncii sau în viața civilă.

La primul item se manifestă sub forma unor taxe superioare pentru imigranții indieni Taxele preluate de la aceștia sunt cu mult mai mari decât pentru locuitorii europeni și se ridică de la 50%-100% din salariul lor, făcându-le astfel viața extrem de grea.²

În ceea ce privește al doilea item important este un raport al Departamentului pentru Muncă și Pensii din cadrul guvernului britanic ce a relevat că discriminarea este încă o prezentă. În cadrul studiului au fost folosiți trei aplicanți trimiși spre 987 de slujbe cărora lise făcuse publicitate. Raportul a mai relevat că un aplicant indian, egal ca pregătire cu un nativ britanic trebuie să aplice de 16 ori mai mult decât acesta din urmă !³

În noiembrie 2007, presa comunității indiene din Londra nota cu satisfacție faptul că Înalta Curte de Justiție a dat câștig de cauză asupra unei hotărâri a guvernului prin care în sistemul de recrutare medical erau privilegiați medicii europeni în detrimentul celor de peste mări, mai ales de origine indiană. Hotărârea guvernamentală ar fi cauzat prejudicii unui număr de 16.000 de medici indieni aplicanți pentru slujbe în Regatul Unit.⁴

De un tratament aparte au parte încă daliții, membri a ceea ce odată se numea *paria* sau 'cei de neatins'. Aceștia sunt discriminați și marginalizați nu numai în India⁵ dar și în diaspora.⁶ În 2006 Ram Lakha, primarul din Coventry, un indian de origine dalită a recunoscut că membrii comunității sale etnice, provenind din clasele superioare l-au respins pe motive de apartenență socială. Lobby-ul organizațiilor pentru drepturile omului a făcut presiuni asupra Guvernului britanic pentru ca acesta să facă la rândul său presiuni asupra firmelor britanice cu faceri în India să abolească practicile discriminatorii asupra daliților chiar cu riscul provocării unor nemulțumiri din partea partenerilor de afaceri.⁷

Legislația anti-discriminatorie

Raportul dintre legislația anti-discriminatorie și practicile inechitabile este surprinzător. Într-o logică circulară discriminarea are loc deși cultura politică britanică a

¹ W.W. Daniel, *Racial discrimination* .., 60

² Indian immigrants in UK face discrimination: HSMP, 29 Sep 2009, <http://economictimes.indiatimes.com/News/News-By-Industry/Services/Travel/Visa-Power/Indian-immigrants-in-UK-face-discrimination-HSMP/articleshow/5065539.cms?curpg=2>

³ Racial discrimination in recruitment still exists, Asian News, October 19, 2009, http://www.theasiannews.co.uk/news/s/1177925_racial_discrimination_in_recruitment_still_exists_

⁴ Indian docs in UK win battle against discrimination, The Financial Express, Nov 11, 2007, <http://www.financialexpress.com/news/indian-docs-in-uk-win-battle-against-discrimination/237955/>

⁵ Sunil Raman, Bigotry alive for Christian Dalits, BBC News, Erayur, 12 iunie 2009, http://news.bbc.co.uk/2/hi/south_asia/8090009.stm

⁶ European Parliament Opposes Dalit Discrimination, Christian Today, 6 februarie 2007. <http://www.christiantoday.co.uk/article/european.parliament.opposes.dalit.discrimination/9452.htm>

⁷ Dalits suffer discrimination in UK, The times of India, 4 iulie 2006, <http://timesofindia.indiatimes.com/world/rest-of-world/Dalits-suffer-discrimination-in-UK/articleshow/1705893.cms>

pionerat ideea egalității condiției umane. Tabloul discriminării poate da impresie de violență și datorită faptului că în Insulele Brianice, spre deosebire de Franța unde nu există foarte multe studii de profil,¹ o bogată literatură tratează fenomenul.²

Legislația antidiscriminatorie britanică postbelică este compusă din trei direcții, fiecare corespunzătoare câte unui domeniu de discriminare : sex/gen ; rasă ; handicap/disabilități:

- Sex Discrimination Act (SDA ; 1975);
- Race Relation Act (RRA ; 1976)- îmbunătățit prin Race Relation Act din 2000 ;
- Disability Discrimination Act (DDA ; 1995)

Comisia pentru Egalitatea de Șansă (the Equal Opportunities Commission) ; Comisia pentru Egalitatea Rasială (Commission for Racial Equality) și Comisia pentru Drepturile celor cu Dizabilități (Disabilty Rights Commission) se ocupă de aplicare celor trei legi mai sus numite : SDA, RRA și respectiv DDA.³ O scăpare a legislației britanice este lipsa unei legi unice dublate de un organism unic pentru combaterea discriminării, sub toate ipostazele acesteia.⁴ Ineficiența măsurilor anti-discriminatorii este tot mai mult criticată atât de jurnaliști cât și de literatura de specialitate care constată statistica inechității sociale. Astfel, la nivelul anului 2004 discrepanța în privința angajării forței de muncă era de 79,4% la 71,6% între bărbații și femeile de rasă albă și 65,8% la 54,9% între bărbații și femeile de origine non-caucaziană.⁵

Actualmente în Marea Britanie, Legea Egalității (Equality Bill) stârnește controversa atât în interior cât și ca reacția din partea guvernului indian. Publicată pe 27 aprilie 2009, legea a fost promulgată pe 8 aprilie 2010 după ce primise girul Coroanei două zile mai devreme. Scopul său este să armonizeze legislația anti-discriminatorie oferind un cadru mai simplu și mai clar împotriva inegalității de șansă. Dacă organizațiile de dați din Marea Britanie au primit cu bucurie legea, guvernul indian și autoritățile indiene au avut o atitudine nuanțată și împărțită. Deși India a are o lege asemănătoare dată în 1989 și a participat la o serie de convenții internaționale pe aceeași temă în anii '90, abuzurile continuă.⁶

Concluzie

Discriminarea imigranților sau cetățenilor britanici de origine indiană face parte din fenomenul total al discriminării. În ceea ce-i privește pe originarii din spațiul subcontinentului indian, deși în multe cazuri sunt foarte bine pregătiți (cum este cazul medicilor) marginalizarea lor se realizează la locul de muncă și în greutate

1 Amin Kaushika, Mayis Fernandes, Paul Gordon, *Racism and discrimination in Britain. A select bibliography 1984-1987*, (Runnymede Trust London, 1988).

2 Mihai Dragoș Hotea, *Conflicte rasiale*, 157-165.

3 Overview of UK anti-discrimination law, National Aids Trust, <http://www.heart-intl.net/HEART/Stigma/Comp/Anti-discriminationlaws.pdf>. EU-Antidiscrimination Law, Evelyn Ellis, Oxford University Press, <http://fds.oup.com/www.oup.co.uk/pdf/0-19-926683-2.pdf>.

4 Erin Britton, UK Anti-Discrimination Legislation, A Failure to Tackle Multiple Discrimination Has Led to Disadvantage, 16 februarie 2008, http://britishaffairs.suite101.com/article.cfm/a_single_axis_framework

5 Overview of UK anti-discrimination law, National Aids Trust, <http://www.heart-intl.net/HEART/Stigma/Comp/Anti-discriminationlaws.pdf>

6 Rikke Nohrlind, Caste discrimination against India's 'untouchables' is an international issue, The Telegraph, 16 Apr 2010 <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/asia/india/7597109/Caste-discrimination-against-Indias-untouchables-is-an-international-issue.html>; Caste discrimination exists in UK, says government report, DNA, Dec 16, 2010, http://www.dnaindia.com/india/report_caste-discrimination-exists-in-uk-says-government-report_1482063

Caste Discrimination Outlawed: Mixed Reaction in Indian Community, January 7th, 2011 <http://www.pravasitoday.com caste-discrimination-outlawed-mixed-reaction-in-indian-community>

țile întâmpinate la obținerea cetățeniei britanice sau a altor facilități ce derivă din aceasta. Începând cu anii '70 statul britanic a dezvoltat o seamă de măsuri legislative și instituționale pentru a contracara discriminarea (de orice fel) eficiența acestora este scăzută și deci pusă sub semnul întrebării.

BIBLIOGRAFIE

DANIEL, W.W, *Racial discrimination in England based on the PEP Report*, Penguin Books: London, 1968/1971.

Dicționarul Explicativ al Limbii Române, București: Univers Enciclopedic, Ediția a II-a, 1998.

HOTEA, Mihai Dragoș, *Conflicte rasiale- o perspectivă geopolitică a lumii în care trăim*, București: Editura Top Form, 2007.

KAUSHIKA, Amin, FERNANDES, Mayis, GORDON, Paul, *Racism and discrimination in Britain. A select bibliography 1984-1987*, London: Runnymede Trust, 1988.

PANDE, G.N., PANDE, G., *Indians in Britain. Who's who*, Cornwall: Earless Press, 1985

Britain's multiculturalism falters, Wendy Kristiansen, *Le monde diplomatique*, 2 noiembrie 2006, <http://mondediplo.com/2006/11/02ukmuslims>

Office for national Statistics, 2009,

<http://www.statistics.gov.uk/CCI/nugget.asp?ID=764&Pos=4&ColRank=1&Rank=176>

RUWANPURA, Kanchana N., *Exploring the links of multidiscrimination: considering Britain and India*, Discussion Paper, Decent Work Research Programme, 2005,

http://www.ilo.org/public/libdoc/ilo/2005/105B09_g_engl.pdf

Overview of UK anti-discrimination law, National Aids Trust, <http://www.heart-intl.net/HEART/Stigma/Comp/Anti-discriminationlaws.pdf>

EU-Antidiscrimination Law, Evelyn Ellis, Oxford University Press,

<http://fds.oup.com/www.oup.co.uk/pdf/0-19-926683-2.pdf>

Erin Britton, UK Anti-Discrimination Legislation, A Failure to Tackle Multiple Discrimination Has Led to Disadvantage, 16 februarie 2008,

http://britishaffairs.suite101.com/article.cfm/a_single_axis_framework

Racial discrimination in recruitment still exists, Asian News, October 19, 2009,

http://www.theasiannews.co.uk/news/s/1177925_racial_discrimination_in_recruitment_still_exists

Indian docs in UK win battle against discrimination, The Financial Express, Nov 11, 2007,

<http://www.financialexpress.com/news/indian-docs-in-uk-win-battle-against-discrimination/237955/>

European Parliament Opposes Dalit Discrimination, Christian Today, 6 februarie 2007

Rikke Nohrlind, Caste discrimination against India's 'untouchables' is an international issue, The Telegraph, 16 Apr 2010 <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/asia/india/7597109/Caste-discrimination-against-Indias-untouchables-is-an-international-issue.html>

Caste discrimination exists in UK, says government report, DNA, Dec 16, 2010, http://www.dnaindia.com/india/report_caste-discrimination-exists-in-uk-says-government-report_1482063

Caste Discrimination Outlawed: Mixed Reaction in Indian Community, January 7th, 2011

<http://www.pravasitoday.com/caste-discrimination-outlawed-mixed-reaction-in-indian-community>

Uniunea Europeană la răscruce

între politica migrației și asigurarea securității individului

■ LIVIA TODIRICĂ

[Babeș-Bolyai University, Cluj-Napoca]

Abstract

Migration is an important issues on European Union's Agenda. When we talk about migration, we talk about human security or insecurity, people's rights and about a better standard of living. People want a better life and they are determined to do anything to get it; and a higher standard of living means – migration. We live in a world which is extremely interdependent, a world where the effects of globalisation are been considered challenges. The borders between foreign policy and internal policy have „melted”; we are not living isolated. What is important now is that local governments should have the vision of a bird, but also, in the same time, the vision of a frog. In this way, they can decide more easy how different phenomena can be diminished analyzing their causes in the new international context.

Keywords

migration, human security, globalization, European Union, policy migration, european identity, security policy

Provocări ale globalizării: migrația excesivă și insecuritatea umană

Globalizarea trasează o nouă eră care se ridică pe ruinele vechii perioade a Războiului Rece. Se hrănește dintr-o economie mondială în curs de a deveni globală sub presiunea dezvoltării masive a tehnologiei, a telecomunicațiilor și a transporturilor transcontinentale. Mai mult decât atât, ea erodează granițele dintre politica externă și internă, dintre economie și securitate.¹ Pe de altă parte, extinderea Uniunii Europene dă posibilitatea cetățenilor țărilor membre, să aspire la un nivel de trai perceput ca fiind mult mai ridicat în țările UE. Una dintre consecințele acestor două procese este creșterea fluxurilor migratorii dinspre est spre vest, în special dinspre Europa Centrală și de Est, dar și Asia Centrală și Africa spre Occident.²

Altfel spus, în actualul mediu de securitate, globalizarea riscurilor și amenințărilor a determinat mutarea accentului pe securitatea individului și implicit, pe securitatea comunității. De aceea, se poate aprecia că securitatea umană este o resursă extreme de importantă a

1 Cristian Troncota, *Nelinistile insecuritatii*, Bucuresti: Ed. TRITONIC, 2005, 15- 16.

2 Alexandra Sarcinschi, *Migrație și securitate*, Bucuresti: Ed. Universitatii Nationale de Aparare Carol I, 2008, 5-6.

vieții cotidiene ce îi permite individului și societății să-și înlăptuiască aspirațiile și idealurile.¹

Ca urmare, mecanismele de control ale statului modern sunt ce în ce mai multe și mai subtile. „Cetatea Europa” se schimbă într-o zonă de supraveghere care face uz de tehnici destul de inovatoare. Călătoriile bona fides sunt de domeniul trecutului; în prim-plan aflându-se noile inițiative high-tech (cum ar fi scanarea irisului, senzorii de căldură, detectoarele de dioxid de carbon etc) în speranța că dorința de siguranță poate fi combinată (încă!) cu libertatea de circulație a tuturor cetățenilor.² Vorbim, așadar de „e-frontiere”. Globalizarea are loc, dar nu face nici o deplasare mai ușoară. UE a eliminat frontierele sale interne, dar și-a întărit limitele exterioare.

Desființarea frontierelor interne ale UE a crescut necesitatea pentru controlul frontierelor din zona Schengen, în prezent aceasta acoperă aproximativ 8000 km de frontiere terestre și 43000km de frontiere maritime. Există aproximativ 600 aeroporturi cu zboruri extra-Schengen. Aproximativ 250 de milioane de pasageri pe an trec peste aceste frontiere terestre, peste 70 milioane peste mare și aproximativ 390 milioane prin aer.³

„Cu cât este mai puternic Statul,
cu atât mai liber este individul.”
Vladimir Putin

Fenomenul nu este nou pentru perioada post-Razboi Rece, doar amploarea să este diferită deoarece în perioada comunismului migrația era foarte bine controlată, în sensul menținerii cetățenilor în țara de origine. Evident că migrația, și aici ne referim în mod special la cea ilegală exista, însă căderea regimului opresiv a deschis granițele făcând astfel, că numărul celor care migrează, să crească.⁴

Fluxurile de imigranți și numărul mare de cereri de azil politic în Europa au forțat guvernele să ia decizii controversate. Înainte de a trece mai departe și de a explica acest fenomen, trebuie făcute câteva clarificări conceptuale. Astfel, prin „migrație înțelegem un fenomen complex ce consta în deplasarea unor persoane dintr-o arie teritorială în alta, urmată de schimbarea domiciliului și/sau de încadrarea într-o formă de activitate în zona de sosire.”⁵

Din punct de vedere demografic, prin raportare la o populație dată, se disting două forme de migrație: *imigrație și emigrație*; cu alte cuvinte, ansamblul intrărilor și ieșirilor de persoane. Orice migrant este imigrant pentru țara de destinație și emigrant pentru țară din care provine.⁶

Cu alte cuvinte, o diversitate de oameni, în mod inevitabil, implică statute sociale diferite. Astfel, unele grupuri vor deveni superioare altora. Discriminare inter-rasială sau etnică variază de la loc la loc, în funcție de contextul social, istoric, cultural sau religios. Un bun exemplu poate fi constitui de gripajele procesului de unificare culturală care sunt de natură *culturală* (identitară și religioasă): „A vorbi despre identitatea europeană fără a vorbi despre identitatea națională înseamnă a bate din palme cu o singură mână”.⁷

1 Ioan Manci, *Introducere în studii de securitate și strategice*, Cluj-Napoca: Suport de curs, Facultatea de Istorie și Filozofie, Universitatea Babeș-Bolyai, 2011.

2 Huub Dijstelbloem, Albert Meijer, *Migration and the new technological borders of Europe*, The Netherlands: Palgrave Macmillan, 2011, 23-25.

3 Huub Dijstelbloem, Albert Meijer, *Migration*, 170-175.

4 Alexandra Sarcinschi, *Migrație și securitate*, 5-6.

5 Alexandra Sarcinschi, *Migrație și securitate*, 8-9.

6 Alexandra Sarcinschi, *Migrație și securitate*, 8-10.

7 *Cetățenie și identitate națională/religioasă în Uniunea Europeană*, <http://leader.viitorul.org/public/149/ro/Cetatenie%20si%20identitate%20in%20UE.pp>.

Se vrea o Europă unită care să găzduiască sub „umbrela ei protectoare” pe toți cetățenii, să le asigure un nivel de trai cât se poate de ridicat, să vegheze la bunăstarea economică a statelor membre. Se promovează intens principiul de „Unitate în diversitate”. Și totuși, se observă cu ochiul liber deficitul solidarității europene. Următoarele exemple vin drept argumente solide în completarea celor afirmate:

1. Criza statului bunăstării, exprimată prin refuzul statelor bogate de a ajuta statele sărace (mai ales din Est)
2. Lipsa de solidaritate față de războiul din Irak
3. Problema migrației și a „populismului”
4. Apare în discuția raportul dintre unitate și diversitate religioasă; locul Islamului și provocările pe care acesta le aduce ¹

Contrar celor afirmate în Tratatul de la Amsterdam și anume că „statele membre ale UE vor garanta persoanelor care urmăresc obținerea statutului de refugiat în UE un nivel de protecție pe baza unor standarde ridicate și cu respectarea acestor obligații [...] vor asigura accesul solicitanților de azil, beneficiarilor de protecție internațională și membrilor familiilor acestora la o formă de protecție și la justiție, la integrare socială și la piața forței de muncă, cu respectarea deplină a principiului nediscriminării.”² este destul de dificil pentru un nou-venit să se integreze într-un alt mediu, mai ales dacă este etichetat ca fiind „refugiat economic”. Așadar, migrația necontrolată reprezintă o sursă de insecuritate deoarece ea amplifică violența rasială și xenofobă și favorizează criminalitatea transfrontalieră organizată (aici ne referim cu precădere la traficul de persoane: minori, tinere din categorii sociale defavorizate, cetățeni forțați să lucreze la negru etc). Sunt cunoscute opinii publice cazurile imigranților români din Italia, Marea Britanie, Spania, Franța, țările scandinave care au stârnit locuitorilor țărilor respective reacții, uneori, agresive.³

Mă întreb: suntem sau nu suntem vizibili, ca stat membru U.E pe scena europeană? Deși, *de facto și de jure* suntem, realitățile par să infirme acest lucru. Nu se poate vorbi nicidecum de o integrare a imigranților atâta timp cât comunitatea respectivă îi privește cu dispreț, reticență și are prejudecăți formate ca urmare a imaginii țării în presa internațională. De exemplu iată cum sunt priviți românii în Europa: „*Mi-e silă de români. Nu-i vreau nici suflați cu aur!*”, „*ultimii peregrini ai Europei*”, *salvarea Europei de „cerșetoria cu colorit național”*, „*La ce vă așteptați de la niște români?*”.”⁴

Discrepanțele dintre politica guvernelor naționale și politica instituțiilor europene sunt din ce în ce mai nuanțate. Deși se încearcă o jugulare a fenomenului migrației, lucrurile merg extrem de încet și de greoi. Principiul subsidiarității nu prea ajută la bună funcționare a mecanismelor. Orgoliile naționale, interesele *marilor puteri europene* și conceptul *raison d'état* încă primează și dictează politicile în cadrul U.E.

Politica migrației vs. politica securității

Politica în domeniul migrației a devenit, de asemenea și mai încurcată după evenimentele din 9/11; the *War on Terror* a luat amploare. Îngrijorarea cu privire la poziția față de musulmanii din Europa a crescut de asemenea. Politicile de migrație

¹ Cetățenie și identitate națională/religioasă în Uniunea Europeană, <http://leader.viitorul.org/public/149/ro/Cetatenie%20si%20identitate%20in%20UE.ppp>.

² Site-ul oficial al Ministerului de Afaceri Externe, <http://www.mae.ro/node/1653>.

³ Alexandra Sarcinschi, *Migrație și securitate*, 5-6.

⁴ Mihai Mateas, „*La ce vă așteptați de la niște români?*”, <http://www.adevarul.es/stiri/actualitate/ce-va-asteptati-niste-romani>.

și de integrare au fost ambele „securizate”. Ca urmare, trei discuții au devenit tot mai interdependente.

Prima discuție se referă la migrația politică și este principala cauză a problemele menționate mai sus, și anume, fluxul de migranți și separarea străinilor „de dorit” și „de nedorit”.¹

A doua discuție este despre politica de integrare și este dominată în mass-media și politică de întrebări și probleme legate de coeziunea socială și de integrare civică în rândul nou-veniților (variind de la obligația de a asimila cultura la dreptul de a participa economic).

Cea din urmă discuție face referire la politica de securitate, în special cea cu privire la controlul de frontieră în țările din Europa și a limitelor exterioare ale spațiului Schengen.²

Prin urmare, în anul 2006 Consiliul European consuluțiv plasează în rubrica de „securitate a frontierelor” și migrația ilegală, alături de arme și contrabandă de droguri. De teama de spionajului sau abuzului de cunoștințe pe care le-ar putea dobândi (poate, de exemplu, să fie utilizate pentru programele atomice sau bioterorismul) această categorie de imigranți a devenit un permanent element al politicii. De asemenea, faptul că migranții sunt supuși unei examinări în țara de origine înainte de a pleca în alte statele membre este o componentă a politicii de integrare.

Măsuri au fost stabilite și prin Pactul European privind imigrația și azilul:

- implementarea unor politici eficiente în domeniul migrației legale, cu respectarea principiului preferinței comunitare;
- privilegierea migrației circulare și evitarea brain-drain-ului din statele în curs de dezvoltare;
- eliberarea exclusivă de vize biometrice, începând cu 1 ianuarie 2012;
- instituirea unei metode de intervenție solidară cu un stat membru confruntat cu un aflus masiv de solicitanți de azil;
- favorizarea relocării în interiorul Uniunii a persoanelor plasate sub protecție UNHCR;

Fenomenul nu este nou pentru perioada post-Razboi Rece, doar amploarea să este diferită deoarece în perioada comunismului migrația era foarte bine controlată, în sensul menținerii cetățenilor în oferirea de facilități de migrație legală pentru cetățenii statelor partenere; consolidarea capacității statelor terțe de luptă împotriva migrației ilegale etc.³

Migration Machine

Utilizarea de termenului de „migration machine”⁴ are loc astăzi într-un context extrem de politizat și polarizat. În toate țările europene, în ultimii 15 ani, politica referitoare la migrație a devenit una dintre cele mai controversate subiecte de pe agendă. Discuții despre migranții doriți și cei nedoriți, despre separarea migranților care cer azil din motive umanitare față de de cei care, în limbajul comun, sunt numiți „refugiați economici” reflectă o birocrație excesivă, o dilemă a guvernelor naționale care fac fie prea multe, fie prea puține pentru a reuși să implementeze o strategie menită să stopeze fenomenul.

1 Huub Dijstelbloem, Albert Meijer, *Migration*, 33-55.

2 Huub Dijstelbloem, Albert Meijer, *Migration*, 95-130.

3 Site-ul oficial al Ministerului Afacerilor Externe, *Măsuri concrete stabilite de Pactul european privind imigrația și azilul*, http://www.mae.ro/sites/default/files/file/2010_o8_Masuri_Imigratie_Azil.pdf.

4 Huub Dijstelbloem, Albert Meijer, *Migration*, 4-5.

Un lucru este cert: migrațiile au produs schimbări sociale dramatice. Autoritățile centrale se tem de consecințele pe care aceste valuri de refugiați le pot avea asupra sistemului economic și social din țara lor, iar și la nivel de Uniune.

Sistemul de politici, care este în curs de elaborare astăzi este din ce în ce mai asemănător cu o „mașinărie”.¹ Această mașinărie combină realitatea socială și cea tehnică; este o construcție care constă nu numai din high-technology, dar și din politicieni, factori de decizie, funcționari publici, ofițerii vamali și poliția de frontieră. Rezultatul este o gigantică rețea transfrontalieră, bazată pe tehnologie, influențată de mașinăria politică, ce are drept scop reglementarea circulației străinilor în în spațiul Uniunii Europene.²

Cu toate acestea, există pericolul ca politica de migrație să fie pe nedrept privită ca o mașinărie care poate fi utilizată facil, atât de către politicienii, cât și de funcționarii publici. Este suficient ca un buton să fie apăsat și politica s-a modificat. Instrumente de punere în aplicare nu permit să fie îndreptate mecanic și este, de asemenea, discutabil dacă acest lucru ar fi de dorit. Se pune prea mult accent pe implementarea tehnică a sarcinilor creându-se astfel o birocrație excesivă, uneori iresponsabilă pentru acțiunile sale. În al doilea rând, mașinăria migrației este o mașinărie politică impersonală care fără nici o intervenție umană, își desfășoară activitatea cu minim de empatie pentru cei în cauză.

Ca o consecință, în aceste zile o formă mai largă de supraveghere face parte din repertoriul utilizate de guverne pentru a păstra un oarecare control asupra populației. În primul rând ne referim aici la, proliferarea procedurilor și practicilor pentru a supraveghea fluxul de indivizii ce trec frontierele. Iar apoi, la controlul (de tip *Big Brother*, *Little Sister* sau *Voice Inside*) asupra distribuirii sarcinilor ce vizează monitorizarea și înregistrarea activității la frontieră.³

Migrații: prieteni sau potențiali concurenți pe piața muncii?

Săracii lumii bat la ușa celor bogați. Fortăreața Europa încă rezistă, fără să știe însă că la granițele sale, în special cele de la est și vest, migrația ilegală capătă proporții covârșitoare. Acești străini nevinovați își caută cu disperare un loc de muncă, de cele mai multe ori ajungând să lucreze ca necalificați.⁴ Mână de lucru ieftină și faptul că imigranții sunt dispuși să lucreze aproape orice pentru a-și asigura în nouă „patrie mamă” un trai superior celui din țara de origine, cauzează perturbări sociale și economice. Pe termen lung, rata șomajului va crește considerabil iar indicele dezvoltării umane (măsură comparativă a speranței de viață, alfabetizării, învățământului și nivelului de trai) va suferi modificări vizibile.

Capitalul uman este ultima resursă a secolului XXI, și toate societățile dezvoltate se confruntă cu o cerere în exces a pieței pentru forța de muncă calificată; condiție care nu este îndeplinită de forța de muncă locală și nici de sistemul educațional al țării respective. Surprinzător, un studiu făcut de Centrul pentru Cercetarea Politicilor Economice și publicat de către Oxford University Press ajunge la concluzia că imigrația este în mare măsură benefică pentru țările gazdă.⁵

Așa cum am văzut, libera circulație reprezintă o constantă și chintesența preocupărilor Uniunii Europene. Astfel apare o întrebare iminentă: de ce libera circulație este atât de importantă? În general vorbind, integrarea, migrația transfrontalieră

1 Huub Dijstelbloem, Albert Meijer, *Migration*, 68-100.

2 Huub Dijstelbloem, Albert Meijer, *Migration*, 170-184.

3 Huub Dijstelbloem, Albert Meijer, *Migration*, 28-57.

4 Klaus F. Zimmermann, *What Do We Know About European Migration?*, New York: Oxford University Press, 2005, 24-25.

5 Klaus F. Zimmermann, *What Do We Know...?*, 26.

în Europa – este încadrată și susținută comerțul internațional, într-o piață unică și fără restricții. Astfel, relațiile din cadrul Uniunii se sudează și mai bine, iar economia înflorește nestingherită. Iată unul din motivele pentru care, instituțiile europene nu se grăbesc să implementeze o politică a migrației solidă și bine pusă la punct.

Un alt argument economic a ajuns în prim-plan mai recent: mobilitate populației. Ea este deosebit de productivă atunci când echivalează cu „brain-drain”.

În timp ce doctrina liberei circulații s-a fost născut, în 1950, din necesitatea de a facilita migrația clasei muncitoare de la sud. În ultimul deceniu, noțiunea de „liberă circulație” se axează pe încurajarea utilizării cât mai eficiente a forței de muncă educată și cu înaltă calificare. Ambiția este de a promova o utilizare crescută a capitalului uman european (cu precădere din Europa Centrală și de Est) în Europa Occidentală, ca un mijloc de „a face din U.E cea mai dinamică și mai competitivă economie”.¹

Pe de altă parte, dezvoltarea unei identități europene ar putea fi extreme de convenabilă; astfel s-ar evita tensiunile asociate cu deținerea a două identități distincte: teritorială și națională. În altă oră de idei, nu se mai pune accentul pe individ ca ființă unică și irepetabilă, ci mai degrabă se urmărește schimbarea percepțiilor individului cu privire la apartenența sa la un grup. Toate aceste schimbări, sunt induse de transformările pe care contextul socio-cultural le-a suferit și în care cetățeanul se deplasează ca actor.

Identitatea este văzută ca un proces dinamic și nu o parte profundă și ascunsă a sinelui, o cunoaștere și o redefinire a granițelor dintre „noi” și „ei” în situații particulare. Astfel, rezultă că identitatea este multiplă se referă, acum, la apartenența la un grup de persoane.²

Deci, identitatea europeană nu desemnează acel sentiment de apartenență sau atașament în sine ci mai degrabă de conștientizare a acesteia. Astfel, fiecare dintre noi este european și nu român, german, italian, englez etc. Ideea în sine este bună, dar raportându-ne astfel... nu ne vom întreba peste 20 de ani, oare cine suntem? Au reușit statele membre ale U.E să traseze politici atât de stabile încât să poată supraviețui principiul „Unitate în diversitate?”. Sau timpul își va pune amprentă și va eroda tocmai ceea ce ne face să fim diferiți și unici în spațiul european: cultura, limba, tradițiile, mentalitățile fiecărui stat membru din cele 27.

Un lucru este cert, pentru a fi viabilă, Europa unită va trebui să consacre „dreptul la diversitate” și „dreptul la solidaritate”. Aceasta înseamnă a lega concurența cu justiția, eficiența cu generozitatea și respectul diversității cu egalitatea șanselor.³

În loc de concluzii... câteva remarci!

Migrația a devenit în ultimii ani un subiect prioritar pe agendele interne sau externe europene. Există în prezent aproximativ 192 de milioane de oameni care trăiesc în afara locului lor de naștere, deci aproximativ trei procente din populația lumii. Discursul privind migrația implică mai multe perspective. Există o recunoaștere tot mai mare că migrația este o componentă esențială și inevitabilă a vieții economice și sociale ale fiecărui stat, și că migrația ordonată, bine gestionată poate fi benefică atât pentru persoane fizice și societăți, cât și pentru factorii de decizie. Este necesar să se dezvolte o înțelegere globală a fenomenului multidimensional al

1 Adrian Favell, Ettore Recchi, *Pioneers of European Integration*, Cheltenham, UK: Edward Elgar Publishing Limited, 2009, 205-234.

2 Adrian Favell, Ettore Recchi, *Pioneers*, 55-65.

3 Adrian Severin, *IDENTITATE EUROPEANĂ – IDENTITATE NAȚIONAL STATALĂ*, http://www.mdrl.ro/_documente/info_integrare/romania_si_vii_europei/identitate.htm.

migrației, cu scopul de a-l gestiona în mod eficient. O abordare cuprinzătoare și de cooperare pentru gestionarea migrației internaționale este necesară pentru a face față presiunilor de migrare a acestui secol. Ea va include politici și programe pentru migrație și dezvoltarea, facilitarea migrației, reglementarea migrației, și pentru migrația forțată.¹

Procesul aduce cu sine atât privilegii cât și inconveniențe. Privilegii precum creșterea substanțială a produsului intern brut și a nivelului de trai în țările care sunt destinații ale imigranților. Cât despre inconveniențe, ne referim mai exact la tensiunile ce se creează în climatul psihosocial al comunității atunci când apar „noi veniți”, mai ales dacă între aceștia există diferențe de ordin religios, etnic, cultural substanțiale.

În concluzie, nu este greu de înțeles de ce oamenii din regiunile mai sărace ale globului doresc să migreze în mai multe țări prospere. Regula de fier a migrației, care a guvernat de la începutul timpurilor are la bază îmbunătățirea nivelului de trai, dorința părinților de a da copiilor oportunități mai bune pentru a se dezvolta profesional și educațional, pentru a scăpa de sărăcie, foamete etc. Globalizarea economică, proliferarea afacerilor internaționale, cererea în creștere pentru mobilitatea profesioniștilor aduc cu ele noi fenomene. Provocarea pentru toate țările europene este cum să reglementeze și să gestioneze în mod eficient aceste mișcări migratorii pe scară largă astfel încât fiecare individ să se poată bucura de șanse egale, de respectarea drepturilor și libertăților și nu în ultimă instanță, de tot ceea ce Uniunea Europeană îi poate oferi.

BIBLIOGRAFIE

DIJSTELBLOEM, Huub, MEIJER, Albert, *Migration and the new technological borders of Europe*, The Netherlands: Palgrave Macmillan, 2011.

FAVELL, Adrian, RECCHI, Ettore, *Pioneers of European Integration*, Cheltenham, UK: Edward Elgar Publishing Limited, 2009.

MANCI, Ioan, *Introducere în studii de securitate și strategice*, Cluj-Napoca: Suport de curs, Facultatea de Istorie și Filozofie, Universitatea Babes-Bolyai, 2011.

SARCINSCHI, Alexandra, *Migrație și securitate*, București: Ed. Universității Naționale de Apărare Carol I, 2008.

TRONCOTA, Cristian, *Neliniștile insecurității*, București: Ed. TRITONIC, 2005.

ZIMMERMANN, F., Klaus, *What Do We Know About European Migration?*, New York: Oxford University Press, 2005.

MATEAS, Mihai, *La ce vă așteptați de la niște români?*, <http://www.adevarul.es/stiri/actualitate/ce-va-asteptati-niste-romani>

SEVERIN, Adrian *IDENTITATE EUROPEANĂ – IDENTITATE NAȚIONAL STATALĂ*, http://www.mdrl.ro/_documente/info_integrare/romania_si_viit_europei/identitate.htm

Ministerul de Afaceri Externe - <http://www.mae.ro/node/1653>

Organizația Internațională pentru Migrație – <http://www.iom.int/jahia/Jahia/about-migration/lang/en>

Cetățenie și identitate națională/religioasă în Uniunea Europeană, leader. <http://Viitorul.org/public/149/ro/Cetățenie%20si%20identitate%20in%20UE.ppt>

¹ Site-ul oficial al Organizației Internaționale pentru Migrație, <http://www.iom.int/jahia/Jahia/about-migration/lang/en>.

Despre „poporul muncitor unic” și locul minorităților naționale în cadrul „națiunii socialiste”.

Maghiari, germani și evrei în România lui Ceaușescu (I)

■ EMANUEL COPILAȘ

[West University of Timișoara]

Abstract

Nationalism represented a powerful semantic catalyst for romantic Leninism, by which I refer to the Romanian communist ideology during the „Ceausescu era”, a hybrid and unique combination of Leninism, German philosophical romanticism, extreme nationalism and also Fascism. Within romantic-Leninist ideology, the nation was an integrative and oppressively imposed „from above” concept used as an instrument to dissipate and identitary annihilate the ethnic minorities by forcibly circumscribing them to the „unique working people”.

Keywords

Leninism, ethnic minorities, „socialist nation”, „unique working people”, paramodern identity, „revolutionary socialist patriotism”

Leninism romantic și identitate paramodernă: structura ideologică și obiectivele sociale ale comunismului românesc în timpul „epocii Ceaușescu”

Analizând ceea ce el numește „regimuri leniniste”, Kenneth Jowitt ajunge la o serie de concluzii interesante și totodată fertile științific. În accepțiunea sa, partidele comuniste pot fi înțelese ca „fortărețe” care se izolează în raport cu lumea exterioră pentru păstrarea purității revoluționare de care se consideră animate încercând, în același timp, să o extindă la nivelul societății din care fac parte și, ulterior, asupra întregii lumi. Componenta ideologică a partidelor sau, în cazul în care ajung la putere, regimurilor leniniste, reprezintă chintesența modului în care gândesc și acționează: legitimitatea ultimă este plasată întotdeauna într-un viitor pe care numai partidul este îndreptățit să îl construiască acționând ca depozitar al „legilor științifice” sau a „forțelor istorice” care guvernează, implacabil, devenirea umanității. Demersul leninist se consideră deci și pretinde să fie considerat științific, dar prin aceasta nu reușește decât să probeze pseudo-științificitatea sa, așa cum demonstrează convingător Alain Besançon. Spre deosebire de regimurile fasciste, unde conducătorul („fū-

hrerul”), este garantul ultim al partidului, care există și acționează exclusiv ca voință instituționalizată a acestuia, în regimurile leniniste partidul este pe primul loc.¹ Sigur, în cazul majorității regiurilor leniniste rolul partidului s-a estompat progresiv în raport cu cel al secretarului său general; de asemenea, nevoite să supraviețuiască într-o lume ostilă ideologic în care șansele revoluției globale se diminuau în progresie geometrică, regimurile leniniste au încorporat elemente de naționalism, pretinzând că îl epuraseră de excrescențe „burgheze” (șovine și agresive). În acest sens, adaptarea diferitelor leninisme la o lume invariabil „burgheză” se traduce prin graduala lor fascizare, conștientă sau inconștientă.

Prin leninism romantic înțeleg ideologia regimului comunist român instalat la putere după 1965, vizibilă mai ales începând cu 1971, anul celebrelor „teze din iulie”. Spre deosebire de alte tipuri de leninism, care renunțaseră la spiritul revoluționar preferând conviețuirea cu „imperialismul”, pe care îl abordau pe filieră politică și mai puțin ideologică, lăsându-se astfel lovite și renunțând, sub umbrela conceptuală soporifică a unei lumi structurate de idei și valori în esență comune – la bunul lor cel mai de preț, militantismul revoluționar ce oferea măsura rațiunii lor existențiale – leninismul romantic s-a radicalizat progresiv, autoizolându-se pentru a se proteja de fluxul ideologic „burghez” din a doua jumătate a secolului XX care îi submina proiectul revoluționar. De ce romantic? Nicolae Ceaușescu a avut permanent o viziune romanțată asupra trecutului României, alcătuit în optica sa din eroi care au articulat momente mărețe, glorioase pentru afirmarea prezenței românești în politica și cultura europeană, fiind totodată de un naționalism extrem. Compara deseori Partidul Comunist Român (PCR) cu un „Făt Frumos” aflat într-o încheștare de proporții epice cu „balaarii lumii moderne”, toți subsumabili detestabilului „imperialism”.² Leninismul romantic nu echivalează însă cu gândirea lui Ceaușescu, deși a fost impulsionat masiv de psihologia acestuia. Nu. Întreg aparatul propagandistic al PCR, gândirea miliară conturată în Republica Socialistă România (RSR), la rândul ei naționalistă, prejudecățile naționaliste ale populației înseși – toate aceste categorii intră în componența leninismului romantic, un construct ideologic impus „de sus”, dar bazat pe recuperarea și „leninizarea”, dacă se poate spune așa, a unor structuri mentale care încorporau și încorporează încă un naționalism persistent, maturat de-a lungul secolelor – „de jos” deci. Chiar dacă mulți dintre activiștii PCR au fost, utilizând vocabularul vremii, „oportuniști”, propaganda permanentă, desfășurată de-a lungul mai multor ani sau zeci de ani le-a inoculat fără doar și poate tipare cognitive romantice leniniste. În plus, Ceaușescu a știut să își planifice din timp ascensiunea politică. Responsabil fiind, la începutul anilor '60, de selecția „cadrelor”, viitorul secretar general al PCR a profitat de avantajele importanței sale poziții administrative, plasând în posturi cheie, atât la nivel de partid, cât și de stat, oameni fideli lui. După ce a ajuns la putere, Ceaușescu a transformat această practică într-o regulă de bază a avansării politice în RSR. Astfel, nomenclatura avea tot interesul să îl susțină pentru a își păstra și amplifica privilegiile. În tot acest timp, propaganda oficială era, pe lângă un instrument al puterii, pliat pe necesitățile politice ale momentului, *Weltanschauung*-ul însuși al PCR.

1 Vezi Kenneth Jowitt, *New world disorder. The leninist extinction*, (Berkeley & Los Angeles: University of California Press, 1993); Alain Besançon, *Originile intelectuale ale leninismului*, (București: Humanitas, 1992). Documentarea pentru acest eseu se datorează parțial unui grant AMOSDRU (Investește în oameni! FONDUL SOCIAL EUROPEAN, Programul Operațional Sectorial pentru Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013, proiectul „STUDIILE DOCTORALE FACTOR MAJOR DE DEZVOLTARE AL CERCETĂRIILOR SOCIO-ECONOMICE ȘI UMANISTE”), obținut din partea Universității Babeș-Bolyai pe perioada studiilor doctorale.

2 *Plenara Comitetului Central al Partidului Comunist Român, 3-5 noiembrie 1971*, (București: Editura Politică, 1971), 66-68.

Leninismul romantic, o combinație între leninism (rolul sacrosant al partidului, construirea materială și ideologică a „socialismului”, peremptoriu proiectivă) și naționalism (denumit de obicei „patriotism revoluționar socialist”¹ dar care, neavând puterea ideologică necesară pentru a convinge populația de diferențele sale în raport cu naționalismul „burghez” și făcând apel, paradoxal, tocmai la naționalismul latent și totodată funciar al acesteia, a sfârșit într-o xenofobie paranoică și vulgară) – a încercat să ofere o nouă identitate societății românești pentru a o ermetiza astfel în raport amplexarea pe care o luase spiritul „burghez” în afara granițelor țării, chiar și în celealte regimuri leniniste ca Iugoslavia, Ungaria sau chiar Uniunea Sovietică din perioada conducerii lui Brejnev și, mai ales, Gorbaciov.² O identitate „paramodernă”³, în care modernitatea materială (dezvoltare economică tehnologică, atitudine pozitivă în general) coexistă cu valori proprii romantismului filosofic german (mișcare intelectuală care a stat la baza dezvoltării intelectuale a fascismului, un secol mai târziu), total antimoderne: ierarhie axiologică și socială, perceperea politicii ca o relație organică între conducător și supuși, bazată pe „iubire”, ridicarea eroismului individual și constituirii unei lumi de eroi morali și spirituali la rang suprem etc.⁴ Exact ceea ce presupunea formarea „omului nou”, dotat cu „conștiință socialistă”, capabil și, mai presus de toate, convins de necesitatea „construirii socialismului” în formă romantic leninistă.⁵

Maghiari...

Minoritățile au reprezentat o permanentă problemă pentru idealul „națiunii socialiste”, atât de drag leninismului romantic. Voi începe analiza cu grupul etnic cel mai numeros de pe teritoriul RSR, maghiarii, voi trece apoi la minoritatea evreiască, apoi la etnicii germani, urmând să revin în final asupra problemelor maghiarilor din RSR în anii '80 - acestea trei fiind minoritățile cele mai importante și totodată cele care au cauzat cele mai mari multe dileme orientării naționale integrative și mobilizatoare deopotrivă a leninismului romantic. Secretarul general al PCR nutrea o aversiune spe-

1 Vezi Constantin Răducu, Ecaterina Deliman, *Dimensiunea contemporană a patriotismului revoluționar socialist*, (București: Editura Politică, 1983).

2 Am avansat, în articolul „Counter-idea of the 20th century. Varieties of Leninism in Soviet and post-Soviet Russia”, aflată în proces de recenzare la revista *Theory and Society*, o tipologie a leninismelor sovietice, după cum urmează: leninism revoluționar (clasic), post-revoluționar (stalinism), europenizat (hruşciovism), sistemic (brejnevism) și post-bolșevic (gorbaciovism). Fără a intra în amănunte, consider primele trei tipuri revoluționare, în sensul în care, în diferite grade, apreciau revoluția globală ca inevitabilă și acționau, în diferite modalități, pentru reificarea ei, în timp ce la ultimele două substanța revoluționară dispare, în primul caz datorită utilizării unor mijloace strict politice și renunțării voalate la ideologie în raporturile cu „imperialismul”, iar în ultimul caz datorită repudierii dimensiunii bolșevice a leninismului, a „centralismului democratic” care instituia infailibilitatea partidului comunist și rolul său de călăuză unică a procesului revoluționar.

3 Termenul îl aparține lui Sorin Adam Matei și a fost dezvoltat în lucrarea *Boierii minții. Intelectualii români între grupurile de prestigiu și piața liberă a ideilor*, (București: Compania, 2007).

4 Vezi Nicolae Râmbu *Romantismul filosofic german*, (Iași: Polirom, 2001). Leninismul romantic este dezvoltat pe larg în teza mea doctorală, *Geneza leninismului romantic. O perspectivă teoretică asupra orientării internaționale a comunismului românesc, 1948-1989*, Cluj-Napoca, Babeș-Bolyai University, 2011.

5 Am preluat această incursiune succintă în structura ideologică a leninismului romantic din articolul „Ideologie și politică. Helsinki 1975 și problematica drepturilor omului în România socialistă”, în curs de publicare în *Anuarul Institutului de istorie „George Barițiu”*, series *Historica*, Academia Română, filiala Cluj-Napoca. Conceptul de leninism romantic îl dezvolt pe larg în teza doctorală *Geneza leninismului romantic. O perspectivă teoretică asupra orientării internaționale a comunismului românesc, 1948-1989*, care urmează a fi susținută public în cadrul Universității Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca, în cursul acestui an.

cială față de maghiari și evreii maghiari, aflăm dintr-un interviu luat fostului general, actualmente pensionat, Stefan Kostyal. Încă din tinerețe, afirmă acesta, „Ceașescu era foarte naționalist, pot să spun chiar șovin. Nu avea boală atât pe evrei, cât pe unguri și pe evreii unguri”.¹ Urmează să vedem cum s-a reflectat „boala” asupra politicii PCR în ceea ce privește politica adoptată față de minoritățile naționale.

Regiunea Autonomă Maghiară, înființată în 1952, după o serie de reforme administrative care au presupus renunțarea la organizarea teritorială a țării și adoptarea, conform modelului sovietic, a formulei plase-raioane-regiuni, a reprezentat cel mai elaborat răspuns instituțional pe care Gheorghiu-Dej l-a dat sensibilei chestiuni a minorităților naționale într-o Românie în care efectele devastatoare ale războiului erau încă prezente iar pasiunile naționaliste antrenate de război foarte vii. Decizia constituirii regiunii nu ar fi fost posibilă în absența aprobării prealabile din partea Moscovei, opinează Walter Connor. În acest fel, conducerea PCUS urmărea probabil să dezamorseze tensiunile naționaliste româno-maghiare articulate începând cu încorporarea Transilvaniei în România în 1918.²

După opt ani au avut loc alte reorganizări teritoriale prin care două dintre raioanele Regiunii Autonome Maghiare au fost încorporate în Regiunea Brașov, rezultatul fiind denumit Regiunea Mureș Autonomă Maghiară. Așa cum observă atent și metodic Walker, reorganizările teritorial-administrative ale zonelor locuite de maghiari între 1960 și 1968 au condus (și intenționat în prealabil) la disiparea acestei minorități și fragmentarea capacității organizatorice și implicit politice a maghiarilor aflați pe teritoriul RPR-RSR.³ În 1968, Ceașescu a reintrodus administrarea teritorială bazată pe județe, teritoriul locuit majoritar de etnici maghiari fiind transformat în două județe, Harghita și Covasna. Inițial, la nivelul elitei partidului, părerile au fost împărțite între cei care doreau păstrarea ținuturilor cu populație maghiară într-un tot organizatoric, respectiv cei care pledau pentru divizarea lui, așa cum s-a și întâmplat. Alexandru Drăghici, fostul ministru de Interne din perioada lui Dej, făcea parte din prima categorie. Acesta argumenta de asemenea că „partidul a neglijat conștient dezvoltarea economică a acestei regiuni” izolând-o și astfel accentuându-i particularitățile, în loc să o integreze economic și social. Problema minorităților fusese abordată deci defectuos de către partid, iar Drăghici pretindea că, în raport cu celelalte regiuni ale țării, ținutul locuit de maghiari să fie industrializat prioritar. Ceașescu și susținătorii săi au argumentat însă că subdezvoltarea nu se întâlnește doar în zona maghiară și că întreg teritoriul RSR ar trebui să beneficieze de investiții în aceeași măsură. În final, Ceașescu și-a impus bineînțeles opinia (zilele lui Drăghici ca lider de partid erau deja pe sfârșite): Regiunea Mureș Autonomă Maghiară nu urma să fie privilegiată la capitolul industrializare comparativ cu restul țării, fiind de asemenea împărțită în două județe care există și în prezent, Harghita și Covasna.⁴

Asta nu însemna însă că volumul industrializărilor în cele două proaspăt înființate județe nu va cunoaște o creștere semnificativă; scopul nu era însă, așa cum vom vedea, bunăstarea populației locale, ci diluarea fondului etnic autohton prin dinamica socială antrenată în cadrul acestui proces. Nu este vorba aici despre libertatea migrației interne a forței de muncă în RSR, deoarece aceasta pur și simplu nu exista: conducerea centrală decidea, pe baza „cincinalului” aflat în derulare, de ce fel de specialiști are nevoie în fiecare județ, iar acestora nu le rămânea altceva de făcut decât să își facă bagajele sau să riște o slujbă mult mai proastă drept pedeapsă.

1 Toma Roman, Jr., *Ceașescu văzut de aproape*, București, (Curtea Veche: 2008), 108.

2 Walker Connor, *The national question in marxist-leninist theory and strategy*, (Princeton University Press, 1984), 237-238.

3 Walker, *The national*, 340-341.

4 Novák Csaba Zoltán, „Pregătirea reformei administrative din 1968 și problema națională în România”, în Anton, Mioara; Anghel, Florin; Popa, Cosmin, (coord.), *Hegemoniile trecutului. Evoluții românești și europene*, (București: Curtea Veche, 2006), 397-409.

Dinamica forței de muncă era dirijată deci exclusiv de către partid, nefiind liberă, spontană și, în termeni romantic leniniști „anarhică” și implicit „contrarevoluționară”. Iar PCR, după ce desființase Regiunea Mureș Autonomă Maghiară în încercarea de a diminua identitatea maghiarilor ca grup etnic, a utilizat retorica industrializării, a dezvoltării economice producătoare de progres social în sensul integrării tuturor cetățenilor RSR, indiferent de naționalitate, într-un „popor muncitor unic” care „va ridica pe o treaptă nouă unitatea oamenilor muncii, fără deosebire de naționalitate”, pe măsură ce aceștia „se vor integra tot mai mult în procesul de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și a comunismului”.¹

După cum observă James Niessen, „Recrutarea salariaților români pentru Transilvania s-a accelerat după 1975”, tocmai în vederea inițierii unui proces de disoluție a nucleului identitar maghiar concentrat în sud-estul Ardealului.² Iar concluzia lui Connor Walker referitoare la asaltul ideologic și identitar al leninismului romantic la adresa minorității maghiare, pe care mi-o asum integral, merită fără doar și poate citată pe larg: „Deși magiarii au fost (...) divizați/minimalizați („gerrymandered”) (între 1960-1970, n.m.) în două mici județe în care alcătuiau o majoritate, în șapte altele în care constituiau o importantă minoritate, și încă în alte șapte în care erau prezenți în număr considerabil, concentrarea lor teritorială a continuat să îngrijoreze autoritățile. De-a lungul următoarei decade au fost făcute tot mai multe plângeri de către liderii minorității maghiare referitoare la eforturile finanțate guvernamental de a relocaliza români în regiuni tradiționale maghiare și de a constrânge maghiari să se mute în districte românești și germane”.³

Conceptul de „Popor muncitor unic”⁴ ne oferă ocazia de a pătrunde încă o dată dimensiunea fascizantă constitutivă a leninismului romantic. Am amintit deja aversiunea lui Ceaușescu față de maghiari. Să ne întoarcem puțin în timp, în perioada interbelică, pentru a vedea ce înțelegea Nichifor Crainic prin „stat etnocratic”: „voința de putere și sporirea poporului român. Principalii săi factori sunt: glia, sângele, sufletul și credința”. Deși leninismul romantic utiliza un vocabular relativ diferit,

1 *Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism*, (București: Editura Politică, 1975) 151; Elena Florea *Principiile P.C.R. în problema națională*, (București: Editura Politică, 1975), 81-83; Elena Florea, „Dezvoltarea națiunii în condițiile făuririi societății socialiste multilateral dezvoltate. Frăția oamenilor muncii români cu cei aparținând naționalităților conlocuitoare”, în *Probleme fundamentale ale făuririi societății socialiste multilateral dezvoltate*, (București: Editura Politică, 1972), 420-444; Elena Florea, „Conceptia P.C.R., a secretarului său general, tovarășul Nicolae Ceaușescu, cu privire la dezvoltarea națiunii socialiste. Rezolvarea justă, marxist-leninistă a problemei naționale în România. Întărirea unității de nezdruclinat a tuturor oamenilor muncii, fără deosebire de naționalitate, în slujba înfloririi României socialiste”, în *Culegere de teze pentru toate formele și cursurile învățămîntului politico-ideologic*, (București: Secția de propagandă a CC a PCR, 1982), 220-232; Elena Florea, „Controverse privind rolul și perspectivele națiunii și naționalităților conlocuitoare”, în Alexandru Tănase; Gheorghe Marinescu, (coord.), *Confruntări ideologice contemporane*, (Iași: Junimea, 1981), 142-161; Iosif Boda, „Politica P.C.R. de rezolvare a problemei naționale în țara noastră. Egalitatea deplină a tuturor oamenilor muncii, fără deosebire de naționalitate. Sarcinile organelor și organizațiilor de partid privind întărirea unității și prieteniei dintre oamenii muncii români, maghiari, germani și de alte naționalități, în lupta pentru înflorirea României socialiste”, în *Probleme fundamentale ale educației revoluționare, patriotice, socialiste a maselor, ale activității politico-ideologice a P.C.R.*, (București: Secția de propagandă a CC al PCR, 1980), 233-241.

2 James Niessen, „Naționalismul românesc: o ideologie a integrării și a mobilizării”, în Peter Sugar, (ed.), *Naționalismul est-european în secolul al XX-lea*, (București: Curtea Veche, 2002), 243.

3 Walker, *The national*, 342.

4 Vezi Florea, *Principiile P.C.R.*, 82-83; see also *Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism*, (1975), București, Editura Politică and Gheorghe Crețoiu; Ioan Zahiu, *Principiile politicii economice a Partidului Comunist Român*, (București: Editura Politică, 1974).

pentru a se disocia de fascismul pe care oficial îl va blama în permanență, mesajul său intim era în mare măsură același.¹ Diferă doar programul economic, centralizat, nu corporatist, așa cum îl dorea Crainic, tipic regimurilor fasciste, și sentimentul unei prezențe internaționale impunătoare, pe care fascismul românesc din perioada interbelică nu îl poseda, fiind mai degrabă centrat pe sine însuși, în misticismul propriu și autosuficient. Ce mai putem citi în „programul statului etnocratic” avansat de Crainic în 1938? „Pe pământul neamului românesc trăiesc astăzi și oameni de alte rase și credințe. Aceștia au ajuns aici prin invazii (ca ungurii), prin colonizare (ca germanii) sau prin infiltrări meșteșugite (ca evreii). Iubindu-și mai mult propriul popor decât pe al nostru, nici unul dintre ei nu prezintă garanții de securitate pentru organismul oficial al statului”.² Ceaușescu gândea cel puțin asemănător, exprimându-se însă la un alt nivel discursiv, romantic leninist. Așa cum constată Michael Shafir, România lui Ceaușescu a readus în prim plan „viziunile Gărzii de Fier interbelice, expunându-le în documente de partid (care însă nu făceau trimitere la surse) și oglindindu-le în producția istoriografică supravegheată de acesta”.³ Pe cale de consecință, în interiorul „poporului muncitor unic” nu exista loc pentru minorități naționale. „Orice limbă am vorbi”, atrăgea atenția Ceaușescu, „trebuie să vorbim însă într-un singur fel, și anume: «Totul pentru socialism, totul pentru popor, totul pentru patria noastră socialistă – Republica Socialistă România!»”.⁴ „Poporului muncitor unic” nu îi putea fi propriu altceva decât „patriotismul revoluționar socialist”, iar aceasta din urmă nu cunoștea forma plurală; doar gândirea ei echivala direct cu o atitudine „contrarevoluționară”.

Analizând, în spiritul „Programului PCR de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate...” la care s-a făcut trimitere mai sus, Elena Florea ajungea la concluzia că „în România socialistă s-a pus capăt pentru totdeauna relațiilor de asuprire socială și națională, politici de învrăjbire naționalistă și de exploatare. Politica marxist-leninistă a Partidului Comunist Român de repartizare rațională a forțelor de producție pe întreg teritoriul țării și de lichidare a discrepanțelor și inegalităților între nivelurile de dezvoltare ale diferitelor zone și regiuni, inclusiv ale acelor în care conviețuiesc laolaltă români și naționaliști conlocuitoare, a creat premisele și condițiile necesare înlăturării egalității între oamenii muncii, fără deosebire de naționalitate, a determinat asigurarea bezei materiale trainice pentru toți cetățenii țării, atragerea lor la munca comună de dezvoltare, progres și civilizație a patriei”. Minoritățile erau însă de altă părere.

Pentru ameliorarea calității vieții nu exista decât soluția beneficiilor oferite de către industrializare; doar aceasta ar fi antrenat o veritabilă creștere a nivelului de trai pentru toți „oamenii muncii” din RSR, „fără deosebire de naționalitate”.⁵ În ceea ce îi privește pe secui, pe care Ceaușescu probabil că îi subsuma direct maghiarilor, „dorința lor de veacuri de a avea o industrie dezvoltată în zonele în unde trăiesc s-a împlinit sau a început să fie împlinită de abia în cincinalul încheiat de curând (1966-1970, n.m.)”.⁶ Norocoșii nu aveau deci decât motive pentru aprecierea grijii parentale pe care partidul le-o oferea, jubilând pe notele militante ale leninismului romantic în timp ce erau deposezați de identitatea lor ne-românească pentru a fi resorbiți și integrați definitiv în interiorul „poporului muncitor unic”. Era singura perspectivă, pe termen lung, pe care o puteau aștepta de la Ceaușescu.

1 Niessen, „Naționalismul”, în Sugar, *Naționalismul*, 243.

2 Niessen, „Naționalismul”, în Sugar, *Naționalismul*, 227.

3 Shafir, Michael, *Între negare și trivializare prin comparație. Negarea Holocaustului în țările postcomuniste din Europa Centrală și de Est*, (Iași: Polirom, 2002), 28.

4 *Națiunea socialistă*, (București: Editura Politică, 1972), 141.

5 Florea, *Principiile P.C.R.*, 46-47.

6 *Națiunea socialistă*, 70.

„Trebuie să ne fie clar că”, venea Ceaușescu în întâmpinarea dorinței seculare a secuilor, „dacă nu am industrializa în mod armonios întreaga țară, dacă am menține vechea stare de înapoiere a unor zone, oricât am vorbi de egalitate în drepturi, de faptul că în școală se învață mai mult sau mai puțin limba maghiară, germană sau română, inegalitatea, de fapt, tot ar rămîne! Nu vreau să se înțeleagă prin aceasta că folosirea limbii materne n-ar avea importanța sa; dar trebuie să ne fie limpede tuturor că egalitatea adevărată – socială și națională – se poate realiza numai cu dispariția claselor exploatatoare, cu trecerea mijloacelor de producție în mîinile clasei muncitoare, țărănimii, maselor populare, cu dezvoltarea unitară a tuturor zonelor țării, cu crearea bazei materiale necesare ridicării nivelului de trai, material și cultural, al tuturor oamenilor muncii, fără deosebire de naționalitate”.¹

În ceea ce privește limbile minorităților, maghiara cu precădere, Ceaușescu aprecia drept inadmisibil „să-i obligăm pe tineri în ce limbă să învețe”.² Spiritul „democratic” în care PCR ar fi abordat problemele minorităților și problemele sociale în general ar fi contravenit unei astfel de măsuri. Dar semantica romantic leninistă a democrației nu are nimic în comun cu accepțiunea „burgheză” a termenului în afară de denumire. „Democrația muncitorească revoluționară”³ a „poporului muncitor unic” pe cale de a se naște i-ar fi condus mai devreme sau mai târziu pe tinerii minoritari la concluzia că limba română exprima cel mai bine aspirațiile „maselor populare” de a edifica „societatea socialistă multilateral dezvoltată”. La fel de democratic, ei înșiși urmau să devină parte, după ezitățile, dubiile și pornirile rebele tipice tinereții – a „poporului muncitor unic”, ajungând deci să vorbească singura limbă pe care acesta o înțelegea, româna. De fapt, termenul înțelegere este impropriu, deoarece limba „poporului muncitor unic” nu exista în sensul dezvoltării și potențării cunoașterii, a accesului la realitatea trăită și gândită a vieții, ci în sensul îngustării cunoașterii, a cărei diversitate și pluralism erau *ab initio* „contrarevoluționare”; formulele stereotipe, care se repetă obsesiv, vocabularul limitat, toate acestea urmăreau să creeze un cadru de gândire extrem de redus, ermetic și tot mai limitat;⁴ numai pornind de la o astfel de premisă, de la crearea „conștiinței revoluționare” în termeni leniniști – putea fi demarat asediul împotriva ideologiei și realității „burgheze”. Înțelegem acum și mai bine de ce tineretul reprezenta, la nivel ideologic, o preocupare atât de importantă a PCR.

„Tinerii înșiși vor înțelege ce este în avantajul lor să învețe în limba proprie și ce este bine să studieze în limba română, pentru că accesul la întreaga activitate a societății, la cuceririle științei și culturii nu este posibil fără cunoașterea limbii țării unde trăiești. De altfel, nu se poate concepe astăzi un învățământ superior fără studenți care să cunoască 2-3 limbi de circulație internațională. Nu putem forma intelectuali de înaltă pregătire fără a asigura condiții ca tinerii să stăpînească, în afară de limba proprie, o serie de limbi străine cum sunt rusa, germana, franceza, engleza. Aceasta este o cerință obiectivă! Deci problema însușirii limbii romîne nu trebuie privită în sensul obligativității de a învăța o limbă în plus; ea este legată, pînă la urmă, de asigurarea în fapt a egalității. Dacă un tînăr, ieșind din localitatea sau

1 *Națiunea socialistă*, 71-72.

2 *Națiunea socialistă*, 136.

3 Vezi Constantin Cuciuc, *Sistemul democrației socialiste*, (București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1986).

4 Vezi Françoise Thom, *Limba de lemn*, (București: Humanitas, 2005). Am analizat pe scurt problematica semioticii articulată în și prin textura ideologică a „epocii Ceaușescu” în articolul „Confiscarea lui Dumnezeu și mecanismul inevitabilității istorice. O comparație între mitologia legionară și cea a comunismului românesc (II)”, *Sfera Politicii*, 139: (2009), 82-94.

județul său, nu poate să se înțeleagă cu alții, el nu se va simți cu adevărat egal și liber. Dacă, de pildă, el ar dori să urmeze facultatea de fizică, nu o va găsi în Sfintu Gheorghe și, din păcate, nici chiar în Tîrgu Mureș, ci la Cluj, la București sau la Iași. Este de înțeles că nu va fi posibil să creăm facultăți de fizică în toate localitățile și nici să edităm toate lucrările de fizică atît în limba romînă, cît și în limba maghiară și ale altor naționalități conlocuitoare”.¹

Într-adevăr, sistemul educațional superior îi dezavantaja pe maghiarii din RSR, afirmă Mary Ellen Fischer. Specialitățile tehnice predominau – am văzut că și Ceaușescu folosește în citatul de mai sus exemplul facultății de fizică – iar acestea asigurau cele mai multe locuri de muncă după absolvire. Candidații care doreau să își construiască o carieră erau constrânși să urmeze o facultate cu profil tehnic și să învețe limba română, fapt care a sporit resentimentele minorității ungare față de conducerea de la București și societatea română, în general. Chiar dacă existau mai multe drepturi pentru maghiari în învățământul preuniversitar, părinții preferau să își înscrie copii la școli având limba de predare română, încercând astfel să amelioreze șansele de reușită profesională și socială ale tinerilor.² Pe scurt, Ceaușescu avea ca obiectiv central treptata românizare a maghiarilor și a celorlalte minorități de pe teritoriul RSR: în acest sens, industrializarea și dinamica forței de muncă erau utilizate de PCR pentru diluarea „pungilor” de populație ungară prin aducerea de muncitori români în acele regiuni și prin încercarea de a disipa forța de muncă maghiară dispersând-o pe întreg teritoriul țării. Strategia asimilaționistă nu a înregistrat succese notabile, deși a amplificat, deloc nejustificat, „anxietățile ungare”.³ Maghiarii rămăneau pentru Ceaușescu, ca și celelalte minorități aflate pe teritoriul RSR, străini, având cel mult statutul de „musafiri”; integrarea lor în „poporul muncitor unic”, imperativ necesară pentru viziunea leninist romantică asupra „patriei”, era o chestiune de timp. Identitatea grupurilor etnice ne-române era amenințată și de lipsa drepturilor colective prin care acestea ar fi putut obține șanse mai mari în raport cu populația majoritară de a avansa pe scara socială.⁴ Genul acesta de egalitarism nu era însă agreat de Ceaușescu, chiar dacă cel ce devenise în 1974 președinte al RSR nu obosea să facă paradă de numeroasele avantaje pe care guvernul le acorda minorităților. Pentru el era suficient ca minoritățile să aibă „consilii” pentru a le reprezenta la nivel central. Nu conta că acestea erau disprețuite sau ignorate pur și simplu, fiind acuzate că, în loc să promoveze drepturile maghiarilor, germanilor sau evreilor, le încalcă acceptând compromisuri dezonorante cu puterea. În logica mobilizatoare și omogenizatoare romantic leninistă, minoritățile echivalau cu un „rău necesar”, un dușman intern care nu prezenta încredere și era destinat dispariției lente prin contopirea cu grupul etnic majoritar, românii.

1 *Națiunea socialistă*, 136-137.

2 Mary Ellen Fischer, „The politics of national inequality in Romania”, în Daniel Nelson, (ed.), *Communism and the politics of inequalities*, (Toronto: Lexington Books, 1983).

3 Fischer, „The politics”, în Nelson, *Communism*, 210; Trond Gilberg, „Ethnic minorities in Romania under socialism”, *East European Quarterly*, 4: (1974), 455.

4 Michael Shafir, „Official and popular Romanian perceptions of the conflict over Transilvania”, *Radio Free Europe* research paper, 6 October 1988, Open Society Archives, 1-6.

BIBLIOGRAFIE

****Națiunea socialistă*, București: Editura Politică, 1972.

****Plenara Comitetului Central al Partidului Comunist Român, 3-5 noiembrie 1971*, București: Editura Politică, 1971.

****Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism*, (București: Editura Politică, 1975.

ADAM, S. M., *Boierii minții. Intelectualii români între grupurile de prestigiu și piața liberă a ideilor*, București: Compania, 2007.

BESANCON, A., *Originile intelectuale ale leninismului*, București: Humanitas, 1992.

BODA, I., „Politica P.C.R. de rezolvare a problemei naționale în țara noastră. Egalitatea deplină a tuturor oamenilor muncii, fără deosebire de naționalitate. Sarcinile organelor și organizațiilor de partid privind întărirea unității și prieteniei dintre oamenii muncii români, maghiari, germani și de alte naționalități, în lupta pentru înflorirea României socialiste”, în *Probleme fundamentale ale educației revoluționare, patriotice, socialiste a maselor, ale activității politico-ideologice a P.C.R.*, București: Secția de propagandă a CC al PCR, 1980.

CONNOR, W., *The national question in marxist-leninist theory and strategy*, Princeton University Press, 1984.

COPILAȘ, E., „Confiscarea lui Dumnezeu și mecanismul inevitabilității istorice. O comparație între mitologia legionară și cea a comunismului românesc (II)”, *Sfera Politicii*, 139: (2009).

COPILAȘ, E., „Counter-idea of the 20th century. Varieties of Leninism in Soviet and post-Soviet Russia”, manuscris în proces de recenzare la revista *Theory and Society*.

COPILAȘ, E., „Ideologie și politică. Helsinki 1975 și problematica drepturilor omului în România socialistă”, în curs de publicare în *Anuarul Institutului de istorie „George Barițiu”*, series *Historica*, Academia Română, filiala Cluj-Napoca.

COPILAȘ, E., *Geneza leninismului romantic. O perspectivă teoretică asupra orientării internaționale a comunismului românesc, 1948-1989*, teză doctorală, Cluj Napoca: Universitatea Babeș-Bolyai; susținerea publică va avea loc în cursul acestui an.

CREȚOIU, G.; ZAHIU, I., *Principiile politicii economice a Partidului Comunist Român*, București: Editura Politică, 1974.

CUCIUC, C., *Sistemul democrației socialiste*, București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1986.

FISCHER, M. E., „The politics of national inequality in Romania”, în NELSON, D., (ed.), *Communism and the politics of inequalities*, Toronto: Lexington Books, 1983.

FLOREA, E., „Concepția P.C.R., a secretarului său general, tovarășul Nicolae Ceaușescu, cu privire la dezvoltarea națiunii socialiste. Rezolvarea justă, marxist-leninistă a problemei naționale în România. Întărirea unității de nezdruccinat a tuturor oamenilor muncii, fără deosebire de naționalitate, în slujba înfloririi României socialiste”, în *Culegere de teze pentru toate formele și cursurile învățămîntului politico-ideologic*, București: Secția de propagandă a CC a PCR, 1982.

FLOREA, E., „Controverse privind rolul și perspectivele națiunii și naționalităților conlocuitoare”, în TÂNASE, A.; MARINESCU, G., (coord.), *Confruntări ideologice contemporane*, Iași: Junimea, 1981.

FLOREA, E., „Dezvoltarea națiunii în condițiile făuririi societății socialiste multilateral dezvoltate. Frăția oamenilor muncii români cu cei aparținând naționalităților conlocuitoare”, în *Probleme fundamentale ale făuririi societății socialiste multilateral dezvoltate*, București: Editura Politică, 1972.

FLOREA, E., *Principiile P.C.R. în problema națională*, București: Editura Politică, 1975.

GILBERG, T., „Ethnic minorities in Romania under socialism”, *East European Quarterly*, 4: (1974).

JOWITT, K., *New world disorder. The leninist extinction*, Berkeley & Los Angeles: University of California Press, 1993.

NIESSEN, J., „Naționalismul românesc: o ideologie a integrării și a mobilizării”, în SUGAR, P., (ed.), *Naționalismul est-european în secolul al XX-lea*, București: Curtea Veche, 2002.

NOVÁK CSABA, Z., „Pregătirea reformei administrative din 1968 și problema națională în România”, în ANTON, M.; ANGHEL, F.; POPA, C., (coord.), *Hegemoniile trecutului. Evoluții românești și europene*, București: Curtea Veche, 2006.

RĂDUCU, C; DELIMAN, E., *Dimensiunea contemporană a patriotismului revoluționar socialist*, București: Editura Politică, 1983.

RÂMBU, N., *Romantismul filosofic german*, Iași: Polirom, 2001.

ROMAN, T., Jr., *Ceaușescu văzut de aproape*, București: Curtea Veche, 2008.

SHAFIR, M., „Official and popular Romanian perceptions of the conflict over Transilvania”, *Radio Free Europe* research paper, 6 October 1988, Open Society Archives.

SHAFIR, M., *Între negare și trivializare prin comparație. Negarea Holocaustului în țările post-comuniste din Europa Centrală și de Est*, Iași: Polirom, 2002.

THOM, F., *Limba de lemn*, București: Humanitas, 2005.

End of Westphalia: The Implications of the UN Resolution 1973 (2011) for the State-Territorial Sovereignty of Romania¹

■ ALEXANDER GHALEB

[National Defense University, Strategic Security Studies, USA]

We struck regime forces approaching Benghazi to save that city and the people within it. We hit Qaddafi's troops in neighboring Ajdabiya, allowing the opposition to drive them out. We hit Qaddafi's air defenses, which paved the way for a no-fly zone. We targeted tanks and military assets that had been choking off towns and cities, and we cut off much of their source of supply.

Barack Obama, President of the United States²

Abstract

This paper underscored that NATO's interventions in Kosovo, and more importantly in Libya, are events just as significant in the study of international relations as is the Peace of Westphalia. The author believes that the two conflicts have triggered the emergence of a new international societal framework that will significantly transform our perceptions of social order, legitimacy, authority, territory, control over borders, sovereignty, and autonomy in favor of exclusivist identities, and at the detriment of the state. Ultimately, the author suggests, this will limit the ability of the Romanian state to respond to future ethnic unrest within its own borders.

Keywords

Exclusivist Identities, Kosovo, Libya, Romania, State Sovereignty, Westphalian Order

1. Introduction

Sasson Sofer from Hebrew University's Department of International Relations – currently a visiting fellow at the Watson Institute for International Studies – recently wrote that „very few events are considered to be a historical turning point. The Peace of Westphalia evidently is such a case.”³ But while in the traditional security environment the Peace of Westphalia shaped our perceptions of sovereignty, particularly in regards to the state's monopoly on the legitimate use of force, this paper advances the theory that in the con-

¹ The opinions and conclusions expressed herein are those of the individual student author and do not necessarily represent the views of the National Defense University, the United States Department of Defense or any other governmental entity. References to this study should include the foregoing statement.

² Barack Obama, „Remarks by the President in Address to the Nation on Libya at the National Defense University”, *The White House* (March 28, 2011).

³ Sasson Sofer, „The Prominence of Historical Demarcations: Westphalia and the New World Order”, *Diplomacy & Statecraft* 20, no. 1 (March, 2009), 14.

temporary security environment¹ the UN Resolution 1973 (2011) – which authorized NATO to take all necessary measures to protect the people of Benghazi – is equally significant because it provides a legal precedent, and more importantly, a powerful incentive for groups belonging to exclusivist identities to advance their fight for self determination through violent means.² This erosion of state sovereignty in the contemporary security environment is already a major topic of discussion among many scholars of international relations and strategic security studies because it will challenge the very tenets of the organization of modern society. In order to determine the implications of this fundamental structural shift in our understanding of state-territorial sovereignty for the Romanian society itself, it is important to expand first on the origins of this sovereignty – the Peace of Westphalia – and then on the challenges that it faces today, primarily through the passing of the UN Resolution 1973 (2011) – where violence by exclusivist identities was considered more legitimate than the state violence meant to suppress them. Finally, an intimate snapshot of the inter-ethnic discourse in Romania reveals that this shift away from the Westphalian state system could have grave implications for other members of the European Union, forcing national authorities to revise their stance on autonomy, or prepare for future unrest.

2. The Peace of Westphalia and State Sovereignty in the Traditional Security Environment

*Westphalia laid down the basic tenets of sovereignty – the principle of territorial integrity and of non-interference in the affairs of national states. These are principles that have proven invaluable through the years in the prevention of armed conflict between states.*³

James Byron Bissett⁴

On October 24, 1648, the treaties of Osnabrück and Münster ended the Thirty Years War, and brought into being the Peace of Westphalia; a historical demarcation which many academics consider one of the most significant events of the past millennia.⁵ Resulting from intense diplomatic efforts – involving sixteen European states and almost half of the Imperial States – the peace negotiations redefined the architectural principles of the modern structure of governance, and gave rise to what we know today as the „Westphalian“ state system.⁶ Following the terrors of many religious wars that characterized Europe for nearly a century, and that „profoundly changed political and social structures, and perhaps even collective

1 In this paper, the contemporary security environment refers to the way war is fought in the post-Cold War (or post-modern) environment; where the state no longer holds a monopoly on the legitimate use of force.

2 Robert Muharremi, „Kosovo's Declaration of Independence: Self-Determination and Sovereignty Revisited“, *Review of Central & East European Law* 33, no. 4 (October, 2008), 402.

3 James Bissett, „Keynote Address at the Symposium on Kosovo.“ (Washington D.C., Capitol Hill Club, October 23, 2007).

4 James Byron Bissett is the former head of the International Organization for Migration in Moscow, and former Canadian Ambassador to Yugoslavia, Bulgaria, and Albania. Currently he serves as the chairman of the Lord Byron Foundation for Balkan Studies.

5 David L. Blaney and Naeem Inayatullah, „The Westphalian Deferral“, *International Studies Review* 2, no. 2 (Summer, 2000), 33.

6 James A. Caporaso, „Changes in the Westphalian Order: Territory, Public Authority, and Sovereignty“, *International Studies Review* 2, no. 2 (Summer, 2000), 1.

mentalities",¹ the Peace of Westphalia emphasized a shift from a religious to a secular world, providing a point of origin for the advancement of *raison d'état* – the rationalization of overriding state power.

While the origins of this overarching framework has been a matter of debate among many historians and political science theorists, the Peace of Westphalia remains today „the most important demarcation to influence international relations theory”,² and is credited with the creation of the territorial state³ as a geographically-bound political unit. Its impact is also considered to be immeasurable in identifying the very „principles and purposes of the state system;”⁴ since the Westphalian order thoroughly conditioned the traditional Western perceptions of social order, legitimacy, authority, territory, control over borders, sovereignty, and autonomy.⁵

James Caporaso – professor of the Department of Political Science at the University of Washington – emphasized that the Westphalian order ultimately has to do with interactions between various authority structures where the state represents the highest level of authority in the anarchic international system. This sovereign authority incorporates the exclusive right of states to decide on matters within their own borders; and their prerogative to prevent outside authority structures from meddling into their internal affairs (or domestic politics):

The basic idea is one of a system of territorially organized states operating in an anarchic environment. These states are constitutionally independent (sovereign) and have exclusive authority to rule within their own borders. They relate to the population within their borders as citizens (*Staatsangehörige*, those belonging to the state) and to other states as legal equals.⁶

But while most of Europe embraced the Westphalian system relatively early in modern history, states did not achieve a monopoly on the use of force until late nineteenth century;⁷ and the international community did not fully recognize the sovereignty of the state until after the Second World War, following the disintegration of the British and French colonial empires.⁸ Indeed, it took the Westphalian order over three hundred years to come into existence, and be fully recognized by the international system. Yet, despite this fact, the Peace of Westphalia remains a legitimate landmark in history, and will continue to be „a critical stage in the gradual, though by no means uniform development which began before 1648, and continued beyond it;”⁹ reaching its zenith with the Helsinki Accords of 1975, where sections III and IV – titled „Inviolability of Frontiers”, and „Territorial Integrity of States” – guaranteed the 35 signatory states a non-aggression promise from the more powerful participants.¹⁰

1 Blaney and Inayatullah, *The Westphalian Deferral*, 33.

2 Sofer, *The Prominence*, 2.

3 Sofer, *The Prominence*, 6.

4 Blaney and Inayatullah, *The Westphalian Deferral*, 30.

5 Caporaso, *Changes in the Westphalian Order*, 5..

6 Caporaso, *Changes*, 2.

7 Sofer, *The Prominence*, 9.

8 Oded Löwenheim and Jeremy Paltiel, „Defining Sovereignty” Conference Papers -- International Studies Association, March 9, 2004).

9 Sofer, *The Prominence*, 7.

10 Bissett, *Keynote Address*.

3. The Erosion of State Sovereignty in the Contemporary Security Environment: from NATO's War over Kosovo to NATO's War over Benghazi

While sovereign Governments have the primary responsibility to protect their own citizens from such catastrophes, when they are unable or unwilling to do so, that responsibility should be taken up by the wider international community.

Gareth Evans¹

While in the traditional security environment the Westphalian system classified the state as the most important unit of analysis within the field of strategic security studies, the state's monopoly on the legitimate use of force has been challenged in the contemporary security environment, placing in doubt the very future of „territorially based sovereignty – that is to say, the future of the modern state.”² To support this claim, Mary Kaldor – Director of the Centre for the Study of Global Governance at the London School of Economics – emphasized that the very autonomy of the state is eroded both from below – by identity politics, „to mean movements which mobilize around ethnic, racial, or religious identity for the purpose of claiming state power”³ – and from above – „by the trans-nationalization of the military forces.”⁴

It could be thus argued that Kenneth Waltz's second levels of analysis, the state level – which emphasizes the supremacy of the Westphalian state in the anarchic international system – is slowly supplanted by Waltz's first and third levels of analysis, the individual and systemic levels.⁵ This change in how we understand international relations is relevant to remark, because it underlines a shift in authority from states to ethnic groups – bound by national, linguistic, religious or tribal identity – with the now formal consent of supranational organizations. While the right of self-determination is not a new concept in international law – being explicitly highlighted even in the first article of the 1945 United Nations Charter⁶ – it wasn't until recently that violence by exclusivist identities were considered more legitimate than the state violence meant to suppress them. Whether we consider the ethnic conflict in Kosovo, or the tribal conflict in Libya, the underlying message is clear: first, the state no longer retains a monopoly on the legitimate use of force; and second, the international community began to shift away from the Westphalian state system. Because of this, NATO's interventions in Kosovo, and more importantly in Libya, are events just as significant in the study of international relations as is the Peace of Westphalia.

Only one decade after the end of NATO's war over Kosovo, it is already widely accepted by the international relations academia that the Kosovo conflict challenged our traditional knowledge of state „sovereignty and territorial integrity.”⁷ Furthermore, NATO's intervention on humanitarian grounds „has shaken the global

1 Gareth Evans is President Emeritus of the International Crisis Group and Co-Chair of the International Advisory Board of the Global Centre for the Responsibility to Protect. He was also the Foreign Minister of Australia between 1988 and 1996.

2 Mary Kaldor, *New and Old Wars: Organized Violence in a Global Era*, 2nd ed. (Stanford, California: Stanford University Press, 2007), 5.

3 Kaldor, *New and Old Wars*, 80.

4 Kaldor, *New and Old Wars*, 7.

5 Caporaso, *Changes in the Westphalian Order: Territory, Public Authority, and Sovereignty*, 2.

6 Muharremi, *Kosovo's Declaration of Independence*, 414.

7 Muharremi, *Kosovo's Declaration of Independence*, 403.

framework of international peace and security that has governed the relationship among sovereign states since the founding of the United Nations",¹ and has questioned the very nature of the Westphalian state system – which holds that the protection of the people is primarily a responsibility of the state – by suggesting that states can forfeit their sovereignty if they fail to protect their citizens, or if they resort to violent means to suppress them. This has two serious implications: first, the international intervention on humanitarian grounds means that the geographically-bound borders are no longer inviolable,² and second, the restriction to use violence against one's people places self-determination of people „above the territorial integrity of states, and could become legal practice"³ for exclusive identities striving for autonomy, or even independence.

But while the Westphalian order has been frequently violated throughout the ages, nothing compares with the UN Resolution 1973 (2011) which authorized „Member States that have notified the Secretary-General, acting nationally or through regional organizations or arrangements, and acting in cooperation with the Secretary-General, to take all necessary measures, [...] to protect civilians and civilian populated areas under threat of attack in the Libyan Arab Jamahiriya, including Benghazi."⁴ This resolution is particularly significant because in the Kosovo case, NATO acted without explicit authorization from the UN Security Council – thus without international consensus – whereas in Libya, the UN Resolution 1973 was adopted by a vote of 10 in favor to none against, with 5 abstentions (Brazil, China, Germany, India, Russian Federation).

Ultimately, we are witnessing the emergence of new international norms officially dictating that the state no longer holds a monopoly of legitimate organized violence. In his speech to his nation, President Obama argued that „Qaddafi had lost the confidence of his people and the legitimacy to lead."⁵ Furthermore, in their speeches prior to the vote on UN Resolution 1973, the representatives of the United Kingdom, Lebanon, and Colombia took the floor and openly stated that „Libyan authorities had lost all their legitimacy."⁶ Finally, and perhaps more importantly, several national governments, such as those of France, Italy, and Qatar, have already formally recognized the Libyan rebels – the Transitional National Council – as the "legitimate representative"⁷ of the Libyan people. This should undoubtedly raise many concerns to European countries like Greece, Spain, Bulgaria, and Romania,⁸ who continue to struggle with ethnic groups searching for ways to obtain more autonomy from the state.

1 Bissett, *Keynote Address*.

2 Roxane Farmanfarmaian, „Strong Sovereignty and the Treaty of Westphalia in the Current International System", *Conference Papers -- International Studies Association* (2008), 1.

3 Moiseev, *The Kosovo Precedent and the System of International Law*, 136-144.

4 *United Nations Security Council Resolution*, Public Law 1973, (2011).

5 Obama, *Remarks by the President in Address to the Nation on Libya at the National Defense University*.

6 *United Nations Security Council Resolution 1973* (2011).

7 „Libya: France Recognizes Rebels as Government", *BBC News* (March 10, 2011); „Italy Recognizes Libya's Rebel National Council." *BBC News* (April 4, 2011).

8 Li Jun, „A Sovereignty Dilemma", *Beijing Review* 50, no. 12 (March 22, 2007), 12,13.

4. Implications for the State-Territorial Sovereignty of Romania

Transylvania looks a lot like a micro-region of the same size as Kosovo. Kosovo had gained its independence, so why can the Székely Land not obtain its autonomy? We must take it to the street, if necessary; if it is needed, then the Székely Land needs a Catalan type of instrument.'

László Tőkés

Romania is a sovereign state that is worth paying particular attention to: it has an active ethnic Hungarian minority – composed largely of people who perceive themselves as „second class”² – that struggles to gain more autonomy from the state. Ethnic Hungarians, the largest minority group in Romania, represent about seven percent of the Romanian population – approximately 1.6 million. Many of them live in Transylvania, particularly in a region known as Székely Land, where over three quarters of the population is ethnic Hungarian. Since the fall of Communism in Romania, this ethnic group „has been the target of attacks by nationalist politicians”,³ and as a result, calls for cultural, economic, and even territorial autonomy became a common occurrence in Székely Land. This heated debate between sovereignty and the people’s right of self determination also gave birth to extremes on both sides: on one side, right-wing Romanian groups use the ethnic Hungarians as a convenient scapegoat for poor local economic performance and other regional and national problems; while on the other side, some extremist elements of the ethnic Hungarians only ask for autonomy in the hope of an eventual secession and unification with Hungary.⁴

The 2011 country forecast by the Political Risk Services agrees that „the heightened risk of domestic ethnic clashes”⁵ is still very much a possibility in Romania. To discount these risks, the Romanian authorities emphasize on the tenets of the Westphalian order, and on the inviolability of state sovereignty. But instead of calming the waters, these approaches have made things worse. For Example, after Viktor Orbán – the current Prime Minister of Hungary – stated in Székely Land in 2008, that „autonomy means a thicker slice of bread, higher wages, and more jobs as well as self-respect and a successful community in the Carpathian Basin”,⁶ one year later, in a meeting with his Hungarian counterpart, the Romanian President Traian Basescu emphasized that the Székely Land will *never* achieve autonomy in Romania. He added that „Romania is defined as a national sovereign unitary state, and because of this, Romania will never accept the concept of collective rights for minorities.”⁷

Instead of putting an end to the autonomy issue, the government rhetoric only added more fuel to fire, and Romanian nationalists wanted a piece of the argument. In March of 2010, Corneliu Vadim Tudor – leader of the Greater Romania Party and a Member of the European Parliament – went as far as to say that there is no such thing as Székely Land, and that „there is only Romania, a national sovereign

1 „Romanian Premier Reminds MEP Tokes Constitution must be Respected”, *BBC Monitoring Europe - Political Supplied by BBC Worldwide Monitoring* July 23, 2010.

2 „Country Forecast”, *Political Risk Yearbook: Romania Country Report* (January, 2011), 34.

3 „Country Conditions”, *Political Risk Yearbook: Romania Country Report* (January, 2011), 1-17.

4 *Country Forecast*, 34.

5 *Country Conditions*”, *Political Risk* , 34.

6 „Opposition Leader Campaigns in Romania for Ethnic Hungarian Autonomy”, *BBC Monitoring Europe - Political Supplied by BBC Worldwide Monitoring* (May 26, 2008).

7 „Bănescu: În România Nu Va Exista Niciodată Autonomie Teritorială”, *Mediafax Romania* (February 2, 2009)

unitary state.”¹ László Tóké – a Member of the European Parliament, and president of the Hungarian National Council of Transylvania – replied that ethnic Hungarians „should take it to the street, following the Catalan pattern”,² and later, in December of 2010, he pointed out that „there is now a unique chance in the last 20 years for the Hungarians to return to the proper road, with this moment being adequate for the change of the national policy, that should be focused on autonomy.”³ He even took his demands with him to Brussels, where in January of this year, the Romanian President sharply addressed them before the European Parliament: „Romania will not embrace a legal framework of autonomy on ethnic considerations.”⁴ Despite this, Hunor Kelemen, the newly elected chairman of the Democratic Union of Hungarians in Romania (UDMR), said in March of 2011 that the organization he leads „will not change the basic goal of autonomy and collective rights.”⁵

With the peoples’ right of self determination surpassing in importance the fundamentals of state sovereignty – as dictated by the UN Resolution 1973 (2011) – this paper ends all too abruptly with a simple but significant dilemma: If the calls for greater autonomy are not answered by the Romanian state, could Székely Land become one day the next Kosovo – as László Tóké suggests that it could – or even the next Benghazi? While most international security analysts would disagree that this scenario is at all possible, it is important to consider that these same security analysts failed to foresee the unrest in North Africa and in the Middle East. I challenge the readers to ask themselves: if Székely Land takes it to the streets, what can the Romanian government do to stop the unrest? And more importantly, can the Romanian authorities afford to continue relying on the tenets of a dying Westphalian order by underscoring its monopoly on the legitimate use of force?

BIBLIOGRAPHY

BĂSESCU, Traian: „În România Nu Va Exista Niciodată Autonomie Teritorială”, *Mediafax Romania* (February 2, 2009).

BĂSESCU, Traian, „Nu Îmbrățișăm Teoria Autonomiei Pe Criterii Etnice”, *România Liberă* (January 27, 2011).

BISSET, James, „Keynote Address at the Symposium on Kosovo.” Washington D.C., Capitol Hill Club, October 23, 2007.

BLANEY, David L. and NAEEM, Inayatullah, „The Westphalian Deferral.” *International Studies Review* 2, no. 2 (Summer, 2000): 29.

CAPORASO, James A. „Changes in the Westphalian Order: Territory, Public Authority, and Sovereignty”, *International Studies Review* 2, no. 2 (Summer, 2000): 1.

„Country Conditions.” *Political Risk Yearbook: Romania Country Report* (January, 2011): 1-17.

„Country Forecast.” *Political Risk Yearbook: Romania Country Report* (January, 2011): 2-37.

FARMANFARMAIAN, Roxane, „Strong Sovereignty and the Treaty of Westphalia in the Current International System.” *Conference Papers -- International Studies Association* (2008): 1.

„Italy Recognizes Libya’s Rebel National Council”, *BBC News* (April 4, 2011).

1 „Vadim Tudor: Nu Există Niciun Ținut Secuiesc, Aici Este România”, *Mediafax Romania* (March 20, 2010)

2 *Romanian Premier Reminds MEP Takes Constitution must be Respected*

3 „New Party of Ethnic Hungarians in Romania to Seek Territorial Autonomy”, *BBC Monitoring Europe - Political Supplied by BBC Worldwide Monitoring* December 6, 2010

4 „Traian Băsescu: Nu Îmbrățișăm Teoria Autonomiei Pe Criterii Etnice”, *România Liberă* (January 27, 2011)

5 Levente Szocs, „Ethnic Hungarian Chief in Romania Vows to Seek Autonomy”, *BBC Monitoring Europe - Political Supplied by BBC Worldwide Monitoring* March 8, 2011

JUN, Li. „A Sovereignty Dilemma.” *Beijing Review* 50, no. 12 (March 22, 2007a): 12-13.

KALDOR, Mary. *New and Old Wars: Organized Violence in a Global Era*. 2nd ed. Stanford, California: Stanford University Press, 2007.

„Libya: France Recognizes Rebels as Government.” *BBC News* (March 10, 2011b).

LÖWENHEIM, Oded and PALTIEL, Jeremy, „Defining Sovereignty.” Conference Papers -- International Studies Association, March 9, 2004.

MOISEEV, Aleksei, „The Kosovo Precedent and the System of International Law”, *International Affairs: A Russian Journal of World Politics, Diplomacy & International Relations* 54, no. 4 (July, 2008): 136-144.

MUHARREMI, Robert. „Kosovo’s Declaration of Independence: Self-Determination and Sovereignty Revisited.” *Review of Central & East European Law* 33, no. 4 (October, 2008): 401-435.

„New Party of Ethnic Hungarians in Romania to Seek Territorial Autonomy”, *BBC Monitoring Europe - Political Supplied by BBC Worldwide Monitoring*, December 6, 2010.

OBAMA, Barack. „Remarks by the President in Address to the Nation on Libya at the National Defense University”, *The White House* (March 28, 2011).

„Opposition Leader Campaigns in Romania for Ethnic Hungarian Autonomy”, *BBC Monitoring Europe - Political Supplied by BBC Worldwide Monitoring*, May 26, 2008.

„Romanian Premier Reminds MEP Tokes Constitution must be Respected”, *BBC Monitoring Europe - Political Supplied by BBC Worldwide Monitoring*, July 23, 2010.

SOFER, Sasson. „The Prominence of Historical Demarcations: Westphalia and the New World Order”, *Diplomacy & Statecraft* 20, no. 1 (March, 2009): 1-19.

SZOC, Levente. „Ethnic Hungarian Chief in Romania Vows to Seek Autonomy”, *BBC Monitoring Europe - Political Supplied by BBC Worldwide Monitoring*, March 8, 2011.

United Nations Security Council Resolution 1973, (2011).

VADIM, Tudor: „Nu Există Niciun Ținut Secuiesc, Aici Este România”, *Mediafax Romania* (March 20, 2010).

Imigrația musulmană și identitatea națională în Europa. Împreună sau separați?

■ DANIELA MIHAELA SPÎNU

[The University of Bucharest]

Abstract

In recent years european countries have begun to question the success of multiculturalism, promoted under the impetus of „the unity and diversity” logo, outlining Muslim immigration as a threat to national identity. How the officials speech outline the muslim immigration-national identity duality, which are the terms that are translating this crisis and how they are interpreted in the muslim countries, here are some questions that will structure the presence article.

Keywords

muslims, immigration, national identity, islamophobia, multiculturalism, security

Introducere

„Societatea multiculturală în care imigranții și localnicii să trăiască mulțumiți unii lângă alții a eșuat. A eșuat total”¹. Declarația, aparținând cancelarului german Angela Merkel, șoca lumea diplomatică la momentul respectiv, ridicând multe semne de întrebare cu privire la poziția unor state „nucleu” fata de problematica multiculturalismului grosso modo și al integrării comunităților de migranți, cu precădere musulmani, stricto sensu.

Declarația nu este unică în peisajistica germană în condițiile în care Horst Seehofer², premierul Bavariei și membru al coaliției Uniunii Social Creștine îndemna la stoparea imigrației din Turcia și statele arabe.

Ceea ce este deosebit de relevant este faptul că aceste poziții sensibile au declanșat în scurt timp o succesiune de abordări diplomatice similare ale unor oficiali importanți din Marea Britanie, Franța sau Olanda.

Urmând această linie generală, David Cameron declara pe 5 februarie

1 Televiziunea Romana, „Merkel anunță eșecul societății multiculturale”, 17 octombrie 2010, <http://www.tvr.ro/articol.php?id=90748>.

2 Matthew Weaver, „Angela Merkel: German multiculturalism has utterly failed”, The Guardian, (<http://www.guardian.co.uk/world/2010/oct/17/angela-merkel-german-multiculturalism-failed>) 17 octombrie 2010.

2010 la Conferința de Securitate de la München că Marea Britanie are nevoie de o întărire a identității naționale pentru a opera cu o mai mare eficacitate împotriva extremismului, radicalizării și terorismului. Doctrina multiculturalismului ce încuraja culturi diferite de a trăi separat unele de altele, separate chiar de curentul principal al societății gazdă, chestiona asupra capacității de integrare a musulmanilor în noile state. În egală măsură, Cameron se poziționa în favoarea renunțării la toleranța pasivă, principiu cedat în sprijinul multiculturalismului, în schimbul promovării unui „liberalism musculos”¹. Ori tocmai acest liberalism musculos viza pe de o parte amenințarea la adresa comunității musulmane cu blocarea finanțărilor dacă nu sprijină drepturile femeilor (a se vedea discuțiile mai vechi cu privire la valul Islamic și burqa), iar pe de altă parte se concentra pe respingerea sugestiilor potrivit cărora politica externă poate stopa amenințarea teroristă.

A priori, poziția lui Cameron s-a focusat pe conștientizarea cauzelor „home-grown” ale ideologiei extremiste, contur în care multiculturalismul, ca politică națională, a trecut cu vederea comunitățile segregate a căror comportamente deviau de la valorile societății occidentale. Prin această ultimă particularitate multiculturalismul de stat a „eșuat în emiterea unei viziuni despre societate, din care tinerii musulmani să simtă că fac parte. În căutarea unui element cu care să se identifice și căruia să îi aparțină, ideologia extremistă poate fi opțiunea „”².

Ideea este rezumată, în termeni mult mai generali, și de președintele Franței, Nicolas Sarkozy, care afirmă „în toate democrațiile noastre, ne-am preocupat mai mult de identitatea celui care ajunge în țară și mai puțin de identitatea țării care îl primește”³, punând accent pe datoria imigrantului de a se integra în corpul cetățenesc „nu vrem o societate în care comunitățile să coexiste unele alături de celelalte. Dacă vin în Franța, trebuie să accepte că fac parte dintr-o singură comunitate, comunitatea națională”⁴.

Nici primul ministru olandez, Maxime Verhagen nu s-a abătut de la acest memorandum colectiv împotriva multiculturalismului declarând că cetățenii olandezi nu se mai simt „acasă în propria țară”⁵.

Reluând o temă tratată intens încă de la începutul anilor 1990, Stanley Hoffman⁶ susținea că statele occidentale sunt astăzi invadate „nu de către armate și tancuri, ci de emigranți care vorbesc alte limbi, venerază alți Dumnezei, aparțin altor culturi, le vor lua slujbele, le vor ocupa pământurile, vor trăi departe de sistemul de prosperitate și le vor amenința modul de viață”, ele reiterează o serie de discursuri și atitudini cu privire la conexiunea imigrație-identitate națională. Un lucru este cert: ele nu sunt nici pe departe noi.

Binomul imigrație/identitate națională a fost de altfel una dintre axele centrale ale campaniei prezidențiale franceze din 2007, candidata socialistă Ségolène Royal sugerând fiecărui francez să dețină drapelul național, în timp ce Nicolas Sarkozy promitea crearea unui Minister al Imigrației și Identității naționale⁷. Mai mult, dez-

1 BBC News, „State multiculturalism has failed, says David Cameron”, 5 februarie 2011, (<http://www.bbc.co.uk/news/uk-politics-12371994>).

2 Oliver Wright, Jerome Taylor, „Cameron: My war on multiculturalism”, The Independent, 5 februarie 2011 (<http://www.independent.co.uk/news/uk/politics/cameron-my-war-on-multiculturalism-2205074.html>).

3 „Sarkozy: le multiculturalisme, «un échec»”, *Le Figaro*, 10 februarie 2011, (<http://www.lefigaro.fr/flash-actu/2011/02/10/97001-20110210FILWWW00731-sarkozy-le-multiculturalisme-un-echec.php>).

4 „Sarkozy: le multiculturalisme, «un échec”.

5 „Multiculturalism has failed: Verhagen”, *Dutch News*, 15 februarie 2011 (http://www.dutchnews.nl/news/archives/2011/02/multiculturalism_has_failed_ve.php).

6 Staley Hoffman, „The Case for Leadership”, *Foreign Policy* 81 (1990-1991):30.

7 „L'identité nationale en 10 questions”, *Le Point*, 2 noiembrie 2010, (<http://www.lepoint.fr/actualites-societe/2009-11-02/debat-l-identite-nationale-en-10-questions/920/0/391057>).

baterile de la nivel european traduc îngrijorările manifestate la nivel de state europene cu un procent ridicat al imigranților musulmani, ca Franța și Germania. Spre exemplu, un sondaj de opinie efectuat de Le Monde¹ susține că 68% dintre francezi și 75% dintre germani consideră că musulmanii nu sunt bine integrați în societate, în timp ce 42% dintre francezi și 40% dintre germani asociază imigrația musulmană cu atacul la adresa identității naționale.

Percepuți ca „manifestarea amenințărilor”, atacul la adresa democrației², bogey man-ul societății moderne, migranții apar în limbajul autorităților naționale ca un risc la adresa locurilor de muncă, simbolul creșterii criminalității sau chiar ca factor destabilizator al identității naționale prin subminarea valorilor culturale. Pe această traiectorie, întrebări de tipul „constituie imigrația un risc real sau imaginar la adresa identității statelor europene?” sunt mai mult decât legitime.

Imigrația musulmană și identitatea națională. Nașterea Islamofobiei

Pilonul identității naționale, susține Anna Triandafyllidou³, este redat de capacitatea de a defini cine este membrul unei comunități și cine este străinul. Urmând această linie generală, esența a ceea ce conceptul de „noi” simbolizează nu cristalizează specificitatea culturală sau unicitatea unei națiuni, ci, mai degrabă, reunește filamentele unei identități ale carei principii contrastează cu cele ale conceptului de „ei”.

Pe de altă parte, Gellner sugerează că pentru ca doi indivizi să facă parte din aceeași națiune trebuie să se identifice în primul rând cu o cultură comună⁴.

Aceste poziții sunt interesante în măsura în care imigrația impune o „absență/prezență” ce contravine ordinii naționale: imigranțul este pe de o parte absent în interiorul statului națiune cărui îi aparține, iar pe de altă parte este prezent pe teritoriul unui stat cu care nu se identifică. Ori în condițiile în care organizarea lumii se raportează la state și state națiuni, absența din statul de origine și prezența într-o țară străină conduce la excluderea imigranțului din ambele societăți.

Per se, paradoxul este conturat de Abdelmalek Sayad care susține că „*imigrația și dublura sa, emigrația oferă ocazia de a confrunța în practică, prin experiență, ordinea națională, mai precis distincția dintre național și non-național. Imigranțul periclitează ordinea națională forțând să creadă ceea ce nu există, să creadă ceea ce nu ar trebui să fie crezut că există.*”⁵

Triada migrație – securitate- islamofobie se înscrie în logica evenimentelor teroriste începând cu cele de la 11 septembrie 2001 și continuând cu cele de la Madrid sau Londra, evenimente care au conturat o nouă paradigmă, aflată am spune în contradicției celei gândite de Fukuyama la începutul anilor '90, cea a sfârșitului unității de timp, de loc și de acțiune. Atacurile teroriste nu au făcut decât să amplifice tensiunile dintre migranții musulmani și populația majoritară, conducând la ceea ce

1 Petter Allen, „Islam now considered 'a threat' to national identity by almost half of French and Germans, according to new poll”, Daily Mail, 16 ianuarie 2011, (<http://www.dailymail.co.uk/news/article-1344624/Islam-seen-threat-national-identity-half-French-Germans.html>), accesat 10 februarie 2011.

2 Marco Martiniello, „The New migratory Europe: Towards a proactive immigration policy?” în Craig, Parssons, M., Timothy, Smeeding „*Immigration and the Transformation of Europe*”, (Cambridge University Press), 299.

3 Anna Triandafyllidou, „Immigrants and National Identity in Europe”, (London: Routledge, 2001).

4 Ernest Gellner, „Nations and Nationalism”, (Oxford: Blackwell Publishing Ltd, 1983), 7.

5 Abdelmalek Sayad, „L'immigration ou les paradoxes de l'altérité”, (Bruxelles, l'Homme, 1991) 292.

avea să fie cunoscut sub numele de islamofobia. Reunind „toate formele de discurs, atât interviuri cât și acte, sugerând că emană dintr-un centru ideologic identic – frica (fobia) irațională de islam”¹, islamofobia se articulează în statele cu procent destul de mare de migranți musulmani. Unii autori, ca Astrid Bottcher, susțin că nu avem de-a face cu o conceptualizare a termenului, ci asistăm mai degrabă la o contextualizare a lui. Discursul cu privire la islamofobie se concentrează în jurul unei mitologii a complotului dominată de frica desăvârșirii Eurabiei datorate ratei mari de nașteri a imigranților musulmani². Islamofobia conturează imaginea negativă a musulmanilor discriminați datorită unor contexte faptice, imaginate sau atribuite identificării cu religia islamică. Sabine Schiffer, trasează o linie de demarcație între conceptul de „*islamcritique*” și „*islamofobia*” sugerând că dacă primul termen critică anumite interpretări din Coran și Hadith și nu se referă la musulmani în calitate de bloc monolitic, cel de-al doilea face trimitere, citând din cele două surse religioase, la lipsa de moralitate a musulmanilor, prezența celor din urmă pe teritoriul statelor gazdă fiind percepută ca formă de ocupație³. Efectele acestei clasificări sunt deosebit de importante în măsura în care dacă „*islamcritique*” are obiectivul de a facilita integrarea musulmanilor în statele europene, „*islamophobia*” determină segregarea. Alți autori, ca Robert Spencer⁴, apreciază că „*islamofobia*” nu este decât un instrument creat de islamişti moderați pentru a atrage atenția de la acțiunile jihadistice ale teroriștilor.

Imigrația musulmană și insecuritatea. Construirea socială și politică a „islamofobiei”

La câteva săptămâni după atentatele teroriste de la Londra, apariția unui tânăr cu trăsături orientale și ghiozdan negru intrând într-un vagon al metroului londonez⁵ a stârnit panică printre călători. Unii au coborât, în timp ce alții au preferat să se retragă în vagonul alăturat.

După scurt timp de la referendumul din Elveția privind interzicerea construcției minaretelor, un sondaj efectuat în Franța susținea că 57%⁶ dintre francezi ar vota în mod identic în timp ce 47% ar fi în favoarea interzicerii moscheelor.

În Feijennoord Rotterdam, cândva cartierul muncitorilor portuari, astăzi cartierul imigranților, construirea celei mai mari moschei din Europa, Es-Salam, proiectată de un renumit birou de arhitectură olandez, a produs dispute în rândul locuitorilor orașului. Reacțiile scandaloase nu au fost determinate de împotrivirea din percepțe religioase și nici de „înălțimea minaretelor” (a căror construire a fost interzisă în Elveția prin referendumul din 2009), ci esențialmente datorită faptului că prin materializarea acestui proiect va fi depășită înălțimea instalațiilor de iluminat ale stadionului de fotbal⁷.

1 Jocelyne Cesari, „Securitization and religious divides in Europe. Muslims in Western Europe after 9/11. Why the term islamophobia is more a predicament than an explanation”, Liberty and Security, 2006, (http://www.libertysecurity.org/IMG/pdf_Challenge_Project_report.pdf) accesat 20 ianuarie 2011.

2 Astrid Bottcher, „Islamophobia? The German Discussion about islamophobia”, (2006) (<http://www.cepsr.com/dwnld/botticher2009020306.pdf>).

3 Astrid Bottcher, „Islamophobia? The German Discussion”, 218.

4 Robert Spencer, „Islamophobia and today's ideological jihad” în Robert, SPENCER, „*The Political Incorrect guide to islam*”, (Regnery Publishing, 2005), 195-197.

5 Alexandru Hancu, „Oameni, spaime, sondaje”, *Revista22*, 10 august 2005, (<http://www.revista22.ro/oameni-spaime-sondaje-1950.html>).

6 „National identity: Who is really French?” *France24*, 5 februarie 2010, (<http://www.france24.com/en/20100122-national-identity-marseille-belsunce-immigration-mosque-islam-debate-james-andre>).

7 Sabine Rieder, „Multiethnic Rotterdam își caută identitatea ca oraș”, *Lettre Internationale* 75, (2010):32-34.

Același oraș multicultural, prezintă alte astfel de exemple. În timpul unei ședințe la tribunal avocații musulmani au refuzat să se ridice la intrarea judecătorilor precizând că textul Coranului îi învață că toți oamenii sunt egali, iar în 2008 De Telegraaf, un ziar local, relatează despre cazurile a peste 172 de bărbați care sunt căsătoriți cu două sau chiar 3 femei.

Exemplele menționate mai sus radiografiază pe de o parte diferențele culturale, iar pe de altă parte incidența stereotipurilor la nivelul societăților europene. Paul Scheffer, un renumit ziarist olandez, prezenta aceste diferențe în termenii unei „drame multiculturale”¹.

„Drama” imigranților musulmani se produce, afirma acesta, datorită unei toleranțe greșit interpretate de societatea majoritară cu scopul evitării conflictelor, toleranță ce are ca efect final creșterea violenței în rândul imigranților în detrimentul respectării legilor².

În Franța, stat în care se regăsesc 6 milioane³ de musulmani, problematica dintre religie și amenințarea la adresa identității naționale devine cu atât mai dezbătută la nivel de opinie publică în termeni de securitate. Spre exemplu, emisiunea canalului France 3 « Ce soir ou jamais » avându-i ca protagoniști pe Abdelwahab Meddeb, scriitor și producătorul unei emisuni despre Cultura Islamului, și Tariq Ramadan, fost consilier al guvernului englez pentru probleme legate de islam, a subliniat două viziuni paralele a percepției asupra islamului la nivel de Occident. „Religia este altceva decât acest calcul meschin între viață și moarte”⁴, afirma Abdelwahab Meddeb, ori tocmai această percepție asupra tezelor islamului are capacitatea de a corupe din interior. Soluția propusă nu putea fi decât despecificarea islamului, proces tradus prin degajarea de dogma religioasă care nu corespunde realității. Tariq Ramadan se poziționează însă în susținerea unei noi conceptualizări, cea care vizează „dubla autocritică”. În calitate de imigrant, individul trebuie să reflecteze asupra lecturii acestor texte recurgând la o critică a lor atât ca musulman cât și ca occidental.

Urmărind această contextualizare, cu ceva timp în urmă, Francis Fukuyama, susținea o conferință la Washington DC cu privire la identitate, imigrație și viitorul democrației liberale⁵. Întrebat fiind cum vede integrarea imigranților în democrațiile liberale, Fukuyama atrăgea atenția asupra relației conflictuale dintre societățile gazdă și integrarea minorităților culturale „mai ales a celor care provin din țările musulmane”⁶. Există semnale negative pe acest palier, afirma acesta: atentatele din Madrid, asasinarea regizorului Theo Van Gogh de către Mohamed Bouyeri la Amsterdam, atentatele din Londra, revoltele din suburbiile Franței.

Fukuyama se desprinde de falia religioasă în construirea argumentației sale, mișcând pe o abordare mai degrabă sociologică. Preluând modelul lui Tonnies, altfel spus distincția Gemeinschaft – Gesellschaft, istoricul analizează această înclinație spre violență a comunităților de imigranți musulmani în raport cu modificările impuse de tranziția de la o societate închisă, supusă unui set de valori riguros structurate, la o societate modernă, de consum, axată pe principii liberale. Identitatea devine problematică în momentul în care musulmanii părăsesc societățile tradiționale emigrând. Situația comportă o serie de anomalii în condițiile în care „identitatea unui individ

1 Rieder, *Multietnicul Rotterdam*, 34.

2 Rosemarie Sackmann, Bernhard, Peters, Thomas, Faista, „Identity and integration. Migrants in Western Europe”, (Ashgate, 2003), 60.

3 Mihai Ștefan Dinu, „Rolul religiei în construcția viitoarei Europe”, (București Universitatea Națională de Apărare Carol I, 2009), (http://cssas.unap.ro/ro/pdf_studii/rolul_religiei_in_constructia_viitoarei_europe.pdf).

4 Tariq Ramadan, Abdelwahab Meddeb, Mecanopolis, (2008), (<http://www.mecanopolis.org/?p=350>).

5 Francis Fukuyama, „Identity, Immigration and Democracy”, *Journal of Democracy* Vol 17, 2, (2006)

6 Francis Fukuyama, *Identity*, 6.

musulman nu mai este susținută de societate, asupra lui existând o presiune puternică pentru a se conforma normelor culturale predominante în societățile occidentale”¹. Astfel de abateri conferă o explicație coerentă unor întrebări ce fac distincția între ceea ce este permis (halal) și ceea ce este interzis (haram). La intersecția acestor problematici identitare se naște, afirmă istoricul, islamismul radical și jihadismul. Asistăm la ceea ce Abdelwahab Meddeb numește despecificarea islamului. Identitatea musulmană devine mai curând o particularitate de credință interioară decât una de aliniere la o practică socială exterioară. Totodată, acest șablon de analiză permite extrapolarea unei alte dimensiuni: creșterea criminalității în rândul celei de-a două generații de imigranți: „prizonieri între două culturi cu care nu se pot identifica sunt atrași în mod deosebit de ideologia universalistă pe care o oferă jihadismul contemporan”² (cu titlu de exemplu, majoritatea imigranților din Germania manifestă o puternică reacție de respingere a societății germane, respectiv a identității germane³).

Ca o prelungire a acestei aserțiuni, Pierre Hassner, filosof și expert în relații internaționale publica pe situl Aljazeera un articol intitulat „Geopolitica Pasiunii”⁴ încercând să surprindă câteva dintre particularitățile lumii arabe. Această geopolitică a pasiunii gravitează în jurul a trei mari teme: frica, aspirația către securitate, bunuri materiale, onoare, mândrie și căutarea gloriei, statusului și recunoașterea drepturilor și meritelor. Negarea acestor trei pasiuni va duce la dezlănțuirea furiei.

Această particularitate generează una dintre cele mai reprezentative dileme a „islamizării Europei”: „fie îi învățăm pe musulmani să fie cetățeni globali care trăiesc în societăți democratice pluraliste, fie, din contră, islamiștii câștigă”⁵. Interpretarea traduce o traiectorie certă: slabă integrare a migranților musulmani va duce la „islamicizarea Europei”.

O altă discuție care conduce la islamofobie în calitate de factor destabilizator este construcția politică ce legitimează astfel de atitudini. Dezbaterile cu privire la interzicerea vălului Islamic într-o serie de state europene amplifică starea de tensiune între migranții musulmani și populația majoritară, rădicând o serie de semne de întrebare în ceea ce privește asocierea apartenenței religioase a cetățenilor cu ideea de amenințare la adresa identității statelor națiune.

Încă din 1994, într-un articol din *Le Point*, Ministrul francez al Educației de la acea vreme, François Bayron, făcea referire la purtarea vălului islamic ca la o amenințare la adresa valorilor identitare sugerând „Dorința națională nu poate fi ignorată. Vom continua să acceptăm semne religioase discrete, dar nu vom putea accepta semne ostentative care divid copiii noștri”⁶. În condițiile unei susțineri masive a populației, 86% dintre francezi opunându-se purtării vălului în școli, în octombrie 1994 poziția adoptată la nivel declarativ se transforma în acțiuni operative, poliția fiind chemată în Lille pentru a împiedica pătrunderea în incinta unei școli a unui grup de 22 de eleve ce purtau vălul islamic.

Discuțiile care privesc interzicerea anumitor simboluri religioase islamice descriu în prezent rolul identității naționale și locul religiei în societățile europene.

1 Francis Fukuyama, *Identity*, 10.

2 Francis Fukuyama, *Identity*, 11.

3 Kerstin Reich, „Immigration and Juvenile Delinquency in Germany” în D., Freilich, Joshua Guerette, T., Rob, *Migration, culture conflict, crime and terrorism*, (Ashgate, 2006), 89.

4 Pierre Hassner, „The Geopolitics of Passions”, Aljazeera, 29 august 2010, (<http://english.aljazeera.net/focus/2010/08/20100818102020494849.html>).

5 Jonathan Laurence, „Managing transnational islam: muslims and the state in Western Europe”, în Craig, Parsons, Timothy M. Smeeding, *Immigration and the transformation of Europe*, (Cambridge, 2006), 252.

6 Nezar Al Sayyad, Manuel Castells, „Muslim Europe or Europe-Islam. Politics, Culture and citizenship in the age of Globalization”, (Lexington, 2002), 13.

La nivelul societății franceze dezbaterea cu privire la interzicerea purtării „burqa” gravitează în jurul conceptului de identitate și securitate națională, în măsura în care Sarkozy apreciază burqa drept simbol al suprimării drepturilor femeilor, iar o Comisie Parlamentară recomanda interzicerea purtării burqa în locuri ca spitale și transportul public, menționând „vizibilitatea feței în spațiul public este esențială securității noastre, fiind o condiție de a trăi împreună”¹. În alte state europene, ca Germania, Olanda sau Belgia interzicerea purtării burqa se înscrie într-un lung șir al demonstrațiilor privind drepturile femeilor și lupta împotriva acestei „închisori mobile”², în timp ce în Elveția referendumul privind interzicerea construcției minaretelor a obținut 57,5 % din voturi, acțiunea fiind interpretată ca „expresia fricii și a îngrijorării privind acțiunile extremiste care resping tradițiile țării”³.

Reacția lumii islamice față de „islamofobie”

Într-un articol intitulat sugestiv „Vin musulmanii”, publicat într-un ziar saudit, se vorbea despre faptul că indiferent ce cred „europenii despre musulmani și despre viitorul val de migranți, continentul are nevoie cu desăvârșire de sânge și idei noi”⁴. Mai mult, datorită numărului imigranților musulmani, unele dintre orașele europene încep să semene tot mai mult cu Beirut, Istanbul sau orice alt oraș din Orientul Mijlociu.

Critică dezvoltată la nivel de presă scrisă se focusează în special pe interzicerea purtării vălului islamic sau al burka în calitate de „pericol la adresa securității”, totul în contextul în care, susțin ziariștii, la nivelul statelor europene „nuditatea de pe străzi și sexul pe plajă sunt considerate a fi afișate în numele artei sau a libertății individuale”⁵.

O altă axă criticată este cea a manipulării media, limbajul utilizat pentru a descrie prezența musulmanilor în Europa oscilând între concepte ca jihad, război, radical sau extremism, conducând la perceperea islamului ca o problemă *per se*⁶.

Una dintre cea mai cunoscută voci ale islamului rămâne cea a lui Tarik Ramadan care, urmărind linia impusă de Francis Fukuyama în ceea ce privește identitatea musulmanilor din Vest, susține că globalizarea a determinat ca vechile puncte de referință tradiționale ale migranților să dispară. Epoca în care trăim, susține acesta, este mult mai complexă și diversă și, deci, nu mai poate fi explicată prin dualitatea Dar al Islam-Dar al Harb. Utilizând conceptul de „personalitate musulmană”, Ramadan vorbește despre apariția unei noi forme de islam, cel european, potrivit profiului migranțului musulman „credincios principiilor islamului, îmbrăcat în cultura europeană și împământănit în cultura vestică”⁷. Manifestul pentru un nou „noi”⁸

1 Kayvan Farzaneh, „Europe’s Burka Wars”, *Foreign Policy*, (2010), (http://www.foreignpolicy.com/articles/2010/05/11/europe_s_burqa_wars).

2 Farzaneh, „Europe’s Burka Wars”, (2010), (http://www.foreignpolicy.com/articles/2010/05/11/europe_s_burqa_wars).

3 B. Chernitsky, „Worldwide Muslim Reactions to Switzerland’s Anti-Minaret Referendum”, MEMRI, 10 Ianuarie 2010, Inquiry and Analysis Series Report, No.579. (<http://www.memri.org/report/on/o/o/o/o/o/o/3895.html>).

4 Saudi Columnist: „Brussels increasingly looks like any great Middle East City”, MEMRI, 19 mai 2010, Special Dispatch, No.2964, (<http://www.memri.org/report/en/o/o/o/o/o/o/4182.htm>).

5 Saudi Columnist: „Brussels increasingly looks like any great Middle East City”, MEMRI, 19 mai 2010, Special Dispatch, No.2964, (<http://www.memri.org/report/en/o/o/o/o/o/o/4182.htm>).

6 Tarik Ramadan, „How should muslims respond to globalization”, 11 noiembrie 2010, (<http://www.tariqramadan.com/How-Should-Muslims-Respond-to.html>).

7 Tarik Ramadan, „Western muslims and the future of Islam”, (Oxford, Oxford University Press, 2004), 4.

8 Tarik Ramadan, Manifesto for a New „WE”, (2006), (http://www.tariqramadan.com/?page=pdf&id_article=738).

publicat în 2006 făcea apel la necesitatea musulmanilor migranți de a renunța la atitudinea de victimă și de minoritate discriminată în favoarea unei participări active la nivelul societăților gazdă. Renunțarea la izolarea socială, religioasă și culturală ar fi fost contraponderea tezei incapacității musulmanilor de a se integra și echivalentul tranziției de la „o lentă revoluție a fricii” la o „determinantă revoluție a încrederii”.

Deși teza lui Samuel Huntington cu „ciocnirea civilizațiilor” a fost destul de criticată, Ramadan argumentează faptul că dacă această idee nu are un corespondent în realitate, ingredientele ce ar putea duce la definitivarea acestei teze sunt tot mai prezente la nivelul statelor europene: o slabă comunicare între europeni și migranții musulmani, acceptarea unor stereotipuri, interese politice și geostrategice divergente, lipsa unei imagini clare a musulmanilor migranți despre cum vor să fie percepuți în statele vestice: „musulmani” sau mai degrabă „pakistanezi, turci sau arabi”. Concluzia la care ajunge Tarik Ramadan este extrem de interesantă în măsura în care susține că viitorul dialog dintre civilizații nu va avea loc între frontierele geopolitice reprezentate de facto de „islam” și „occident”, ci se va derula în cadrul societăților europene¹.

Concluzii

La nivelul statelor europene nu există o poziție comună în ceea ce privește amenințarea musulmană racordată la eșecul multiculturalismului. Sunt migranții musulmani o amenințare la adresa statelor vestice pentru că refuză să consume alimente care nu sunt premise sau trebuie ca aceștia să manifeste acțiuni violente față de guvernele care i-au adoptat pentru a fi considerați un risc? De altfel, este islamul radical, și implicit terorismul, singurul risc la adresa statelor vestice sau cultura Europei este în pericol datorită prezenței acestora pe teritoriul său?

Interzicerea unor însemne religioase, discuție ce datează încă din 1994 dar care a luat amploare în ultimii doi ani, ridică o serie de dileme în ceea ce privește capacitatea statelor europene de a pune în practică ideea multiculturalismului și a „unității în diversitate” promovată la nivelul Uniunii Europene, cu mult înainte ca liderii europeni să promoveze „eșecul” multiculturalismului. În prezent, multiculturalismul este mascat de un cumul de concepte ca secularizare, segregare, integrare, asimilare, în timp ce mass-media conturează profilul migranților musulmani în termeni ca extremism, violență, jihad, radicalizare.

Guvernele naționale vorbesc despre nivelul economic scăzut al acestei minorități, despre criza identității, slabă educație și incapacitatea lor de a se integra în societățile occidentale în măsura în care deteritorializarea a dizolvat sentimentul de apartenență la vreun stat națiune. Același guverne vorbesc despre tendința musulmanilor din vest de a forma comunități religioase închise, ceea ce duce la ghetorizare și radicalizare. Pe acest fond, declarațiile care certifică sfârșitul multiculturalismului, nu numai că nu vor stopa amenințarea teroristă, dar asemenea pozițiilor abordate după intervenția în Irak și Afganistan care shîtau scenarii apocaliptice ale islamofobiei, vor duce la amplificarea potențialului de radicalizare. Cu atât mai mult cu cât, discursurile fac trimitere la identitatea națională și întărirea valorilor culturale dominante.

Întrebarea este dacă oare aceleași guverne vor să integreze comunitatea musulmană și dacă da, oare integrarea este sinonimă cu lupta împotriva islamului? Dacă acest lucru ar fi adevărat, atunci, spune Pierre Manent, ar trebui să știm „nu pentru a câștiga acest război, pentru că nu am vrea să-l pierdem, ci pentru a pregăti cu seriozitate pacea”².

1 Tarik Ramadan, „Western muslims and”, 226.

2 Pierre Manent, „Rațiunea Națiunilor. Reflexii asupra democrației în Europa”, (București, Nemira, 2007), 79.

BIBLIOGRAFIE

Surse Directe

- FREILICH, D., GUERETTE, Joshua, ROB, T., „*Migration, culture conflict, crime and terrorism*”, (Ashgate, 2006).
- FUKUYAMA, Francis, „Identity, Immigration and Democracy”, *Journal of Democracy* Vol 17, 2, (2006).
- GELLNER, Ernest, „Nations and Nationalism”, (Oxford, Blackwell Publishing Ltd, 1983).
- HOFFMAN, Staley, „The Case for Leadership”, *Foreign Policy* 81 (1990-1991):30.
- MANENT, Pierre, „*Rățiunea Națiunilor. Reflexii asupra democrației în Europa*”, (București, Nemira, 2007).
- PARSONS, Craig, SMEEDING, Timothy M. , „*Immigration and the transformation of Europe*”, (Cambridge, 2006).
- RAMADAN, Tarik, „Western muslims and the future of Islam”, (Oxford, Oxford University Press, 2004).
- RIEDER, Sabine, „Multietnicul Rotterdam își caută identitatea ca oraș”, *Lettre Internationale* 75, (2010):32-34.
- SACKMANN, Rosemarie, PETERS, Bernhard, FAISTA, Thomas, „Identity and integration. Migrants in Western Europe”, (Ashgate, 2003).
- SAYAD, Abdelmalek, „*L’immigration ou les paradoxes de l’altérité*”, (Bruxelles, l’Homme, 1991).
- SPENCER, Robert, „*The Political Incorrect guide to islam*”, (Regnery Publishing, 2005).
- AL SAYYAD, Nezar, CASTELLS, Manuel, „Muslim Europe or Europe-Islam. Politics, Culture and citizenship in the age of Globalization”, (Lexington, 2002).
- TRIANDAFYLIDOU, Anna, „Immigrants and National Identity in Europe”, (London, Routledge, 2001).

Surse Internet

- ALLEN, Petter, „Islam now considered ‚a threat’ to national identity by almost half of French and Germans, according to new poll”, *Daily Mail*, 16 ianuarie 2011, (<http://www.dailymail.co.uk/news/article-1344624/Islam-seen-threat-national-identity-half-French-Germans.html>), accesat 10 februarie 2011.
- BOTTICHER, Astrid, „Islamophobia? The German Discussion about islamophobia”, (2006) (<http://www.cepsr.com/dwnld/botticher2009020306.pdf>).
- BBC News, „State multiculturalism has failed, says David Cameron”, 5 februarie 2011, (<http://www.bbc.co.uk/news/uk-politics-12371994>).
- CHERNITSKY, B., „Worldwide Muslim Reactions to Switzerland’s Anti-Minaret Referendum”, MEMRI, 10 ianuarie 2010, Inquiry and Analysis Series Report, No.579. (<http://www.memri.org/report/on/o/o/o/o/o/o/3895.html>).
- CESARI, Jocelyne, „Securitization and religious divides in Europe. Muslims in Western Europe after 9/11. Why the term islamophobia is more a predicament than an explanation”, *Liberty and Security*, 2006, (http://www.libertysecurity.org/IMG/pdf_Challenge_Project_report.pdf).
- DINU, Mihai Stefan, „Rolul religiei în construcția viitoarei Europe”, (București Universitatea Națională de Apărare Carol I, 2009), (http://cssas.unap.ro/ro/pdf_studii/rolul_religiei_in_constructia_viitoarei_europe.pdf).
- FARZANEH, Kayvan, „Europe’s Burka Wars”, *Foreign Policy*, (2010), (http://www.foreignpolicy.com/articles/2010/05/11/europe_s_burqa_wars).
- HANCU, Alexandru, „Oameni, spaime, sondaje”, *Revista22*, 10 august 2005, (<http://www.revista22.ro/oameni-spaime-sondaje-1950.html>).
- HASSNER, Pierre, „*The Geopolitics of Passions*”, *AlJazeera*, 29 august 2010, (<http://english.aljazeera.net/focus/2010/08/2010818102020494849.html>).

RAMADAN, Tarik, „How should muslims respond to globalization”, 11 noiembrie 2010, (<http://www.tariqramadan.com/How-Should-Muslims-Respond-to.html>).

RAMADAN, Tarik, „ Manifesto for a New „WE”, (2006), (http://www.tariqramadan.com/?page=pdf&id_article=738).

RAMADAN, Tarik, MEDDEB, Abdelwahab, Mekanopolis, (2008), (<http://www.mekanopolis.org/?p=350>).

WEAVER, Matthew, „Angela Merkel: German multiculturalism has utterly failed”, *The Guardian*, (<http://www.guardian.co.uk/world/2010/oct/17/angela-merkel-german-multiculturalism-failed>) 17 octombrie 2010.

WRIGHT, Oliver, TAYLOR, Jerome, „Cameron: My war on multiculturalism”, *The Independent*, 5 februarie 2011 (<http://www.independent.co.uk/news/uk/politics/cameron-my-war-on-multiculturalism-2205074.html>).

„Sarkozy: le multiculturalisme, «un échec»” , *Le Figaro*, 10 februarie 2011, (<http://www.lefigaro.fr/flash-actu/2011/02/10/97001-20110210FILWWW00731-sarkozy-le-multiculturalisme-un-echec.php>).

„Multiculturalism has failed: Verhagen”, *Dutch News*, 15 februarie 2011 (http://www.dutchnews.nl/news/archives/2011/02/multiculturalism_has_failed_ve.php).

„L'identité nationale en 10 questions”, *Le Point*, 2 noiembrie 2010, (<http://www.lepoint.fr/actualites-societe/2009-11-02/debat-l-identite-nationale-en-10-questions/920/0/391057>).

„National identity: Who is really French?” *France24*, 5 februarie 2010, (<http://www.france24.com/en/20100122-national-identity-marseille-belsunce-immigration-mosque-islam-debate-james-andre>).

Saudi Columnist: „Brussels increasingly looks like any great Middle East City”, MEMRI, 19 mai 2010, Special Dispatch, No.2964, (<http://www.memri.org/report/en/o/o/o/o/o/o/4182.htm>).

Saudi Columnist: „Brussels increasingly looks like any great Middle East City”, MEMRI, 19 mai 2010, Special Dispatch, No.2964, (<http://www.memri.org/report/en/o/o/o/o/o/o/4182.htm>).

Televiziunea Romana, „Merkel anunță eșecul societății multiculturale”, 17 octombrie 2010, <http://www.tvr.ro/articol.php?id=90748>.

Migranții, între noua limbă și gândirea românească.

Scurte considerații asupra „sub-identităților” naționale¹

■ SORIN CRISTIAN SEMENIUC

[„Alexandru Ioan Cuza” University of Iași]

Abstract

One of the crucial conditions that must be met by Romanian citizens who go to work in European Union states is for them speak, at least for communication purposes, the language of their temporary foster society. On the background of personal conjunctures and of collective temporary tensions that burst in the countries where these migrants settle, their instinctive choice becomes apparent, aiming to facilitate their own and their children's integration into the society which offers „everything”: linguistic affiliation, which starts with the progressive abandonment of their mother tongue, including in their family environment. The process of adopting a new language, and, potentially, of a new way of thinking, is also sealed by the migrants' children being baptized with names chosen, accordingly, from Italian, French or Spanish onomastics.

Keywords

language, onomastics, identity, change, way of thinking

Preliminarii

În anul 2008, după numărul de migranți din țările Uniunii Europene, România ocupa locul 2, la egalitate cu Maroc (câte 1,7 milioane de persoane), primul loc fiind ocupat de Turcia (2,4 milioane)². În total, numărul de migranți din acest spațiu comunitar se ridica, la acel moment, la 31 de milioane, trei sferturi concentrându-se în Spania, Italia, Franța, Regatul Unit al Marii Britanii și Germania. În primele trei țări sunt prezenți și cei mai mulți români. Defalcăt, cifrele variază, raportându-se pentru începutul lui 2008 cifra de 734.800 de persoane prezente în Spania și 625.800 în Italia. Pentru sfârșitul aceluiași an, cifrele indicau 796.000 de migranți români pentru fiecare din cele două state. Pentru 2010, cifra totală estimată de Confederațiile Caritas România și Caritas Italia era de peste 2 milioane de persoane³. Alte statistici, cum ar fi cea

¹ Acknowledgements, This work was supported by the European Social Fund in Romania, under the responsibility of the Managing Authority for the Sectoral Operational Programme for Human Resources Development 2007-2013 [grant POSDRU/88/1.5/SI/47646].

² Antonio Ricci, „România: migrație și muncă în Italia înainte și după aderarea în UE”, trad. de Ana Maria Sărățean, în Franco Pittau, Antonio Ricci, Laura Ildiko Timșa (coord.), *Românii din Italia, între respingere și acceptare* (Roma: Editura Idos, Editura Sinos, 2010), 15-16.

³ Ricci, *România*, 16.

publicată la mijlocul anului 2010 de Organizația pentru Cooperare și Dezvoltare Economică (OCDE), în cadrul uneia dintre edițiile *Raportului asupra imigrației* arăta faptul că în Uniune se aflau aproximativ 2,5-2,7 milioane de migranți români. Raportate la întreaga populație a României, cifrele de mai sus sugerează că aproximativ 10% dintre conaționali sunt migranți – o masă absorbantă de noi realități, mai mult sau mai puțin diferite de cele inițiativ-formatoare. Este cert că asupra acestor oameni se exercită de către noua societate un efect, cu rezultate conștiente sau inconștiente, care lasă urme atât în mentalul individual, cât și în cel colectiv, *de aici*. Pare greu de evaluat, și chiar imposibil, scala efectelor migrației asupra societății românești, dar asemenea efecte există și vor exista. Poate cel mai elocvent potențial indicator este acela că în Italia, de exemplu, numărul elevilor români care studiază în școlile din această țară a atins cote importante, menționându-se, pentru perioade recente, cifra de 90.000 de copii integrați în sistemul de școlarizare italian¹, ba chiar de 150.000, alături de 2.843 de studenți². În perioada 2001-2007, în Italia s-au născut 40.000 de copii români, dintre care 9.000 doar în ultimul an cuprins în statistică³. Pe lângă alinierea acestor copii la un sistem de valori educațional diferit, nu trebuie neglijat nici efectul intern, cauzat de faptul că "România a pierdut secțiuni întregi aparținând generațiilor mai tinere"⁴.

Limbă și gândire

Una dintre condițiile-cheie, elementare, ale integrării temporare sau definitive în noua societate este aceea ca migrantul să demonstreze că și-a însușit cel puțin segmentele esențiale ale limbii din țara de adopție. Pe măsura evoluției în mijlocul componentilor-indivizi din viața de zi cu zi (vecin, coleg de muncă, angajator, vânzător din magazin etc), migrantul tinde să acorde din ce în ce mai multă atenție modului *cum vorbește*, având dorința de a contribui la un proces de comunicare "natural", fără bruiatul unui accent care sună diferit sau al unui nume care este greu de pronunțat de interlocutor. Intuitiv, migrantul observă că limba reprezintă o condiție pentru o inserție mai bună, pentru maximizarea șanselor sale de profit. Situațiile extreme⁵ aduc cu stringență în prim plan necesitatea unei asemenea alegeri, care presupune, în final, un efort originar de a renunța la *limba-mamă* în favoarea *limbii-mijloc*.

În acest sens, conform datelor prezente în arhiva Oficiului de Stare Civilă al Municipiului Iași⁶, locul unde migranții români cu domiciliul în zonă își transcriu cer-

1 Alexandru Cosmin Lupu, „Efectele migrației internaționale asupra României ultimelor decenii”, trad. de Laura Ildiko Timșa, în Franco Pittau, Antonio Ricci, Laura Ildiko Timșa (coord.), *Românii din Italia, între respingere și acceptare* (Roma: Editura Idos, Editura Sinnos, 2010), 79.

2 Ricci, *România*, 26.

3 *ibidem*.

4 Ricci, *România*, 27.

5 Iată, selectate din volumul invocat la nota precedentă, câteva dintre afirmațiile unor cercetători italieni referitoare la statutul migranților români din Italia după anul 2007, an caracterizat printr-un val de infracțiuni comise de conaționali noștri, acestea culminând cu „cazul Mailat”: „s-a manifestat frecvent tendința de revoltă împotriva românilor (și chiar mai mult, împotriva rromilor) de fiecare dată când apărea vreo știre neplăcută care, oricât de reprobabilă, nu justifica tendința de a învinui o întreagă colectivitate” (p. 5) „S-a răsfrânt asupra lor percepția negativă care până acum câțiva ani îi viza pe marocani, iar mai apoi pe albanezi”, „percepuți cu un soi de ostilitate, dacă nu chiar cu dispreț”, „simbolul fenomenului migrator care crește și generează teamă” (p. 10), „«țapul ipășitor» de serviciu” (p. 11), „românii apar în imaginarul colectiv italian sub forma hoardelor barbare care forțează cetatea civilizată, respectabilă și înstărită a Europei” (p. 51).

6 Numărul de certificate de naștere studiate: 1996 – 6.278, 1997 – 6.944, 2007 – 8.734, 2008 – 9.215. Au fost luate în calcul doar situațiile în care ambii părinți aveau naționalitate română.

tificatele de naștere ale copiilor născuți în străinătate, numărul celor care aleg să își boteze urmașii apelând la registrul onomastic al țării în care muncesc, este foarte mare, chiar dacă uneori există tendința de a face o concesie și de a așeza numele străin alături de unul neaș.

Iată o scurtă clasificare și posibile încadrări ale unor astfel de prenume, cu specificația că cele mai multe exemple provin din Italia:

- a) total italienești: Matteo, Roberto, Martina, Stefano-Davide, Edoardo-Gabriele, Tommaso, Raffaella, Riccardo, Endri-Gabriele, Irene, Stefano-Mattia, Alessandra-Giorgia, Filippo, Giulio-Ricardo, Maurizio, Marco, Mario-Toni, Fabiano-Claudio, Giovanni, Giada-Clarissa;
- b) combinații româno-italiene: Eduardo-Ionuț, Nicole-Julia-Adriana, Alessandro-Andrei, Michela-Daniela, Fabio-Valentin, Roberto-Vasile, Florin-Lorenzo, Giovanna-Simona;
- c) combinații româno-italiene care existau deja în România: Angel-Cristian, Francesca-Maria, Alessia, Luigi-Gabriel, Evelina-Emiliana;
- d) combinații între italiană și alte limbi: Katia-Paola, Alessandro-William, Alessia-Elizabeth, Oswaldo-Marco, Tommy-Raffaello;
- e) combinații între română și alte limbi: Ioana-Hillary;
- f) nume extra-italienești: Andrew-Nicholas, Jean-Louis, Jonathan, Alexander, Lukas-Richiard.

Exemplele din celelalte țări unde trăiesc migranți români sunt mai puține, dar fiecare s-ar putea încadra într-una dintre categoriile enumerate mai sus:

Franța: Serenada, Christina, Michael-Gilbert, Florin-Sornel;

Belgia: Damaris Presilia;

Spania: Ștefan-Raul, Nino Valentino, Alejandra Mihaela, Ana Jesica, Eduardo-Alejandro, Patricia Katherine, Miguel-Millen, Roberto-Andrei, Nahum, Diego, Emiliano-Gabriel, Ionela Beatriz, Carlos-Ionuț, Yolanda;

Anglia: Ethan-Stephan;

Irlanda: Christine, Nicole, Emily, Kevin-Robert, Sarah și Raphael (gemeni), George-Michael.

Este atestat faptul că și adulții aleg să își schimbe/modifice prenumele în relația cu cei din jurul lor („Constantin” devine „Costelo”, „Nicu” – „Nicola”, „Nelu” – „Nelo”), motivația fiind ralierea la valorile celorlalți, care posedă resursele dorite, dispunând și de autoritate multiplă, inclusiv la nivel lingvistic. Alinierea este una dintre căile alese pentru acceptare, iar alegerea numelor proprii din rândul celor ale „gazdelor” – o metodă considerată eficientă, mai ales că acestea nici nu sunt riguros normate. Dacă numele înseamnă identitate, așa cum cred mulți dintre acești oameni, poate că în viitor și copiii lor vor dobândi o parte din bogăția celor de la care și-au împrumutat numele.

Iată doar câteva răspunsuri obținute, prin intermediul forumurilor site-urilor comunităților românești, de la părinți care au justificat faptul că și-au botezat copiii născuți în Italia cu nume de genul celor de mai sus:

„Pentru familiile care s-au stabilit aici este și un pic de logică pentru că la școală copiii sunt în dificultate” (florentina963, www.romania-italia.info).

„Din simplu motiv că trăim printre italieni. La școală deja îi pocesc numele de familie sau mai bine zis l-au italianizat, nu vroiam să se întâmple același lucru și cu numele de botez. Noi am ales Alessandro, în română ar fi Alexandru, care se aseamănă mult cu dialectul sard așa că l-am preferat pe cel italian” (dana, www.italiaromania.com). „Să-ți spun variantele italienești la Mădălina? Mădali, Vândali, Mudulina, în cel mai bun caz Maddalena sau Madalina care oricum îmi sună stălcit... Luana în loc de Oana sau Io-anna în loc de Ioana, Mirceea, Vazile, Luița etc etc etc” (madalina_reloaded, www.romania-italia.info).

Motivația poate fi însă mai complexă, așa cum o arată fragmente dintr-un interviu realizat pe 22 august 2010, cu Ioan S., un bărbat din Rădăuți-Suceava, care

și-a botezat băiatul născut în Italia Marco Roberto: „Marco este un domn pensionar care m-a ajutat enorm, inclusiv mi-a găsit locul acesta de muncă, mi-a împrumutat bani și încă mă ajută când am nevoie. Roberto este un coleg de serviciu care are 26 de ani și care în primele zile când am lucrat și mi-era foarte greu pentru că toți se uitau cu reticență la mine și nu știam limba și nu puteam să întreb nici măcar unde este un pix în fabrica aia, a venit lângă mine și cu răbdare m-a ajutat. Amândurora le voi fi veșnic recunoscător”. Ioan crede că, în cazul în care fiul lui se va stabili în Italia, „pentru că are aceste nume, va avea un atu în plus pentru a se integra în comunitate. Se va integra mai ușor”. El mai aduce în discuție și situația particulară a copilului în societate: „Dacă suntem în parc în orașul unde trăim în Italia și într-o vorbă cu cineva, accentul meu mă va trăda că sunt străin și nu ai ce face că nu scapi de acest accent nici după 20 de ani. În schimb, pe el când îl văd îl acceptă mai ușor ca unul de-al lor”.

Pe de altă parte, dacă vom considera că numele individului reprezintă o parte din identitatea sa personală, dar și națională, vom putea spune că alegerea unuia dintr-o paradigmă onomastică străină ar însemna, într-o bună măsură, și o rupere flagrantă de comunitatea spirituală originară.

La un nivel superior din punct de vedere al complexității se încadrează utilizarea zilnică a întregului sistem al *limbii-mijloc*, și nu numai în relațiile cu vorbitorii-autohtoni. Conform unui sondaj efectuat în 2007 în Italia¹, 74% dintre respondenți au declarat că au învățat limba italiană numai după sosirea în această țară, 56% că *în propria casă vorbesc, de obicei, atât românește, cât și italienește*, 36% *utilizează doar italiana, în timp ce numai 8% vorbesc doar românește*. În cadrul aceluiași sondaj, respondenții au apreciat pozitiv învățarea limbii italiene de către copiii lor. Mai mult, 94% și-au exprimat dorința de a-și îmbunătăți cunoștințele de italiană, prin cursuri de la locul de muncă sau organizate la sfârșit de săptămână. Andreea Raluca Torre, autoarea sondajului, interpretează datele susținând că „elementele cheie în procesul de adaptare și integrare a populației românești din Italia sunt proximitatea culturală și deci lingvistică care facilitează atât învățarea limbii, cât și relația cu societatea italiană, importanța familiei în procesul migrator și în procesul de stabilire, necesitatea unei colaborări sinergice și bidirecționale între migrant, societate și structurile din țara de migrație”².

Uneori, lucrurile merg mai departe decât atât, părinții stabilindu-și o strategie integrațională din a-i încuraja pe copiii lor născuți în această țară să vorbească doar limba italiană în discuțiile uzuale din cadrul familiei³.

Care ar putea fi efectul schimbării limbii uzuale pentru acești indivizi, în special pentru copiii lor? Unul dintre cei mai valoroși lingviști din toate timpurile, Wilhelm von Humboldt, afirma că „limba este organul formator al gândului. Integral spirituală, integral interioară, trecând oarecum fără să lase urme, activitatea intelectuală se exteriorizează în vorbire prin intermediul sunetului și devine astfel perceptibilă pentru simțuri. Activitatea intelectuală și limba constituie o unitate și sunt inseparabile”⁴. Mai mult, limba reprezintă, pentru Humboldt, expresia

1 Rezultatele sondajului au fost redată în articolul Andreei Raluca Torre, „Integrarea socio-profesională. Punctul de vedere al comunității românești în Italia”, în Pittau, *Românii*, 28-42.

2 Andreea Raluca Torre, „Integrarea socio-profesională. Punctul de vedere al comunității românești în Italia”, trad. de Laura Ildiko Timșa, în Franco Pittau, Antonio Ricci, Laura Ildiko Timșa (coord.), *Românii din Italia, între respingere și acceptare* (Roma: Editura Idos, Editura Sinnos, 2010), 32.

3 Afirmația a fost făcută la data de 23 martie 2011 de Florin Teodor Olariu, CS III în cadrul Institutului de Filologie Română „A. Philippide” din Iași, cu ocazia prezentării stadiului unei cercetări efectuate anterior în Torino, în cadrul unui proiect POSDRU.

4 Wilhelm von Humboldt, *Despre diversitatea structurală a limbilor și influența ei asupra dezvoltării spirituale a umanității*, trad. de Eugen Munteanu (București: Editura Humanitas, 2008), 89.

identității unui popor, chiar peste timp, exemplul redat în acest sens fiind acela al trăsăturilor națiunii indiene din Antichitate care, inclusiv pe baza acestui criteriu, arată pentru acea perioadă „în interior, orientarea spre cunoașterea cauzelor prime și a scopului unic al existenței umane, iar în exterior poziția [de castă], orientată exclusiv către această cunoaștere, cu alte cuvinte înclinarea spre meditație și aspirația către divinitate, pe de o parte, și funcția sacerdotală, pe de altă parte”¹. În acest context, Humboldt nu ezită să vorbească despre „limbi superioare”, dând exemplu limba peruană, care a rămas în urma celei mexicane. Există o contopire între specificitatea spiritului și configurația limbii, „încât, dacă una dintre ele ar fi dată, cealaltă ar trebui să fie dedusă în întregime din prima”².

Rezultat al ideii că „substanța reală a limbii este pe de o parte sunetul ca atare, iar pe de altă parte totalitatea impresiilor sensibile și a mișcărilor spontane ale spiritului, care precedă formarea conceptului prin intermediul limbii”³, Humboldt afirmă că „prin același act în virtutea căruia urzește, pornind din interiorul său, rețeaua propriei limbi, omul se implică în aceasta și orice limbă trasează în jurul poporului căruia îi aparține un cerc din care nu se poate ieși decât trecând, în aceeași secundă, în cercul altei limbi. Învățarea unei limbi străine ar trebui de aceea să însemne dobândirea unei noi perspective în viziunea asupra lumii de până la acel moment – și, până la un punct chiar înseamnă așa ceva, de vreme ce orice limbă conține întreaga țesătură de concepte și modul de reprezentare ale unei părți a umanității”⁴.

În percepția publică, ponderea schimbării de mentalitate pe fondul migrației adună procente constante⁵, chiar dacă nu apare drept conștientă implicarea factorului-limbă în acest proces.

Sub-identități, prejudecăți și coincidențe

Trecând la un nivel mai larg, și în același timp mult mai dificil, cel al altor tipuri de identități naționale, este obligatoriu de stabilit dacă însuși acest concept are o bază teoretică stabilă, susținută de existența unor fundamente la nivel practic, prezente constant în miezul nestrămutat, identic și evident al unui popor. Unii cercetători nu ezită să aducă în discuție, în acest context, schimbarea de valori provocată de impactul regimurilor comuniste și de evenimentele din 1989: „Țările din Est se confruntă, de peste o jumătate de veac, cu o gravă criză de identitate. Despărțite, după război, de identitatea europeană, incapabile să se plieze total pe noua identitate ce li se oferise atunci, din nou în dificultate după schimbările din 1989, când au constatat falia adâncă ce le desparte de vechile democrații europene, acestea se găsesc într-o cursă continuă de refacere și refondare. E o criză a reperelor, a referințelor și clivajelor politice, a legăturilor sociale, a reprezentării politice, a identității simbolice. Criza personală de identitate își are, fără îndoială, fundamentul în criza socială. Poate mai mult decât Apusul, Estul e marcat de o criză a militantismului, aflat acum în pană, fără repere civice, fără cauză, fără partide de masă care să coaguleze. Și, desigur, o criză a angajamentului partizan, altădata motorul sistemelor sociale din Est”⁶. Dar poate că identitatea națională nu ține nici de limbă, nici de teritoriu, reli-

1 Humboldt, *Despre diversitatea*, 124.

2 Humboldt, *Despre diversitatea*, 79-80.

3 Humboldt, *Despre diversitatea*, 86.

4 Humboldt, *Despre diversitatea*, 95.

5 Conform sondajului „Locuirea temporară în străinătate” (LTS), ale cărui rezultate au fost publicate de Dumitru Sandu în volumul *Lumile sociale ale migrației românești în străinătate* (Iași: Ed. Polirom, 2010), 181, 58% dintre persoanele intervievate în gospodăriile de migranți din microregiunea Focșani consideră că „cei care au lucrat în străinătate gândesc altfel.”

6 Adrian Neculau, în prefața volumului *Psihosociologia crizei*, coord. Adrian Neculau, Jacqueline

gie sau istorie, ci de idealul politic și istoric...¹. Ori variabilele sunt prea greu de fixat pentru a unifica esența unei națiuni².

Prin urmare, pare rațională și prevăzătoare asumarea unui punct de vedere care legitimează existența „sub-identităților” naționale: „Există, și fac ravagii, trei mari erori în înțelegerea identității naționale. Prima este așteptarea că identitatea este unică și uniformă: românii au o (unică) identitate, germanii au o (unică) identitate, rușii au o (unică) identitate, și așa mai departe. Nu s-a dovedit niciodată că ar fi așa. Acest mod de a vedea este o simplificare și o idealizare a unei realități mult mai complexe și mai variate. Sociologii au propus reconstituirea eului ca multitudine de roluri (Goffman) – de ce nu s-ar recunoaște că și identitatea națională ca alcătuită dintr-o multitudine de sub-identități, sau identități parțiale, contextuale, care nu sunt totdeauna legate armonios între ele?”³.

Asumarea unui asemenea principiu ar putea evita generalizări periculoase, pornite de la așezarea, unele lângă altele, a unor date statistice sau ale experienței, și apoi identificarea unor „constante” după interpretarea acestora, cum ar fi următoarele:

1. „Pecetea neisprăvitului” de care scria D. Drăghicescu⁴ ca trăsătură a poporului român, care nu-și termină niciodată proiectele (trăsătură împărtășită și de Eugen Simion sub formula „adamism”) ar putea fi pusă cumva la îndoială de faptul că la jumătatea lui 2009 românii reprezentau cel de-al doilea grup de întreprinzători străini din Italia, cu 28.580 titulari de firme⁵?
2. 43% dintre cei intervievați în cadrul unui sondaj⁶ afirmă că cei care lucrează în străinătate „divorțează mai ușor”. Dacă înainte de migrare, rolul femeii a fost în mare parte pasiv și legat de deciziile bărbaților, ulterior s-a produs o schimbare a rolurilor în familie, datorată emancipării economice⁷. Este cutremurat eșafodajul puternic și încremenit al valorilor familiale românești de experiența migrației?
3. Este influențată intenția de vot a migranților de această experiență-formatoare? Reprezintă tendința acestui vot o temă justificată și majoră pentru politica românească⁸?

Barus-Michel (București: Ed. Trei, 2011), text preluat de pe site-ul http://www.edituratrei.ro/product.php/Coord__Jacqueline_Barus-Michel_Coord__Adrian_Neculau_Psihosociologia_crizei/2339/.

1 Nicolae Manolescu, „Ce este identitatea națională?”, *România Literară* 50 (2009).

2 „Ce «ne reprezintă»? Defetista Mioriță, sau absurdul urmuzian? Ceahlăul «de strajă țării noastre pus», sau «marginea mării» cu eminesciene conotații funerare? Constantin Brâncoveanu sau Mitică? Ne reprezintă lumea personajelor lui Caragiale? Sau mai curând lumea lui Moromete? Sau țărâncuțele lui Alecsandri? Celebra publicație «porno» a lui Geo Bogza (pentru care autorul a făcut și pușcărie) face parte din cultura națională? Sunt desenele «porno» ale lui Camil Ressu «artă»? Dar falica Domnișoară Pogany a lui Brâncuși? Vom invada, la nesfârșit, mapamondul cu sarmale, care cu boi și sârbe? Depinde de vrem. O strategie posibilă e să arătăm că suntem în rând cu lumea («avem și noi faliții noștri»), alta – că suntem altfel («ca la noi la nimenea»)» – Andrei Pleșu, „Identitate națională”, *Adevărul*, 1 octombrie 2008.

3 Adrian Paul Iliescu, „Trei mituri identitare”, <http://www.iasuluniversitar.ro/opinii-atitudini/atitudini-polemici/1733-adrian-paul-iliescu-paul-iliescu-trei-mituri-identitare.html>.

4 D. Drăghicescu, *Din psihologia poporului român* (București: Ed. Albatros, 1995), 344.

5 Ricci, *România*, 22.

6 Dumitru Sandu, *Lumile sociale ale migrației românești în străinătate* (Iași: Ed. Polirom, 2010), 186.

7 Pietro Cingolani, „Prin forțe proprii. Vieti transnaționale ale migranților români în Italia”, în Remus Gabriel Anghel, István Horváth (coord.), *Sociologia migrației* (Iași: Editura Polirom, 2009), 185.

8 Recent, președintele Partidului Național Liberal, Crin Antonescu, a propus pentru dezbatere posibilitatea ca dreptul migranților de a vota să fie condiționat de achitarea unui impozit în țară. Antonescu a recunoscut faptul că rezultatul alegerilor prezidențiale din 2009 a fost decis de voturile migranților.

Concluzii

Efectele fenomenului migrator asupra Eului individual, cât și asupra celui colectiv sunt dificil de identificat, de vreme ce însuși acest proces se află în plină desfășurare. Cercetarea fenomenului merită însă o atenție sporită, cu rezultate integrate, mai ales că discursul public pe această temă pare monopolizat, în ultima vreme, doar de „capitole migratorii”, cum ar fi dimensiunea economică, cea politică sau cea tragică, a copiilor care suferă din cauza despărțirii de familie.

BIBLIOGRAFIE

CINGOLANI, Pietro, „Prin forțe proprii. Vieți transnaționale ale migranților români în Italia”, în Remus Gabriel Anghel, István Horváth (coord.), *Sociologia migrației*, Iași: Editura Polirom, 2009.

DRĂGHICESCU, Dimitrie, *Din psihologia poporului român*, București: Editura Albatros, 1995.

HUMBOLDT, Wilhelm von, *Despre diversitatea structurală a limbilor și influența ei asupra dezvoltării spirituale a umanității*, trad. de Eugen Munteanu, București: Editura Humanitas, 2008.

ILIESCU, Adrian Paul, „Trei mituri identitare”, <http://www.iasuluniversitar.ro/opinii-atitudini/atitudini-polemici/1733-adrian-paul-iliescu-trei-mituri-identitare.html> (5 aprilie 2011).

LUPU, Alexandru Cosmin, „Efectele migrației internaționale asupra României ultimelor decenii”, trad. de Laura Ildiko Timșa, în Franco Pittau, Antonio Ricci, Laura Ildiko Timșa (coord.), *Românii din Italia, între respingere și acceptare*, Roma: Editura Idos, Editura Sinnos, 2010.

MANOLESCU, Nicolae, „Ce este identitatea națională?”, *România Literară*, 50 (2009).

PLEȘU, Andrei, „Identitate națională”, *Adevărul*, 1 octombrie 2008.

RICCI, Antonio, „România: migrație și muncă în Italia înainte și după aderarea în UE”, trad. de Ana-Maria Sărățean, în Franco Pittau, Antonio Ricci, Laura Ildiko Timșa (coord.), *Românii din Italia, între respingere și acceptare*, Roma: Editura Idos, Editura Sinnos, 2010.

SANDU, Dumitru, *Lumile sociale ale migrației românești în străinătate*, Iași: Editura Polirom, 2010.

TORRE, Andreea Raluca, „Integrarea socio-profesională. Punctul de vedere al comunității românești în Italia”, trad. de Laura Ildiko Timșa, în Franco Pittau, Antonio Ricci, Laura Ildiko Timșa (coord.), *Românii din Italia, între respingere și acceptare*, Roma: Editura Idos, Editura Sinnos, 2010.

Controversa secolului XVII – între politică, filosofie și religie

■ ALEXANDRU ȘTEFĂNESCU

[„Dimitrie Cantemir” Christian University]

Abstract

The task of the current paper is to expand the interpretive discourse of Leibniz's monadologically-based philosophical realm. To that end, the text will focus on the crossing of two different, yet mutually binding perspectives: politics and philosophy. We will hereby set the premises for the social and political picture of the century, also depicting the German destiny in relation to the European controversy. Following a rather fuzzy line of demarcation between politics and philosophy, we are suddenly confronted with the exciting possibility that political context could provide us with an explanation of Leibniz's ontology.

Keywords

Controversy, Europe, Germany, State, Individuality

Dacă am dori să identificăm câteva planuri conexes, și totodată sudate între ele printr-o permanentă dinamică a contradicției, și, mai departe, despre care ar trebui să presupunem – pe urmele câtorva considerații ale lui R.W. Meyer – că își joacă propriul rol pe scena confruntărilor secolului XVII, acestea ar fi, probabil, trei la număr: planul politic, planul cultural-filosofic și planul religios.¹ Într-adevăr, baza acestei tipologii dinamice a adversității – care își va fi pus, fără doar și poate, indeductibila amprentă asupra întregului secol – o constituie cumulumul de ciocniri progresive ale celor trei sfere cu pretenții universaliste: politică, filosofică și religioasă. Iar ceea ce le aduna pe acestea într-o eternă tensiune specifică liantului istoric dintre depășirea medievalității și întâmpinarea nou-născutei modernități (politică, filosofică și religioasă), era tocmai pretenția universalistă specifică epocii. Ca beneficiar al unei tipologii umane care împrumuta o structură vizibil apropiată pretențiilor aceluia, nu foarte îndepărtat pe-atunci, *homo universalis* al Renașterii, Leibniz conjuga preocupări structurale corespunzătoare fiecăruia din cele trei compartimente disciplinare. Și prin aceasta risca, în mod

1 R.W. Meyer, *Leibniz and The Seventeenth-Century Revolution*, (Chicago: Henry Regnery, 1952), p. 14. Textul de față dezbate speculativ consecințele câtorva idei fundamentale expuse de Meyer: pp. 14-19.

paradoxal, sacrificarea multiplicității tematiche, în sensul în care ar fi fost prea preocupat să ducă la bun sfârșit implicațiile interdisciplinare ale controverselor timpului, văzând – poate – uneori, conexiuni structurale acolo unde nu existau decât simple apropieri ori similitudini. Mai mult, conectat fiind acestei dinamici, lipsite uneori de limpezime, a relației universalității cu individualismul, putem presupune faptul că era în pericol de a nu reuși să distingă vreo „voce discordantă în concertul europeanității”, precum și de a-și descalifica propria „pretenție de-a înfăptui o participare responsabilă și echilibrată”¹ în fundamentarea acestui amplu proces.

În ceea ce privește consecințele unei atari tensiuni între paradigma moștenită a universalității și proaspăta aplecare către chestiunea individualității, acestea se cuvin decelate și din perspectiva relației lor cu un anume tip baroc de confuzie², propriu crizei ce traversează secolul XVII, în sensul în care ar trebui identificate cauze și, implicit, efecte, deci direcții cauzale, care să ne cimenteze inclusiv interpretările referitoare la aplecările teoretice ale personalităților timpului, ca răspuns la obsesiile colective ale epocii date. În acest sens, o componentă esențială întru receptarea corectă a crizei care străbate secolul XVII, împreună cu consecințele acesteia, resimțite în varii domenii teoretice, ține de înțelegerea desfășurării unui segment istoric căruia noțiunile de pace, tihnă ori absență a conflictului îi sunt, încă, în mod fundamental străine. Ceea ce invalidează, totodată, pretenția (dacă a existat vreuna!) delimitării formale între cele trei planuri distincte amintite. Pe de altă parte, absurditatea unei atari pretenții stă în aceea că una din piesele cu greutate și cu o contribuție majoră la amplificarea confuziei proprii crizei de secol XVII, este tocmai interdisciplinaritatea (perpetuată ca tradiție renascentistă principală), așadar transferul de concepte și metodologie. În mod paradoxal însă, într-un anume sens, salvagardarea intereselor unei epoci, precum și conservarea unui fir central, comun cvasi-totalității disciplinelor conexe unui anumit timp istoric, se produc tocmai prin apelul la transferul interdisciplinar de metodologii și interpretări. Leibniz însuși se cuvine interpretat în cheie socio-politică, una din premisele acestui demers fiind, așadar, cea conform căreia trebuie să ținem cont de faptul că tocmai „absența păcii, pretutindeni, în toți și în toate, este cea care dă naștere multor întrebări cărora Leibniz se străduiește să le ofere răspunsuri în spiritul timpului său”³.

Prin urmare, putem identifica spectrul politic contemporan filosofului din Hanovra – în chip de imagine supusă unei permanente presiuni ivite atât din intersecția intereselor de expansiune ori conservare teritorială ale vremii, cât și din climatul istoric mai general – ca reprezentând o contextualitate determinantă a necesității reflecției politice și cultural-filosofice pe care Leibniz o resimte. Iar această ubicuă presiune (adesea exprimată prin ciocniri ale unor entități duale) corespunzătoare unei cvasi-fatale situații de criză socio-politică, poate fi, la rândul-i, considerată în bună măsură responsabilă de accelerarea traseului leibnizian de reflecție intelectuală. În ceea ce privește destinul tânărului Leibniz, unii cercetători au ținut să identifice ca posibilă expresie a tensiunii de care pomeneam raportarea duală dintre conceptele de *imperiu* și *stat* – aflate într-o relație de permeabilitate reciprocă – dintre ambițiile statale și „pretenția religioasă a ideii de imperiu”⁴. „*Europa și Lumea creștină*”⁵, erau conceptele fundamentale ale acelei ordini pe care [Leibniz – n.n.] ar fi vrut s-o contureze într-o sinteză politică. Cu toate acestea, rezultatul conflictului dintre aceste două concepte (ținând, în egală măsură, de o controversă religioasă și filosofică, și nu numai de sfera politică) rămânea pentru moment indecis.”

1 Meyer, *Leibnitz*, 14.

2 Meyer, *Leibnitz* și totodată Vasile Muscă, *Leibniz, filosof al Europei baroce*, (Cluj-Napoca: Dacia, 2001).

3 Meyer, *Leibnitz*, 14.

4 *Ibid.*, p. 15.

5 În trad. la Meyer: „Christendom”.

Acest *pattern* dualist poate fi aplicat cu succes și disciplinelor filosofice. În fapt, indiferent de orientarea tematică proprie termenilor care compun structurile acestor dualități, avem întotdeauna de a face cu o relație de tip *vechi-nou* ori *clasic-inovator*, așadar, o expresie a dinamicii relaționării dintre *medievalitate* și (*pre*) *modernitate*, firește, cu subdiviziunile, fracțiunile, gradațiile ori intervalele specifice fiecărui domeniu în parte. Prin urmare, într-un anume sens, putem considera că o atare ciocnire dintre structurile cert conflictuale ale medievalității, respectiv ale modernității, poartă într-însa o bună parte din responsabilitatea tensiunii corespunzătoare crizei cvasi-universale din secolul XVII. Emanațiile acestui *pattern* conflictual major (tradiție *versus* inovație) coincid, în mare, ori ca intenție fundamentală, și modificărilor sistemico-metodologice ale domeniilor filosofice. Autoritățile medievale scolastice (al cărei sfârșit începe să se întrevadă cu o până atunci inegalabilă claritate, în pofida revirimentului spectaculos al câtorva instrumente proprii medievalității în baza cărora gânditorii moderni vor opera – precum Leibniz cu *forme*le *substanțiale* – corecții ori ajustări fine ale noilor sistematizări filosofice moderne, principial desprinse de influențele filosofiei scolastice) i se opune, așadar, gândirea pre-modernă și, ulterior, modernă, de inspirație selectiv raționalistă ori empiristă, universalistă ori individualistă (cu toate că acestea, în ciuda tuturor aparențelor și preconcepțiilor culturale, nu vor fi fost reciproc exclusive, ci mai degrabă purtătoare ale unui proiect unificator). Mai departe, ca una din nenumăratele dualități întipărite în structura noilor discipline filosofice ale timpului, și totodată ca expresie a unei stări conflictuale alimentate de prezența majoritară a unor principii profund antitetice, cezura existentă între categoriile intelective și cele naturale, între divin și natural, între rațiune și experiență își făcea din plin simțită prezența, adăugând totodată sferei politice, printr-o corespondență specifică timpului, dimensiunea noii opoziții dintre politica statului feudal și cea a dinastiilor europene.

În ceea ce privește raportul universal-individual, premisele, dar și consecințele mutării atenției dinspre edificiul unui universalism moștenit în chip majoritar pe filieră aristotelică, către structura unui individualism clădit spre a satisface noile condiționări socio-politice, dar și culturale, ale vremii, una din caracteristicile acestui proces (ale cărui rădăcini coincid în bună măsură cu desfășurarea Războiului de Treizeci de Ani), ca și coordonată constantă a epocii imediat ulterioare conflictului, ține – după Meyer – de tentativa depășirii dificultăților timpului prin exercitarea unui maximal efort volitiv. Iar sensul acestei exersări de voință, care proba, în cele din urmă, o schimbare de mentalitate colectivă printr-un exercițiu individual, ținea de faptul că nu contamina exclusiv construcțiile sistematice proprii disciplinelor filosofice, ci și „latura practică, cvasi-stoică, atitudinală”. E adevărat, această exercitare volitivă – și destinală în același timp – a presupus întrucâtva impetuoșitatea formării noilor sisteme filosofice, a metafizicii de sistem, precum și traseul revoluționar din științele naturii ale timpului (Kepler, Newton, noțiunea de forță, problematica spațiului și a mișcării etc.), dar a cuprins, de asemenea, și structura educațională a secolului, precum și „viața de zi cu zi a cetățenilor obișnuiți, care, iată, dobândeau un tip de conștiință politică de care nu mai avuseseră vreodată parte”. Prin urmare, putem presupune că odată cu deprinderea unui atare exercițiu volitiv – dar și prin deprinderea reflectivă de contemplare a destinului omenesc, deopotrivă individual și colectiv – mutațiile suferite de acea scară valorică în raport cu care absolut tot ceea ce înconjura umanitatea secolului XVII era judecat, chiar și acele domenii teoretice precum matematicile, care în mod normal ar fi reclamat o derobare de la asemenea conjuncturi, vizau, la limită, descentrarea față de universal și reordonarea în raport cu sinele, cu individul, cu structura internă, intimă, individuală, cu voința și destinele individuale. Iar în ceea ce privește condiția descentrării față de universal, cu toate că primul impuls viza tocmai sacrificarea acestei universalități dezabuzate de-a lungul celor două milenii scurse din Antichitatea elenă până în secolul XVII, și căreia i se

ordona impetuos să facă loc sinelui și individualității principiale de care pomeneam, nu va fi fost nevoie de mai mult de o jumătate de secol spre a înțelege, precum Leibniz, că, dincolo de metamorfoza temeiurilor sociale, politice și culturale ale societății moderne, principiile nou-născutei individualități ofereau, statornic, prilejul resemnificării sensului universalității, și nicidecum al extincției acesteia. O societate în care „voința devenea unicul criteriu al activității” nu putea fi altfel întemeiată și structurată, decât pe sinele individual. Iar un asemenea temei echivala – întorcându-ne cumva, simbolic, dar și activ prin intermediul exercițiilor Renașterii, la relativismul antic al lui Protagoras – cu aceea că „ființa umană individuală începea să fie postulată ca ultimă valoare și măsură a tuturor lucrurilor”. Dincolo de tendința cercetătorilor secolelor XX și XXI de a contura și distribui asemenea temeiuri valorice ale noii dimensiuni – și tensiuni – cultural-umane, exalate prin toți porii secolului XVII, și mai interesantă devine chestiunea imposibilității oamenilor timpului respectiv de a conștientiza asemenea atribute fundamentale. Într-un fel putem considera că un atare proces de conștientizare, individuală – și mai apoi colectivă –, ar fi trebuit să cadă în mod distinct în sarcina epocii; și că aceasta presupunea, mai ales în condițiile unei perpetue stări de criză socio-politică, eliberarea acelor tensiuni care, fără doar și poate, ar fi inhibat procesul afirmării de sine, la capătul căruia s-ar fi aflat mult râvnita conștiință individuală distinctă. Prin urmare, s-ar părea că epoca însăși era responsabilă de o impunătoare și grandioasă revizuire, de o atenuare a controverșelor vremii, ori dimpotrivă, de o accelerare a lor, în sensul în care tensiunea opoziției ar fi luat, poate, sfârșit odată cu prevalarea uneia dintre părți asupra celeilalte.

Nu ne e la îndemână să determinăm, astăzi, în mod exhaustiv, câtor tensiuni acumulate în controverse ori dispute le datorăm climatul de progres filosofic înregistrat începând din a doua jumătate a secolului XVII și până în contemporaneitate. Putem, în schimb, estima ori aproxima impactul lor formator, nu atât sub aspect cuantificator, cât din perspectiva naturii ori mecanicii lor interne. Cert este faptul că o atare revizuire (care presupunea o reconstrucție socială, politică, cultural-umană, ontologică, gnoseologică, etică, estetică, religioasă etc. – fie că se numea unitate religioasă, mecanism politic de garantare a păcii, ori constituție ontologică a ființei, elaborată în termeni de rațiune și voință¹) se hrănea din febrilitatea câtorva cruciale intersecții teoretice ale timpului.

Dincolo de motorul acestui amplu proces de revizuire, de expiere a culpabilităților ori chiar erorilor universaliste, și de însușire a identității individuale din care va fi purces noua definiție a universalității, este întrucâtva paradoxal faptul că structurile filosofiei, științei și culturii moderne sunt susceptibile de a fi prins rădăcini tocmai în momentul de vârf absolut al crizei. Lucrul acesta nu poate fi un accident al istoriei; ci mai degrabă o reconfirmare a faptului că datorăm o semnificativă parte a modernității și contemporaneității noastre acestui *pattern* abrupt, critic, profund recesiv și tensional. Iată cum aplecarea către principiile fundamentale pre-moderne, și ulterior moderne, ale culturii europene stătea cumva într-un raport de proporționalitate inversă cu răgazul (în unele momente cvasi-inexistent) socio-politic al aceleiași europenități în formare. Cu cât fragmentarea statală, și implicit de identitate național-culturală, era mai mare, deci răgazul politic – mai mic, cu atât mai semnificativ trebuincios, ba chiar presant, devenea obiectivul unei identități culturale globale, care să fi supliniit, eventual, neajunsurile lipsei de consens politic și diplomatic sau, în orice caz, să fi creat iluzia unei dimensiuni europene susceptibile de a conduce, în cele din urmă, la un tip de pluralitate ori cel puțin de condescendență reciprocă, virtual inaccesibil din perspectivă strict politică. „Se pare – scrie Meyer – că generațiile de mai târziu aproape au trecut cu vederea această deficiență care a stat la baza unei activități intelectuale excepționale. Totuși, o atare deficiență devine profund

¹ Meyer, *Leibnitz*, 15,16,17.

manifestă prin chiar modul în care experiența unei realități haotice a îndemnat voinea abstractă la instituirea unei ordini raționale a lumii.”¹ O asemenea perspectivă a relației de compensație identitar-culturală aruncă o lumină inedită asupra turnurii pe care o capătă sistemele filosofice raționaliste din secolele XVII-XVIII, obligându-ne, în principal, la recunoașterea impactului acestei ample contextualități proprii ontologiei substanțialiste leibniziene, în chip de raport unu la unu între individualismul leibnizian și situația politică a Germaniei² secolului XVII. Cu siguranță, însă, consecințele vor fi fost cu mult mai ample.

În mod paradoxal, tocmai starea conflictuală a timpului – în speță Războiul de Treizeci de Ani – este cea care determină obligativitatea accederii la o conștiință europeană, dar nu în mod direct – și tocmai aici stă paradoxul – ci indirect, prin sistarea stării de conflict, intervenită odată cu instituirea Păcii Westfalice. Se pune, astfel, întrebarea: dacă principiul național identitar post-westfalic poate fi sau nu considerat un adversar al europenității? Pentru că, dacă dorim să considerăm marea revizuire cultural-filosofică a Europei moderne drept răspuns la imposibilitatea de a dobândi o unitate similară pe filiera politicii europene, se cuvin luate în discuție două premise fundamentale ale acestei neputințe. Prima este starea de conflict ori absența a păcii (pe temeiurile politice și religioase ale vremii), dar care totuși, în ciuda faptului că este parțial atenuată prin Pacea Westfalică, nu rezolvă problema unității. Ceea ce ne conduce la ideea secundă, și anume la formarea *statelor* europene și a *identității* naționale. Ne întrebăm, ca atare: în ce măsură o asemenea definire a unor identități distincte și specifice ar reprezenta un catalizator al europenității sau, dimpotrivă un obstacol în calea consimțirii la necesitatea acestui statut? Din această perspectivă, o prelungire a paradoxului menționat mai sus ține de aceea că, probabil, definirea teritorială și identitară specifică fiecărui stat în parte constituie în egală măsură un astfel de catalizator și, totodată, o stenahorie. Sau mai bine zis – o stenahorie metamorfozată într-un catalizator, activând așadar o serie de reacții fără ca ea însăși să sufere neapărat modificări³. Comparativ, avem de-a face de fapt cu același tip de relație ca în cazul emergenței destinului intelectual european dintr-o situație de criză. Paradoxal este faptul că – și acesta este sensul major al paradoxului pe care îl propunem – deși criza pare a suferi o atenuare structurală în următoarea sută de ani, totuși, drumul către europenitate găsește un nou obstacol – de astă dată, un obstacol al modernității – și anume identitatea național-statală. În ceea ce privește exemplul Germaniei, această insinuire – tot mai constantă după Pacea Westfalică din 1648 – a sistemului statal european bazat pe ideea de stat național, devine un deziderat practic imposibil pentru o națiune frântă la mijloc și, în mod fatal, prizonieră a unei inevitabile fragmentări statale. Comparativ cu alte state europene, Germania pare să cunoască o semnificativă întârziere identitară.⁴ Iar această realitate istorică ne face să ne întrebăm dacă e posibil ca, în lipsa unei identități susceptibile de a inhiba afirmarea europenității, Germania să fi cunoscut o deschidere

1 „In the second half of the century, at the height of the crisis, there were born the great philosophical systems of Leibnitz, Spinoza, Hobbes and Malebranche; mathematics and analysis were developed by Fermat, Wallis, Newton, Leibnitz and Bernoulli. The new directions which were given to astronomy by Newton and Halley; to mechanics by Huygens and Newton; to acoustics by Mersenne, Rouhault and Sauveur; to chemistry by Boyle, Stahl and Boerhaave – [...] remain valid to the present day” – *ibid.*, pp. 17-18.

2 Termenul de *Germania* este folosit ca prescurtare – inclusiv cu valoare simbolică – pentru Sfântul Imperiu Roman de Națiune Germană.

3 Dovadă în acest sens stând faptul că, 350 de ani mai târziu, investigăm mecanismele de impunere și conservare a europenității și globalității, spre a contracara efectele „închiderilor” naționale; și viceversa.

4 Totuși, trebuie să înțelegem că istoria își plătește întotdeauna, mai devreme sau mai târziu, datoriile de echilibru. În acest sens, Germania a „recuperat”, în infamul secol XX, tot ceea ce pierduse ca asumare identitară în secolele XVII-XVIII.

către europenitate superioară celorlalte state a căror identitate națională neutraliza, principal, o asemenea preocupare? Credem, totuși, că blocajul către asumarea unui caracter al europenității îi era în egală măsură caracteristic Germaniei, ca și altor state în care percuta, în mod vădit, lipsa unui asemenea deziderat. E adevărat, Germania nu arbora o identitate comună, sudată, și atestată teritorial, dar numeroasele state între care o atare identitate ar fi trebuit să se împartă emiteau, totuși, pretenții de unitate individuală – și asta în ciuda faptului că prerogativele diplomatico-politice ale multora dintre acestea erau cvasi-nule –, iar modelul inspirațional al acestor pretenții de unitate individuală era, în epocă, de mare preț.

Îndrăznim, așadar, să presupunem că în lipsa unei fragmentări politice a Germaniei secolului XVII, proces care ar fi presupus – după cum s-a și întâmplat, de altfel – trecerea unui test al identității individuale, în pofida multiplicității identitare, este posibil ca Leibniz să nu fi putut înțelege: 1. individualitatea de principiu și 2. accesarea la universalitate prin redimensionarea individualității, în felul în care a făcut-o. Într-adevăr, dacă accesarea la dezideratul europenității ar fi presupus un proces de redimensionare a individualității (spre a oferi, astfel, baza unei noi definiții a universalității¹ ori pluralității), atunci e foarte posibil ca afirmarea identității național-statale să nu mai fi constituit neapărat un blocaj în calea unei identități europene. Există însă două probleme majore cu privire la o atare soluție: una logică (de plan, ori coerență a continuității), cealaltă contextuală (de comprehensivitate). În primul rând, e vorba de un principiu teoretic abstract, deci aplicabilitatea lui la un context socio-politic actual pare destul de restrânsă ori semnificativ improbabilă. În al doilea rând, presupunând că o atare transgresare de la un sens abstract la o aplicabilitate actuală ar fi posibilă, înțelegerea unei astfel de implicații depășește, oricum, cu mult posibilitățile vremii.

Așadar, existenței unui model de certă inspirație naturală care să fi fundamentat – în chip de analogie – ontologia substanțialistă leibniziană, nu i-ar corespunde ulterioara aplecare, de o manieră explicativă, a legii logico-ontologice asupra structurii care a constituit modelul inițial al deducției ontologice. Mai simplu spus, Leibniz pare, într-adevăr, a se fi inspirat dintr-un model natural al vremii sale, dar concluziile la care ajunge prin presiunea unei asemenea analogii, nu se pot întoarce neapărat în chip de soluții asupra contextului inițial. Relația dintre cele două stadii evolutive distincte nu este, deci, reciprocă. Dar ce anume fundamentează o atare lipsă de reciprocitate? Credem că răspunsul la această întrebare coincide cu dubla întemeiere de mai sus a respingerii soluției privitoare la falsa eradicare – prin apelul la o soluție teoretică – a blocajului dinaintea afirmării unei identități plurale: 1. soluția teoretică leibniziană, deși inspirată dintr-un model actual, nu poate interacționa cu actualitatea; și 2. soluția e incomprehensibilă în epocă, depășind cu mult condiția acesteia. Există, cu alte cuvinte, o dublă cezură de care trebuie să ținem cont: 1. între teoretic (sau posibil) și practic (sau actual); și 2. în timp, între momente distincte ale istoriei și nivelurile de comprehensivitate corespunzătoare. Prin urmare, chiar presupunând că am depăși dificultatea întemeierii unei treceri valide de la teoretic la practic, ori de la posibil la actual, utilitatea soluțiilor teoretice la problemele actuale ale epocii s-ar dovedi, mai mult ca sigur, incomprehensibilă și, ca atare, inoperantă.

În măsura în care nu putem depăși această posibilă capcană – anume aceea de răsturna situații care corespund unor consecințe cu sensuri unice de desfășurare –, riscăm să compromitem, prin falsă asociere, integritatea teoretică a unor idei esen-

¹ Deziderat exprimat de Leibniz și prin proiectele sale universaliste, căutând inclusiv o consecuție între *cunoaștere* și *existență*, între *regulile gândirii* și *un fel de a exista* al lumii. În acest sens, rămâne se cântărim posibilitatea unei relaționări între *europenitate* (chiar independent de o utilitate germanistă a definirii europene) și, de pildă, *characteristica universalis* – vezi Walter H. O'Brian, *Leibniz's Europeanism and the Characteristica Universalis*, (Leibniz-Kongress, VI (ii), 1994), 218-227.

țiale pentru reconstituirea structurii genetice proprii demersului ontologic substanțialist leibnizian. Pe de altă parte, dacă am urmări nu atât soluționarea unor dificultăți practice ale timpului, cât emiterea retrospectivă de judecăți generale cu privire la contextul național-european al vremii, atunci cele două obiecții dezbătute mai sus ar deveni, desigur, inutile, iar respectivul ansamblu de judecăți istorice ar dobândi o autonomie care ar intra în contradicție cu orice tentativă de a fundamenta o relaționare directă între acesta și constructul abstract leibnizian inspirat din aceeași realitate istorică. Prin urmare, deși ambele sisteme s-ar constitui în urmări directe ale contextualității istorico-politice de secol XVII (ansamblul istoric prin extragerea retrospectivă, cumva *inductivă*, a unor judecăți generale din repetiția unor elemente ale respectivului context istoric, iar sistemul ontologic leibnizian prin generalizarea ori teoretizarea *analogică* a aceluiași context istoric) ele nu sunt reciproc – și nici univoc – deductibile. Concret, faptul că accederea la europenitate, ca specie de colectiv, de universal, presupune redimensionarea individualității nu trebuie să constituie o premisă a reinterpretării relației istorice dintre sentimentul apartenenței la o individualitate specifică, națională și însinuarea afirmării unui statut identitar european ori universalist prin transgresarea individualismului, ci exclusiv o ipostază a extinderii teoretizării raportului individual-universal.

Închizând această paranteză, revenim la urmările metodologice ale ideii conform căreia atâta vreme cât un context istoric furnizează conturul unui ansamblu teoretic abstract, nu ne putem aștepta, în mod realist, ca acele consecințe mai generale ale respectivului sistem să se întoarcă, în chip valid, drept soluții în planul contextual. Iar refuzul unei relații echivoc-ambivalente între acestea două ne obligă să ne concentrăm pe relația univocă de influență, prin analogie: *context – teorie*. În acest sens invers de desfășurare, este extrem de posibil ca imaginea pluralității fragmentare statale să-i fi inspirat lui Leibniz: 1. analogia individualității, prin imaginea unor state izolate și totuși profund înrudite; și 2. necesitatea ca individualitățile distincte, perceptibile în mod individual la nivel *micro*, să fie supraconectate la nivel *macro* – ceea ce, dincolo de o pătrunzătoare cerință teoretică, va reprezenta inclusiv un viitor deziderat politic al Germaniei secolelor ulterioare. Din această perspectivă, precum și din cea a unei corespondențe dintre formele, manifestările și exprimările, în sfera socio-politică, ale conceptelor de individual și universal din care Leibniz se va fi inspirat, trebuie să înțelegem că o atare necesitate structurală a Germaniei (exprimată la punctul 2 de mai sus) venea, pe edificiul socio-politic al secolului, ca urmare a unei inevitabile cezuri între universalismul imperial și individualismul statal, ambele în mod paradoxal animate de securizarea păcii, dar responsabile, în cele din urmă, din perspectiva opoziției dintre cele două principii adverse pe care le arborau, de stările conflictuale ale timpului, ocazional întrerupte de minuscule răgazuri de pace.¹ Extinsă, în termeni de voință și destin, la cezura dintre voința individuală și cea comunitară, și cuprinzând, în mod fatal, inclusiv turnura acutizării relațiilor conflictuale dintre monarhie, pe de o parte, și clasele sociale majore ce compuneau structurile statale, pe de altă parte, controversa politică a începutului de secol XVII devine purtătoarea stării conflictuale intervenite între vechile structuri de stat și noile pretenții absolutiste ale monarhilor Europei – o falie consistent extinsă și neîndoielnic capabilă de a disloca, în mai toate marile state europene ale timpului, o importantă cantitate de energie conflictuală.²

1 Meyer, *Leibnitz*, 19.

2 „In France the Estates-General had shown themselves superior to the combined forces of state and *bourgeoisie*, and the French Crown did not convoke them after 1614. In England Charles I attempted after 1628 to rule without Parliament. Germany witnessed the outbreak of the Thirty Years' War. The immediate cause of the war was an attempt of the Bohemian Estates to depose the House of Hapsburg – and their power was terribly crushed by the executions of 1621. [...] In Spain the war against the Bourbons had greatly reinforced the powers of the absolute state,

În ceea ce privește exemplul Germaniei și implicarea sa directă în dezacordurile politice și religioase ale secolului XVII, Războiul de Treizeci de Ani, deși păstrează aparența unui conflict de ordin religios, se profilează ca o fatală consecință a respectivei cezuri structurale, pe deplin înțeleasă și speculată de către regatul Franței, aflat sub conducerea cardinalului Richelieu, a cărui ambiție de a-și fundamenta superioritatea pretențiilor pro-europene înaintea Sfântului Imperiu Roman de Națiune Germană duce la sprijinirea resentimentelor anti-imperiale ale principilor protestanți germani. Depășind justificările de tip religios cărora istoria caută să le acorde statutul de cauze (fără doar și poate importante, dar care nu epuizează mecanismele cauzale ale timpului), cu mult mai importante, din perspectiva discuției de față, ne apar consecințele conflictului, în chip de proiecții ale relației generale *imperiū – stat*, laolaltă cu consecuțiile particulare ale acestui raport, și anume frondele, Vechea Frondă și Fronda Prinților. În felul acesta, profilarea – o bună bucată de vreme, discretă – în epocă a acestei falii principiale dintre monarhie și structurile statale, în cele din urmă constituind – în ciuda faptului că, în marea lor majoritate, dezacordurile aveau la bază pretexte religioase – miezul tuturor stărilor conflictuale ale vremii, a presupus conștientizarea disputei, precum și înțelegerea naturii intime a controverselor paneuropene.

Unii – precum în cazul influenței franceze în amplificarea rebeliunii princiare care a dus la declanșarea Războiului de Treizeci de Ani – au ales să folosească resursele dinamicii antagonismului epocii spre a-și întemeia și conserva pretențiile de mărire, putere și dominație europeană. Alții – interesați, precum Leibniz, mai degrabă de posibilitatea de a soluționa, practic sau teoretic, controversa – și-au trasat sarcina atingerii unei dezirabile stări de echilibru politic.

BIBLIOGRAFIE

MEYER, R.W. , *Leibnitz and The Seventeenth-Century Revolution*, Chicago: Henry Regnery, 1952.

MUSCĂ, Vasile, *Leibniz, filosof al Europei baroce*, Cluj-Napoca: Dacia, 2001.

O'BRIANT, Walter H. , *Leibniz's Europeanism and the Characteristica Universalis*, Leibniz-Kongress, VI (ii), 1994.

Miron Radu Paraschivescu

Arhivele Sfera Politicii

■ STELIAN TĂNASE
[The University of Bucharest]

Miron Radu Paraschivescu – cum s-a păstrat în arhive.

În anii '30, **Miron Radu Paraschivescu** era o figură a subteranei, membru U.T.C din anul 1933. A făcut parte din sectorul „presă” a PC(d)R, secțiune care a fost condusă de **Dinu Gheorghe**, (**Ștefan Roll**), ca o parte a secției de propagandă. Respectiva secție a fost condusă din 1936 – când iese din închisoare – până în 1940 – când este numit de către Komintern, șef suprem al partidului – de **Ștefan Foris**. Dealtfel și **N.D. Cocea** (cultivat de **Miron Radu Paraschivescu**), a jucat un rol important în acei ani.

După august 1944, se aștepta ca, răsplată pentru trecutul său „antifascist”, să primească demnități importante. I s-a oferit însă prea puțin. De ce?

Pentru că a oferit în timpul războiului, cu autograf, pe un exemplar al cărții sale intitulată „Cântece țigănești” (o imitație după **García Lorca**), lui **Ică Antonescu** cerând și un post în diplomatie. Se gândea, poate, la un alt intelectual de stânga care a avut șansa asta, **Eugen Ionescu**. Poate la alții, de extremă dreaptă: **Eliade**, **Cioran** (demis de **Ică** în 1941) etc. Tovarășii au considerat în 1945 gestul ca o trădare a cauzei. Era și un om dificil. La dosarul de cadre nu corespundea. Ca efect, a fost plimbat pe la diverse la reviste, fără să i se ofere nimic important. În vreme ce alții „fără trecutul și meritele lui” (vezi „Jurnalul unui cobai”) s-au vazut cocoțați în locurile râvnite de el.

Paraschivescu era o figura aparte, era mereu pus pe harță, însă executa comenzile partidului. Înjura regimul în jurnal, între prieteni – cum arată și documentele din acest număr – dar scria la **Scânteia** ca un propagandist. În ședintele Uniunii Scriitorilor, când nu i se dădea ce credea că merită, (posturi, călătorii, premii, diverse sume, concedii în vilele Uniunii Scriitorilor, cărți, traduceri etc.) se „revolta și făcea mult caz de el. Trecutul său comunist îl apăra. Se cunoștea bine cu mulți dintre tovarășii din C.C al P.M.R. Pe **Gogu Rădulescu**, **Miron Constantinescu**, **Constanța Crăciun**, **Iosif Chisinevshi**, **Leonte Răutu**, **Sorin Toma** îi cunoștea încă din anii '30. Era așadar oarecum invulnerabil. Era un tolerat. Era „gură mare”, cum se zice. Amenința, se lauda, cu un jurnal unde apăreau aceștia ca personaje. Fragmente din acest jurnal au aparut la Paris sub îngrijirea lui **Virgil Ierunca**, pe care îl stia de la **România Liberă**. Apărut integral după 1990, acest jurnal, deși oferă unele informații prețioase, e dezamăgitor prin sărăcia detaliilor, a mediocrității personajului și a perspectivei.

Miron Radu Paraschivescu – as retained in the archives

During the 30s, Miron Radu Paraschivescu was a notable figure of the underworld and, since 1933, a proud member of the Union of Communist Youth. He

worked for the press department of the PCR, subdivision of the larger Propaganda section, lead by Dinu Gheorghe (Ștefan Roll). The press department had been lead from 1936 – when released from prison – until 1940 – when named Supreme Leader of the RCP – by Ștefan Foriș. N. D. Cocea (worshiped by Miron Radu Paraschivescu) played a very important role during those years, too.

Following August 1944, Paraschivescu was quite sure he would be rewarded for his „anti-fascist” background, with some high rank positions. Eventually, this scarcely happened. Why? Simply because during the War he signed a copy of his book, entitled *Cantece Țigănești / Gypsy Songs*, for Ică Antonescu, asking in the same time for the possibility to work for the Foreign Office. He was probably having in mind Eugen Ionescu’s example – a well known left-wing intellectual, who in the course of time had this chance; or, he could very well think of some right-wing illustrations: Eliade, Cioran (dismissed by Ică in 1941). However, in 1956 his comrades appreciated his gesture as treason. He was also a very fastidious person, not matching with the personnel files. For this reason, he was carried around randomly, spent his time working for various magazines, doing nothing important after all. In the meantime, some of his acquaintances, having none of his „past or merits”, were named in high positions.

Paraschivescu was a very special man, always engaged in a fight, but very devoted to the Party. He was always swearing the Party in his journal and when he was surrounded by friends – as the disclosed documents well prove – but when writing for *Scântea* he was the perfect propagandist. At the Writers’ Union meetings, when he did not received what he thought he deserved (jobs, the opportunity to travel, prizes, money, holidays, books, translations etc.) he used to rage and make a huge fuss. Nevertheless, his communist past continued to keep him safe. He was very close to a number of notable members of the C.C.; he knew for instance Gogu Rădulescu, Miron Constantinescu, Constanța Crăciun, Iosif Chisinevshi, Leonte Răutu, Sorin Toma, since the early 30s. Hence, he was almost untouchable. He was tolerated, even though he was quarrelsome and always threatened, boasting with a journal where all these characters and their actions were taken into account. Some parts of this journal were actually published in Paris, in an edition curreted by Virgil Ierunca, whom he knew from Europa Liberă. After 1990 the journal was entirely published. Still, even if at a point it disclosed some precious information, overall it remains disappointing due to the character’s mediocrity and his poor perspective.

Arhivele Naționale ale României
Dosar 60, Fd 65/1945
Fila 165 7 decembrie 1945

C.N.S.A.S
MINISTERUL AFACERILOR INTERNE
Dir III/ a
Fila nr 2,3,4

STRICT SECRET

HOTĂRÂRE

De deschidere a dosarului de verificare cu privire la
PARASCHIVESCU MIRON RADU

I- Datele de identificare:

Numele PARASCHIVESCU, prenumele MIRON, RADU, născut la 2.10.1911, în

Zimnicea, reg. București, fiul lui *Romulus* și al *Paulinei*, naționalitate română, domiciliu *Str. Abatorului, nr.5, Vălenii de Munte*, profesiunea scriitor, locul de muncă *neîncadrat*, funcția scriitor, apartenența politică (în prezent).....

originea socială *mic burghez (tatăl institutor)*

situația socială.....

alte date.....

II.- Conținutul pe scurt al materialelor compromițătoare. Din materialele ce posedăm *informative, materiale de arhivă, interceptarea corespondenței prin Serviciul „F”*.....

care constituie primele materiale de sesizare, reies următoarele:

MIRON RADU PARASCHIVESCU ne este semnalat în ultima vreme cu o serie de manifestări reacționare la adresa U.R.S.S., și conducătorilor ei, la adresa politiciii de stat a R.P.R., și conducătorilor ei din domeniile creației literare și din domeniul îndrumării ideologice a literaturii.

Cu toate că unele semnalări cu privire la manifestările lui reacționare au fost trimise de mai mult, nu s-au întreprins măsuri de urmărire a lui sub o formă organizată de evidență, atribuind totul pe seama faptului *cenzurat* a fost în mai multe rânduri (prima dată în 1947) internat în Spitalul Central unde a urmat tratamente medicale.

În special în anii 1959-1960 *MIRON RADU PARASCHIVESCU* a întrecut orice limită în atitudinea lui de nemulțumit și calomniator al organelor de creație în domeniul creației. Astfel, agentul *DRAGOMIR* ne informează că discutând într-o împrejurare cu *MIRON RADU PARASCHIVESCU* acesta și-a exprimat dezamăgirea că „literatura ar fi încătușată, până la anihilarea ei de normativele de partid”. Susținea că, în prezent, se cere o artă pe măsura „inculturii” celor care o judecă și prin toate mijloacele, cultura română este, astăzi, torturată, neavând voie „să se manifeste fără aprobarea prealabilă a Moscovei”. Tot cu această ocazie arăta că „destinele literaturii noastre mai sunt în mâinile unor slujbași ai partidului, care n-au nimic în comun cu poporul român- dar nici cu comunismul”.

Referindu-se la fugarul *DUMITRIU PETRU*, *MIRON RADU PARASCHIVESCU* afirma: „nu vezi că trăim în lumea excrocilor și a șmecherilor, în lumea celor care l-au ridicat și l-au valorificat pe *PETRU DUMITRIU*”. În continuare el îl batjocorește pe *PETRU DUMITRIU*, pentru ca în finalul discuției să afirme: „Niciodată n-am crezut în talentul lui *PETRU DUMITRIU*, dar faptul că a simțit nevoia să fugă, mă face să cred că acest om, totuși, a râvnit la arta adevărată, și a preferat să plece dându-și seama că în țara noastră nu poate trăi decât prostituându-și scrisul”.

MIRON RADU PARASCHIVESCU are, uneori, ieșiri instigatoare căutând să abată anumite elemente de la creație. Agentului *DRAGOMIR* îi spunea în aprilie 1960 „s-a terminat pentru multă vreme cu arta. Te sfătuiesc să nu mai pictezi. N-are rost nici să faci exerciții de prefăcătorie, nici

să te lași murdărit de «exigența dobitocilor». N-avem altceva de făcut, spunea el, decât să ne resemnăm”. Probabil că prin resemnare *MIRON RADU PARASCHIVESCU* înțelegea o resemnare activă, o abținere de a crea lucrări publicabile, deoarece în aceeași împrejurare a vorbit despre cazul că s-a apucat să creeze pentru „sertar”. Faptul că el are creații pentru „sertar” ne este semnalat și de către agentul *STERE ION* și de către arestatul *DENES IVAN* (proces verbal de interogatoriu 11.12.1958).

Atitudinea reacționară a lui *MIRON RADU PARASCHIVESCU* mai rezultă și din corespondența lui cu *PAUL ANGHEL* – element urmărit de Biroul 31-căruia la data de 15.07.1960, *MIRON RADU PARASCHIVESCU* i-a trimis o vedere de la Băile Amara cu conținut calomnios la adresa tovarășului *HRUSCIOV* și în care bagatelizează mesajul tov. *HRUSCIOV* adresat conducătorilor republicii Congo.....

.....
.....
.....
III.- Categoria de evidență operativă. Din cele arătate rezultă că persoana..... indicată..... ar duce activitatea de *diversiune ideologică în sectorul creației literare*.....

.....
.....
.....
urmând a fi trecut.....în evidența operativă ca *suspect de activitate de diversiune ideologică în sectorul creației literare*

.....
.....
.....
IV.- Propunere de deschidere, în scopul verificării materialelor de primă sesizare pe care le posedăm, și al culegerii de dovezi neândoielnice care să confirme sau să infirme aceste materiale, propunem deschiderea dosarului de verificare.

Verificarea urmează să înceapă de la data de.....
..... și să se încheie la.....
.....

Hotărîrea prezentă se încheie în 1 exemplar, astăzi 17 aprilie 1961 în București.....

ȘEF DE BIROU
(gradul, numele, semnătura)

LUCRĂTOR OPERATIV
(gradul, numele, funcție, semnătura)

ȘEF DE SERVICIU
(grad, numele, semnătura)

SERVICIUL „ C”
Înregistrată la data de 5 mai 1961
Sub nr. 4951

LUCRĂTOR OPERATIV
(gradul, numele)

NOTA

privind felul cum este cunoscut în
evidențele organelor noastre scriitorul
MIRON RADU PARASCHIVESCU

MIRON RADU PARASCHIVESCU s-a născut la 2.X.1911 în Zimnicea, fiul lui *ROMULUS*- învățător- și al *PAULINEI* - fără profesie, absolvent al facultății de Litere din București, căsătorit, fără copii, domiciliat în Vălenii de Munte, str. Abatorului, nr.5

Până la 23 august 1944 a activat în presa de stânga la diferite ziare și publicații, devenind membru U.T.C din 1933. În această perioadă a avut o atitudine pozitivă în ceea ce privește activitatea publicistică pe care a desfășurat-o la ziarul *Timpu* unde era considerat ca fiind mentorul unui grup de tineri scriitori progresiști. Încă de atunci s-a conturat faptul că *MIRON RADU PARASCHIVESCU* avea o poziție anarhist revizionistă. Era adeptul pricipiului „amor liber” pe care îl considera revoluționar. În acest spirit și-a desfășurat și concepția despre viață.

În anul 1939 la Paris, făcând parte din delegația universitară a studenților români care a luat parte la comemorarea a 150 de ani de la revoluția burgheză din Franța, s-a îmbolnăvit și a avut primul simptom de cenzurat de care suferă.

După 23 august 1944, *MIRON RADU PARASCHIVESCU* își continuă activitatea publicistică. În anul 1947 e trimis ca ziarist corespondent la Belgrad, pentru a asista la procesul lui *DRAIA MIHAILOVICI*. Cu acest prilej a cunoscut o serie de scriitori iugoslavi dintre care pe unii i-a tradus în românește (poetii *IVAN GORAN KOVACIC* și *VLADIMIR NOZAR*) iar despre alții a pomenit în reportajele sale publicate în țară.

În toamna anului 1947 s-a declanșat prima sa mare cenzurat care a necesitat internarea la spitalul Central de cenzurat din București, pentru un timp mai îndelungat spre a i se face un tratament bazat pe cenzurat.

MIRON RADU PARASCHIVESCU suferea de cenzurat și de o cenzurat combinate cu obsesii erotice și cu ideea fixă de a „constitui guverne în care pe lângă Marx, Engels și Lenin urmau să intre mai mulți poeți” din opera cărora *MIRON RADU PARASCHIVESCU* a tradus, ca de pildă *FEDERICO GARCIA LORCA* și *ROBERT DESNOS* - morți de mult timp. Erotismul lui *MIRON RADU PARASCHIVESCU* este de natură freudistă.

A fost căsătorit de patru ori, în continuă căutare de femei frumoase, cenzurat.

După vindecare, *MIRON RADU PARASCHIVESCU* s-a stabilit la Brașov unde pentru o perioadă de 2 ani de zile, în care după al doilea eșec de ași forma un cămin trainic, se stabilește la Cluj devenind redactor la revista *Steaua*, unde, neînțelegându-se cu *BACONSKI*- redactorul șef al acestei reviste, vine la București. În anul 1956 a fost internat, din nou, la spitalul Central, pentru scurt timp însă.

Vindecându-se, se stabilește la Vălenii de Munte unde și-a cumpărat o vilă cu banii obținuți drept onorar pentru traducerea romanului „Pan

Tadeusz” de Minckiewicz și pentru traducerea poeziilor lui Necrasov.

Încă din anul 1954 *MIRON RADU PARASCHIVESCU* a fost semnalat cu manifestări violent dușmănoase la adresa regimului nostru și a Uniunii Sovietice.

La 27.X.1956, în redacția revistei *Contemporanul* a vociferat în gura mare că „trupele sovietice au intervenit într-un mod revoltător în Ungaria și că au tras în poporul maghiar, etc..”.

În timpul evenimentelor de la Poznan, din R.P. Polonă, *MIRON RADU PARASCHIVESCU* afirma de față cu diferiți cunoscuți că „polonezii au adoptat planul Eden potrivit căruia, Polonia, Austria și Ungaria ar fi creat o zonă de state neutre în centrul Europei și că Uniunea Sovietică a fost nevoită să-și retragă trupele de pe teritoriul acestor state”.

Din anchetarea arestatului *DENEȘ IOAN* – fost scriitor – făcută la 11.XII.1958 a rezultat faptul că *MIRON RADU PARASCHIVESCU* s-a manifestat față de acesta dușmănos la adresa regimului de democrație populară în sensul în care el nu este de acord cu conducătorii politici ai R.P.R deoarece aceștia ar fi „birocrati, ruși de masele populare”.

Susținea în mod calomnios că actuala conducere de partid a țării noastre ar fi vândut U.R.S.S-ului economia țării, fapt ce a dus la slăbirea nivelului de trai din țara noastră.

DENEȘ IOAN a mai declarat că *MIRON RADU PARASCHIVESCU* ar fi scris pentru *Sertar* un roman cu conținuturi reacționare intitulat „Mărirea și decăderea lui Manole Popescu” și unele poezii cu caracter dușmănos la adresa regimului nostru, pe care le păstrează la domiciliul său.

În anul 1956, *MIRON RADU PARASCHIVESCU* ne-a fost din nou semnalat cu manifestări violent dușmănoase la adresa conducerii de partid și cu atitudini revizioniste în artă. Afirma că „literatura astăzi este încătușată până la anihilarea ei de normele de partid. Acestea merg așa de departe încât desființează orice elan creator.

În această situație, eu *MIRON RADU PARASCHIVESCU* nu mai pot scrie. Fără o minimă libertate, creația artistică n-are cum să se desfășoare. Se cere o artă pe măsura inculturii celor care o judecă. Lipsa de gust, dar mai ales neîncredere totală a funcțiunii artei adevărate, domnesc pretutindeni la noi. Cultura românească este astăzi torturată. Ea are voie doar cu prealabila aprobare a Moscovei, să se manifeste. Desființarea ei este conștientă și organizată. Destinele ei sunt în mâna unor slujbași ai partidului, care n-au nimic în comun cu poporul român, dar nici cu comunismul”.

Vorbind despre transfugul *PETRU DUMITRIU*, *MIRON RADU PARASCHIVESCU* îl admira pe acesta pentru faptul că „a simțit nevoia să fugă din țară, ceea ce mă face să cred că a râvnit la arta adevărată. Și-a dat seama că în țara noastră nu poate trăi decât prostituindu-și scrisul”.

MIRON RADU PARASCHIVESCU este autorul unei scrisori anonime cu conținut reacționar la adresa tovarășului *HRUȘCIOV* în care bagateliza mesajul tov. *Hrusciov* adresat lui *Mulumba*.

Menționăm că *MIRON RADU PARASCHIVESCU* nu este cunoscut ca membru de partid, așa cum drept se dă.

Ceva și nimic – două paradigme între care se mișcă lumea contemporană

George Ritzer, *Globalizarea nimicului: cultura consumului și paradoxurile abundenței*
Trad. Raluca Popescu – București: Humanitas 2010.

Tema globalizării a generat până în prezent o producție livrescă impresionantă. Abordată din perspectivă filosofică, sociologică, economică sau de altă natură, globalizarea se prezintă ca un fenomen provocator. Pentru cunoașterea științifică sau comună a umanității, manifestările globalizării sunt puternic incitante. Faptul că nenumărate lucruri și experiențe pot fi puse la dispoziția a tot mai multor oameni este anunțat că globalizarea nu are doar o dimensiune economică și una culturală. **George Ritzer** în *Globalizarea nimicului: cultura consumului și paradoxurile abundenței*. Dorește să surprindă tocmai această complexitate a fenomenului. Sociologul american¹ își întregeste analiza cu numeroase exemple fără a dori o simplă descriere a actelor polivalente ce compun acest fenomen. Ritzer arată că globalizarea se produce prin adoptarea locală a unor practici, principii și maniere de operare universal tipizate. Modelul de analiză de influență fenomenologică este extins și la alte exemple din domenii diferite. În esență, întregul demers al autorului se centrează pe ideea conform căreia scena mondială este puternic supusă fluxurilor

de lucruri și cu mult mai mult practicilor hegemonice ale marilor companii transnaționale. Analiza pe care o face autorul globalizării, îl ajută pe acesta să identifice două noi sub-fenomene ale acesteia: *glocalizare și grobalizare*.

1. Noutăți conceptuale

În titlul cărții, *globalizarea nimicului*, este o formulă oarecum paradoxală căreia, la o primă vedere, nu-i găsim nici un corespondent în realitatea imediată. Înțelesurile profunde ale acesteia ni se relevă însă pe măsură ce pătrundem în esența cărții.

Dacă prin globalizare se înțelege răspândirea transnațională a diferitor practici, cum se poate tranzacționa și vehicula nimicul? Aceasta înseamnă că *nimicul* nu este un *nimic* în sine ci prin valoarea pe care el o dobândește. Relația, nimic - ceva este dezbătută pe larg în această carte iar înțelesurile și semnificațiile cu care operează autorul depășesc, cu siguranță simțul comun. Așadar, ce este acel nimic?

În primul rând *nimicul* pentru autor este o consecință a globalizării uniformizatoare. Datorită acestui fapt se estompează orice dorință de a oferi celuilalt cu adevărat ceva. Așadar, nimicul este *acea formă socială concepută și controlată de obicei la nivel central și lipsită de conținut semnificativ* (p 57). La polul opus nimicului, ceva-ul, este tot o *formă socială însă de natură locală, plină de distincție și semnificație* (p 60).

¹ Profesor distins al Universității din Maryland, George Ritzer este cunoscut în comunitatea academică pentru contribuțiile sale în studiul consumului, globalizării, metateoriei și a teoriei sociale. Printre publicațiile sale se numără și: *McDonaldisarea societății* (2008), *Fermecând o lume dezvrăjită* (2005), *Teorie sociologică* (2008). Ritzer este și membru cofondator al *Jurnalului pentru Cultura Consumului*.

Creatorii și susținătorii consumului global identificați în marile companii și branduri mondiale, deși diferiți prin obiectele lor de activitate, vehiculează obiecte și servicii impersonale, mai precis, *nimicul*. Acesta este și motivul pentru care Ritzer adoptă un discurs destul de critic la adresa lor. El le consideră vinovate de faptul că oferă oamenilor experiențe înșelătoare, anonime și lipsite de personalitate. Constatarea pe care autorul o expune în repetate rânduri este aceea că globalizarea, prin actele sale, reprezintă o emanare a unor lucruri și experiențe lipsite de substanță distinctivă. Acel ceva capabil să transmită consistență, identitate este tot mai marginal în cazul societăților moderne, puternic dezvoltate. În acest sens George Ritzer identifică interminabile tentative (deseori reușite) de alienare culturală a localului, de uniformizare a particularităților comunităților după modele globale.

Reușind să-și imagineze o întrepătrundere a globalului cu localul specialiștii s-au gândit că aceasta ar genera *hibride culturale*. Pentru Ritzer, o astfel de terminologie nu pare cuprinzătoare. El propune o îmbinare gramaticală a termenilor ce intră în ecuația acestor hibridări: *global si local*.

Termenul de *glocalizare* (având totuși un trecut în literatura de specialitate) restrânge consecințele hibridărilor actelor globale cu cele locale. El reușește să surprindă acest lucru fără să discrediteze cumva rezistența distincțiilor de natură locală și neignorând acțiunea globalului.

Realitatea arată că negocierea globalului cu localul poate lua forme extreme și diferite: fie localul poate supraviețui fluxurilor globale, fie cultura globală o acaparează cu totul pe cea locală. Această a doua situație este numită de sociologul american drept *globalizare*, termen construit gramatical tot pe o analogie cu realitatea corespondentă (*grow* = a crește). Tocmai această creștere caracterizează, în opinia autorului, ambițiile hegemonice ale organizațiilor, companiilor și chiar a unor națiuni de a se impune. Pe de altă parte, globalizarea este posibilă datorită diversității

revendicate de omul modern neoliberal dornic să acționeze liber și neîngrădit.

Dacă pentru conceptele de globalizare, *glocalizare* și *globalizare* Ritzer dedică un prim capitol, pentru analiza acestor sub-fenomene va alocă un spațiu mai generos pentru ca mai apoi să realizeze asocieri cu domeniul economic și antropologic.

2. Realități întortocheate

Dinamica constructelor sociale de tipul *nimicului*, lipsit de distincție și unicitate, nu se orientează doar unidirecțional și absolut. În această privință, Ritzer susține faptul că, oricând unele lucruri se pot transforma în ceva iar altele în *nimic*. Această mișcare este mereu influențată de dinamica relațiilor umane: ce era odată lipsit de sociabilitate și autenticitate astăzi poate fi ceva. Desigur, este valabilă și reciprocă. În plus, marginalizarea autenticității de către modernitate aduce în prim plan nimicurile, prin abundența lor cantitativă. Prin prezența intensă, ele devin noile *ceva-uri*, substituindu-le pe cele vechi. Ideea că globalizarea a ajutat la dezvoltarea societăților, la creșterea calității vieții și a bunăstării este criticată de Ritzer. De această dată discursul antiglobalizare folosește argumente din sfera economică. Autorul arată că situația economică a fost de fapt înrăutățită tocmai de desfacerea titanică a bunurilor fabricate fapt ce a adâncit prăpastia economică inter- și intrasocietală. Globalizarea este departe de a fi social egalizatoare.

Ritzer recunoaște o serie de beneficii prin care *nimicul* își justifică existența în această lume globalizată. În primul rând, accesibilitatea și prețurile ieftine ale bunurilor devin extrem de utile și pentru cei săraci.

Adevărul este că prin atributele sale, *nimicul*, pe care Ritzer l-a demască în numeroasele acte globale ale prezentului, constituie soluția optimă în asigurarea confortului și continuității într-o societate supraaglomerată și grăbită cum este cea modernă.

Autorul remarcă că globalizarea nu este una absolută. Dovezile rezidă în existența unor actori care nu rămân indiferenți acestui fenomen neacceptând fără discernământ anumite practici culturale străine. Pentru unii, preocuparea pentru local capătă conotația unei lupte pentru supraviețuire. În unele cazuri, respingerea globalului și a produselor sale ia forma unor mișcări. Slow Food începută în Italia odată cu apariția primului restaurant McDonalds este un exemplu ilustrativ. Credem că aceste atitudini de rezistență a unor grupuri sau comunități în fața răspândirii formulelor uniformizatoare sunt reacția firească în fața necunoscutului, străinului, în fața a ceea ce este lipsit de individualitate. Reacția oarecum conservatoare a în fața noului și a nimicului globalizant își găsește resursele în structurile identitare profunde ale comunităților și societăților. Acestea

devin repere solide în asumarea unor noi valori, norme reguli și tipare sociale.

Alăturându-se celor ce propun o perspectivă critică asupra societății globale și binefacerilor sale, sociologul George Ritzer, oferă cititorului o analiză sociologică complexă asupra fenomenului. Teoriile sale, chiar dacă nu pot fi asumate de toată lumea, sunt benefice celor ce vor să-și dezvolte spiritul critic și de analiză.

Pentru aceasta, dar și pentru altele care nu au putut fi prezentate în aceste rânduri, *Globalizarea nimicului* devine ceva pentru cei preocupați de fenomenele lumii contemporane.

Cristina Gavriliuță

[„Alexandru Ioan Cuza” University of Iași]

Andrei Băcanu

[„Alexandru Ioan Cuza” University of Iași]

Recenzie

Tranzițiile est-europene în retrospectivă

Adrian Pop, *Originile și tipologia revoluțiilor est-europene*

Editura Enciclopedică, București, 2010, ISBN 978-973-45-0624-8, 440 p.

Prin volumele și studiile publicate, numele lui Adrian Pop, profesor universitar la Școala Națională de Studii Politice și Administrative (SNSPA), s-a impus cu autoritate în cercurile cercetătorilor din țară și străinătate preocupați de problematica istoriei recente și a relațiilor internaționale.

Între temele cultivate strălucit de domnia sa cu predilecție se numără și cea a prăbușirii comunismului și tranziției către democrație și economia de piață în Europa de Est.

Prin lucrarea *Originile și tipologia revoluțiilor est-europene*, profesorul

Adrian Pop revine asupra subiectului revoluțiilor est-europene cu o documentație simțitor îmbogățită și decantarea interpretărilor propuse de experți pe parcursul ultimelor două decenii. Dubla perspectivă – diacronă și sincronă – din care este abordat subiectul, reflectată și în subtitlurile lucrării – *durata lungă a tranziției* și *durata scurtă a tranziției* – oferă o perspectivă amplă, ce facilitează înțelegerea sa adecvată.

Secțiunea întâi prezintă crizele majore din blocul sovietic în epoca poststalinistă: revolta muncitorilor din RDG (1953), destalinizarea și efectele sale în „impe-

riul exterior” – „octombrie polonez” și revoluția maghiară (1956) – „primăvara de la Praga” (1968) și crizele regimului comunist din Polonia, ce au culminat cu „momentul Solidaritatea” (1980-1981). Totodată, ea sintetizează formele prin care s-a manifestat activismul civic al Europei Centrale și explică clar, sistematic și argumentat cauzele care au condus la prăbușirea comunismului în Europa de Est.

Secțiunea a doua subliniază specificul revoluțiilor est-europene, argumentează caracterul revoluționar al schimbărilor politice sistemice din Europa de Est, deslușește semnificația conceptului și practicii „revoluției autolimitate” propuse de disidenții central-europeni și oferă o tipologie inedită a modalităților pe care le-a urmat abandonarea comunismului și tranziția la democrație și economia de piață în Europa Centrală, Europa de Sud-Est și Uniunea Sovietică.

Volumul este o lucrare unicat în peisajul științific și publicistic românesc de specialitate. El este foarte valoros atât datorită abordării exhaustive a temei, serioasei documentări și concepției interdisciplinare de analiză, cât și originalității argumentației. Sistematizarea materialului, științificitatea și rigurozitatea exemplare sunt dublate de un stil atrăgător și incitant, care fac lectura foarte plăcută: cartea se citește cu suflul la gură – performanță rară pentru o carte științifică, cu atât mai mult cu cât tematica sa vizează un segment al istoriei recente care ne-a marcat tuturor profund existența.

Bibliografia atrage atenția prin volum, calitate, relevanță, nivel și ținută, cea mai mare parte fiind reprezentată de surse străine de primă mână, în majoritate inedite și valorificate pentru prima oară în România. Indicele alfabetic de nume proprii este impresionant și de o mare utilitate pentru înțelegerea și analiza materialului.

Din punct de vedere metodologic, autorul a optat pentru *școala dependenței de cale* și *metoda reconstrucției raționale*, reconciliind abordarea evenimențială, proprie istoriografiei (focalizată pe

ceea ce este specific și singular), cu cea structurală, proprie politologiei (centrată pe construirea de tipuri și modele). Acest demers este extrem de fertil, valoros și util, fiind deopotrivă rațional, istoric și empiric. Cartea propune explicarea modalităților diferite în care a fost abandonat regimul comunist în Europa de Est prin prisma traiectelor diferite pe care le-a cunoscut acesta și a crizelor majore care i-au marcat existența. Considerând impactul moștenirii comunismului asupra evoluțiilor postcomuniste prevalent în raport cu cel al circumstanțelor contingente, autorul se apropie de maniera de abordare a unor autori precum Gil Eyal, Ivan Szelenyi, Eleanor Townsley (*Capitalism fără capitaliști. Noua elită conducătoare din Europa de Est*), David Stark și Laszlo Bruszt (*Traectorii post-socialiste. Transformarea politicii și a proprietății în Europa Centrală și de Est*), cu precizarea că reușește o tratare mai cuprinzătoare, mai argumentată și mai nuanțată, inclusiv din punct de vedere conceptual, tocmai pentru că aceasta se fundamentează istoric și empiric.

Patru mi se par elementele de notate și valoare absolută și de originalitate profundă ale lucrării:

– Spre deosebire de majoritatea analiștilor fenomenului prăbușirii comunismului, care abordează doar momentul 1989 în sine, Adrian Pop face distincția fundamentală între „*durata lungă*” (1953-1989) și „*durata scurtă*” (1989-1991) a tranziției. Cea dintâi este marcată de revolta muncitorilor est-germani (1953), destalinizare, manifestațiile antisovietice din Polonia și revoluția din Ungaria (1956), „primăvara de la Praga” (1968) și criza din Polonia (1980-1981). Iar cea de a doua, de seria prăbușirii, potrivit principiului dominoului, a regimurilor comuniste din imperiul sovietic „exterior” și „interior”.

– Definirea unei tipologii foarte relevante, argumentate și utile din punct de vedere științific a momentelor premergătoare revoluțiilor est-europene de delegitimare a societăților de tip sovietic și de contestare a *statu-quo*-ului postbelic. Autorul consideră că aceste momente

propun trei strategii diferite, dar complementare ale schimbării politice, care se vor regăsi ulterior, în forme și proporții diferite, în revoluțiile est-europene: *revoluția de jos* (revolta muncitorilor est-germani din 1953 și revoluția maghiară din 1956), *revoluția de sus* (destalinizarea din 1956 și „primăvara de la Praga” din 1968) și *revoluția autolimitată* (acțiunea sindicatului polonez *Solidaritatea* din 1980-1981).

– Prezentarea sistematică, cuprinzătoare și argumentată a factorilor care au condus la prăbușirea sistemului comunist în Europa de Est în perioada 1989-1991: criza sistemică (de funcționalitate, de raționalitate, administrativă și de legitimitate) a regimului comunist; rolul CSCE, al disidenței și activismului civic din fostele țări comuniste; rolul papei Ioan Paul al II-lea; „sindromul supraîntinderii teritoriale de care suferea Uniunea Sovietică” și „drenarea de resurse pe care o exercita asupra sa complexul sovietic militaro-industrial”, ilustrate perfect de eșecul intervenției sovietice în Afganistan; criza poloneză; și „factorul Gorbaciov” – politica de neintervenție adoptată de Mihail Gorbaciov și, mai ales, încercarea acestuia de reformare a sistemului comunist care a condus, așa după cum subliniază autorul, „către un proces neintenționat de destrămare statală și colaps imperial”. – Schițarea unei tipologii credibile și pertinente a modalităților diferite ale *abandonării comunismului* în Europa de Est (1989-1991): *negociere* (Polonia, Ungaria), *capitulare* (RDG și Cehoslovacia), *lovitură de stat* (Bulgaria), *revoltă populară și lovitură de stat* (România), *revoltă populară* (Albania), *implozie* (URSS, Iugoslavia). *Tipologia abandonării comunismului* se anunță de pe acum a fi pandantul necesar al celei pe care a propus-o Hugh Setton-Watson Jr. pentru *instaurarea comunismului* în Estul Europei și care, deși avansată încă din 1950, continuă să fie valabilă și azi.

De un interes aparte este și analiza din Postfață, intitulată: „*Lecțiile*” *globale ale revoluțiilor est-europene*; pe de o parte, se concluzionează că „*democrația autentică este un rezultat al „revolu-*

ției negociate” și, deci, un produs creat „la origine”, mai degrabă indigen decât importat”, iar, pe de altă parte, se accentuează *viabilitatea conceptului și practicii „revoluției autolimitate” pentru realitățile postcomuniste în general și cele proprii erei globalizării în special*. O altă idee importantă este aceea că *toate imperiile au ciclul lor de viață*, perioadele lor de naștere, dezvoltare, maturitate, declin și, în final, dispariție, iar acest ciclu este cu atât mai scurt și mai contorsionat cu cât respectivul imperiu suferă mai mult de *sindromul supraîntinderii teritoriale* și devine tot mai retrograd, opresiv și vidat de un model valoric autentic.

În peisajul editorial românesc au apărut multe lucrări – ale unor autori români sau străini – dedicate tematicii revoluțiilor est-europene. Acestea au abordat subiectul fie incomplet, de obicei concentrându-se exclusiv pe momentul 1989, fie cu un grad mai redus de interdisciplinaritate, accentuând, de la caz la caz, laturile istorice, politice, ideologice, sociale și economice ale tranziției.

Cartea prof. univ. dr. Adrian Pop propune o abordare interdisciplinară mai cuprinzătoare. Lucrarea se remarcă printr-o înaltă ținută și valoare științifică și documentară și o manieră ponderată și echilibrată de abordare care ne determină să o recomandăm cu căldură tuturor celor care doresc să cunoască într-adevăr cauzele, factorii favorizanți, substratul, actorii și circumstanțele concrete ale pregătirii, declanșării și desfășurării revoluțiilor est-europene.

Marin Covlea

[„Dimitrie Cantemir” Christian University]

Sociologia migrației. Teorii și studii de caz românești

Autor: Remus Gabriel Anghel, Istvan Horvath, Editura Polirom

Anul apariției: 2009
Număr pagini: 312
ISBN: 978-973-46-1304-5

Migrația este unul dintre procesele sociale care influențează profund societatea românească actuală; totuși, din bibliografia de specialitate lipsesc încă lucrările științifice care să redea complexitatea acestui fenomen. Volumul reunește studii semnate de sociologi români și străini cunoscuți, ce îmbină aspectele teoretice cu analiza de caz. Rezultatul este o imagine complexă, în care migrația românească devine subiect de reflecție alături de teme centrale astăzi în științele sociale: globalizarea, transnaționalismul, schimbările impuse de dezvoltarea comunicațiilor și transportului etc. Recontextualizarea discuțiilor despre migrație și centrarea pe teme de importanță sociologică și politică oferă astfel o perspectivă mai largă, utilă, pentru înțelegerea adecvată a migrației contemporane.

Cuprins:

Exercițiul dificil al liberei circulații • Migrațiile dezeterogenizării etnice în „Noua Europă” • Cât de specifice sunt migrațiile germanilor din România? • De la incluziune națională la excludere economică • Aspecte ale culturii migrației în România • Politici de migrație și strategii ale migranților transnaționali între România și Spania • Români în străinătate • Articulații între turism și migrație în Maramureș • Schimbare socială sau dezvoltare? • Efectele culturale ale migrației forței de muncă din România

Lumile sociale ale migrației românești în străinătate

Autor: Dumitru Sandu, Editura Polirom

Anul apariției: 2010
Număr pagini: 232
ISBN: 978-973-46-1650-3

Fenomenul migrației românilor în străinătate este cunoscut în genere doar prin amploare și cauzele socioeconomice care îl determină. Dumitru Sandu îl analizează din perspectiva modelelor de gândire, de acțiune și de afirmare identitară – pe care le comprimă în conceptul „lumilor sociale” –, dar și a efectelor asupra celor rămași sau întorși acasă. Cercetările reunite în volum au drept scop să sublinieze necesitatea implementării unor politici de migrație în România, fiind utile atât pentru studenții și profesorii de la facultățile de sociologie, cât și pentru specialiștii în domeniu.

Cuprins:

Emergența noului sistem de migrație al României • Matricea de condiționare a deciziilor de emigrare temporară în străinătate • Fluxuri de migrație importante • Transnaționalismul emergent: concluzii la primul recensământ comunitar al migrației • Valori, proiecte și remitențe în lumile migrației • Migrația de revenire ca proiect și stare de spirit • Rolul resurselor în proiectele de revenire • Tipuri de orientări transnaționale în migrație • Spațiile transnaționale de tip identitar • Străinătatea din țară: mentalitatea foștilor migranți

Index de Autori

Oana Albescu – Masterand, Facultatea de Științe Politice, Administrative și ale Comunicării, Specializarea Științe Politice, Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca.

Andrei Băcanu – Student în anul al III-lea al Facultății de Filosofie și Științe Social-Politice din cadrul Universității „Al. I. Cuza” Iași, specializarea Sociologie.

Sonia Catrina – Licență în filologie, Universitatea din București, master interdisciplinar în științe sociale la Școala doctorală în Științe Sociale din București, Europa Centrală și Orientală, doctor în sociologie, Facultatea de sociologie și asistență socială, Universitatea din București, România, în cotutelă cu Școala doctorală în științe sociale, Universitatea „Victor Segalen”, Bordeaux 2, Franța, actualmente este cercetător asociat la Institutul de sociologie „Dimitrie Gusti” din cadrul Academiei Române.

Emanuel Copilaș – Preparator la Universitatea de Vest din Timișoara, doctorand în Relații Internaționale și Studii Europene în cadrul Universității Babeș Bolyai, Cluj-Napoca.

Marin Covlea – Masterand, Facultatea de Științe Politice, Universitatea Creștină „Dimitrie Cantemir”, București.

Sabin Drăgulin – Lect. univ. dr., Facultatea de Științe Politice, Universitatea Creștină „Dimitrie Cantemir”, București, secretar general de redacție *Sfera Politicii*.

Cristina Gavriluță – Conferențiar la Universitatea „Al. I. Cuza” Iași, Facultatea de Filosofie și Științe Social-Politice, este autor a mai multor volume: *Socioantropologia fenomenului religios* (Iași, Editura Fundației Axis, 2003), *Sacral și californizarea culturii*, (București, Editura Paideia, 2008), *Socioantropologia fenomenelor divinatorii*, (Iași, Editura Institutul European, 2008), *Sociologia sportului*, (Iași, Polirom, 2010).

Alexander Ghaleb – Graduate student specializing in Strategic Security Studies with the College of International Security Affairs (CISA) at the National Defense University. He is also a military officer, currently serving in the United States Army – Special Operations Forces. He is of both Romanian and Székely descent.

Anița Grigoriu – Asit. univ. drd. Facultatea de Jurnalism, Comunicare și Relații Publice, București, Universitatea Spiru Haret.

Dan Oprescu – doctor în filosofie al Universității București (1992). În prezent, este consilier superior în cadrul Guvernului României, agenția Națională pentru romi.

Silviu Petre – Licență la Facultatea de Științe Politice din cadrul Universității București, master SNSPA, doctorand SNSPA, cercetător la Centrul de Studii Est Europene și Asiatice (CSEEA) din cadrul SNSPA.

Sorin Cristian Semeniuc – Doctorand, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Iași.

Daniela Mihaela Spînu – Master Politică Europeană și Românească, Facultatea de Științe Politice, Universitatea din București.

Alexandru Ștefănescu – Licență în filosofie, Facultatea de Filosofie din cadrul Universității din București, actualmente este asistent univ. dr. la Facultatea de Științe Politice din cadrul Universității Creștine „Dimitrie Cantemir” din București.

Stelian Tănase – Profesor de științe politice la Facultatea de Științe Politice, Universitatea București. Publicații recente: *Cioran și Securitatea*, Iași, Polirom, col. „Istории subterane”, 2010; *Clienții lui tanti Varvara*, București, Humanitas, [2005], a 2-a ediție, 2008; *Istoria căderii regimurilor comuniste. Miracolul revoluției*, București, Humanitas, [1999] a 2-a ediție, 2009.

Livia Todirică – Universitatea Babeș-Bolyai, Studii de Securitate.

SUMMARY

Editorial

De la mobilitate des objets culturels à l'identité mobile.....	3
<i>Sonia Catrina</i>	

Immigration/Emigration

The Emigration Phenomenon in Romania. Case Study: The Italians (1868-2010)	9
<i>Sabin Drăgulin</i>	
Romanians in Italy, between identity and alterity	22
<i>Anița Grigoriu</i>	
National Minorities in Romania. A View from Far Above.....	29
<i>Dan Oprescu</i>	
Multiculturalism in Europe. Between artifact and reality.....	44
<i>Oana Albescu</i>	
The discrimination of indian immigrants in today's Great Britain	51
<i>Silviu Petre</i>	
European Union at the crossroads : between migration policy and ensuring human security.....	58
<i>Livia Todirică</i>	
About the 'unique working people' and the place of national minorities within the 'socialist nation'. Hungarians, Germans and Jews in Ceaușescu's Romania (I).....	65
<i>Emanuel Copilaș</i>	

National Identity

End of Westphalia: The Implications of the UN Resolution 1973 (2011) for the State-Territorial Sovereignty of Romania	75
<i>Alexander Ghaleb</i>	
Muslim immigration and national identity in Europe. Together or separate?	83
<i>Daniela Mihaela Spînu</i>	
Migrants, between a new language and the Romanian way of thinking. Brief considerations concerning national „sub-identities”	93
<i>Sorin Cristian Semeniuc</i>	

Essay

The Controversy Of The 17th Century – Politics, Philosophy and Religion.....	100
<i>Alexandru Ștefănescu</i>	

Archive

Sfera Politicii's Archives – Miron Radu Paraschivescu.....	108
<i>Stelian Tănase</i>	

Reviews

Something And Nothing – Two Paradigms Of The Contemporary World.....	114
<i>Cristina Gavriliuță și Andrei Băcanu</i>	
<i>George Ritzer, Globalizarea nimicului: cultura consumului și paradoxurile abundenței</i>	
East European Transitions in Retrospect.....	116
<i>Marin Covlea</i>	
<i>Adrian Pop, Originile și tipologia revoluțiilor est-europene</i>	

Signals.....	119
--------------	-----

Index of authors	120
------------------------	-----

Immigration/Emigration And National Identity

„Sfera Politicii” este înregistrată în Catalogul Publicațiilor din România la numărul 4165.
Textele vor fi trimise redacției. Deciziile privind publicarea sunt luate de către echipa editorială.
Pentru a reproduce un text din revistă este necesar acordul scris al redacției „Sfera Politicii”.
Reproducerea textelor în alte condiții constituie o infracțiune și se pedepsește conform legilor în vigoare.

